

Dick Cheney
'Prins der duisternis van de VS'
(1941-2025)

IN HET NIEUWS 10-11

FOTO REUTERS

SPECIAL | IDFA

PAGINA C6-15

Documentaires
22 tips van onze filmredacteuren

CULTUUR C6-11

Belastingen
Politiek mist
overzicht over
300 miljard euro

ECONOMIE 25

The Rock
Koning van
plat amusement
in arthouse

FILM C14-15

NEXPERIA

China haalt uit naar Nederland

Beijing verwijt Nederland „unilateraal” op te treden rond het conflict om chipfabrikant Nexperia.

Marc Hijink en Tabitha Speelman

AMSTERDAM

De diplomatieke spanning tussen China en Nederland loopt op door de Nexperia-crisis. Dinsdag haalde het Chinese handelsministerie ongehoord fel uit naar Nederland. In een verklaring over het conflict rond chipmaker Nexperia schrijft het ministerie dat Nederland „unilateraal blijft handelen” en zich niet coöperatief opstelt in overleg om het geschil bij te leggen.

Een maand geleden grepen het Nederlandse ministerie van Economische Zaken (EZ) en de Ondernemingskamer in omdat topman Wing Nexperia-gelden wilde gebruiken om zijn eigen chipfabriek in China voor een faillissement te behoeden. De minister bevroor het bedrijf, de rechter

schorste de Chinese topman. Van ‘nationalisatie’ is geen sprake, maar die boodschap landt niet in China.

Volgens China is de Nederlandse actie volledig ongeoorloofd, en een schending van de belangen van Chinese bedrijven in Europa. Nadat EZ op 30 september ingreep bij Nexperia wegens vermeend wanbestuur, stopte China de export van Nexperia-chips die in de Chinese fabriek van het bedrijf in Dongguan worden gemaakt. Daar vindt de nabewerking plaats van de chips die Nexperia in Europa produceert.

De problemen en „chaos” in de wereldwijde productieketen voor chips die dat opleverde zijn volledig aan Nederland te wijten, aldus de verklaring.

Op 1 november verklaarde China dat het bereid was om uitzonderingen te maken op de exportstop. Autofa-

brikanten zijn al bijna door hun laatste voorraden chips heen. De prijzen zijn vervelend hoog: sommige Nexperia-chips kosten normaal 4 cent per stuk, en gaan nu voor een dollar van de hand.

Nederland is schuldig aan „chaos” in de wereldwijde productieketen voor chips, stellen de Chinezen

De Nexperia-crisis kwam aan bod tijdens de ontmoeting tussen Donald Trump en de Chinese president Xi Jinping, afgelopen donderdag in Zuid-Korea. De Amerikaanse autoindustrie komt ook in de problemen

door chiptekorten, net als Zuid-Koreaanse bedrijven als Hyundai en Kia, omdat China de export van chips vanuit Dongguan afknijpt.

Tegelijkertijd leggen de VS exportrestricties op aan Wingtech Technologies, de holding van Wing. Die restricties gelden inmiddels ook voor dochtermaatschappij Nexperia. Amerikaanse media meldden dat het Witte Huis de exportbeperkingen voor Nexperia wil laten vieren, maar die berichten zijn niet bevestigd.

China roept Nederland dringend op om in het belang van de bredere economische handelsrelatie tussen China en Nederland, en tussen China en de EU, te handelen. Dat is een verkapt dreigement dat China nieuwe tegenmaatregelen voorbereidt. Een woordvoerder van EZ vertelde Reuters dat beide regeringen in gesprek blijven „om aan een constructieve op-

lossing te werken die goed is voor Nexperia en voor onze economieën”.

Het Chinese exportverbod is niet van de baan, maar het land beoordeelt ‘per geval’ of autofabrikanten chips mogen kopen. Zo kan China ervoor kiezen Amerikaanse autofabrikanten voorrang te geven op Europese concurrenten, en zo de EU onder druk zetten.

Nexperia levert geen nieuwe schijven, waarop de chips geproduceerd worden, meer aan Dongguan en zoekt naar alternatieve fabrieken voor nabewerking. Wingtech probeert zelf ook alternatieve chipleveranciers te vinden. Certificering van nieuwe onderdelen in de autoindustrie duurt echter jaren. Fabrikanten houden niet van productiestops, maar nog minder van onbewezen technologie in hun voertuigen, die tot dure terugroepacties kan leiden.

IN HET LAND
HALFWEG

GEMMA VENHUIZEN

Keukenprins

In een volgend leven word ik kok”, zei Joost een maand of twee geleden, tijdens een nazo-merlunch bij hem thuis. Bij z’n vaste visboer had hij twee joekels van zeetongen gehaald, zo groot dat ze nauwelijks in de pan pasten. Ik mocht, als keukenhulp, de kunst afkijken en de vissen droogdeppen. Met een glas witte wijn proostten we op zijn recente culinaire talent, dat ruim tachtig jaar had liggen sudderen. Binnenkort, zo spraken we af, zou hij me eindelijk eens leren briden.

Het zal er niet van komen. Nooit meer tong, nooit meer Bossche bollen als toetje, nooit meer samen schaken, nooit meer die stem die iedereen omver blies. Of, zoals hij zelf ooit een gedicht van wijlen Willem Wilmink declameerde: *Egidius, dat was het dus / je hebt ons echt verlaten / ’t Is nacht en stil / en ach, ik wil / zo graag weer met je praten.*

Ja, Joost was kok-in-wording en kaartkampioen, hij was Erik Engerd, tv-presentator, liedjes-virtuoos, columnist en schrijver, maar voor mij was hij bovenal het broertje van mijn tante Lieke. Zoals die twee samen de tafel konden dekken of de afwas deden, tweestemmig zingend: kip-penvel.

Joost was de man die me relatieadvies gaf op een familiebarbecue, biertje erbij. De man die lichtheid bracht op de uitvaart van mijn oom Hans – zijn zwager – door triomfantelijk uit te roepen, na een blik op de afgeladen volle zaal: „Nooit eerder is het me overkomen dat ik de best geklede man op een uitvaart ben!”

Om ons vervolgens allemaal aan het huilen te krijgen met een huiveringwekkend mooie vertolking van *Doe het toch maar* van Babs Gons.

Joost was Elsschotkenner, poëzieprins – wanneer hij bij Lieke logeerde droeg hij haar als dank dagelijks een gedicht voor. Hij was de grote man die kwetsbaar oogde als het gesprek kwam op zijn dierbaren. De man die met zijn zussen begin september nog op *roadtrip* ging naar Zwitserland, op bezoek bij hun andere zus. De man die me een reusachtige stapel handdoeken overhandigde toen ik ooit na een verregende fietstocht op zijn stoep stond. Die me na onze winddoor-drenkte lunch in recordtempo

Joost was Erik Engerd, acteur en liedjes-virtuoos, maar voor mij was hij de broer van tante Lieke

naar station Halfweg-Zwanenburg reed zodat ik de trein nog zou halen, die gul was in zijn charme: „Het beste is nog niet goed genoeg voor jou!”

Maandagochtend, kort na zijn overlijden, passeerde ik bij toeval datzelfde station. De spoorbomen rinkelde, de wielen van de trein minderden piepend en knarsend vaart, maar zonder de stem van Joost was Halfweg opeens oordovend stil. *Egidius, dat was het dus.* Ons rest slechts de hoop op terugkeer van Joost Prinsen in zijn volgende leven, ditmaal als chef-kok die met sonore stem aanvijzingen geeft aan zijn keukenhulpen. De naam van het restaurant? Die is er al. *Met het mes op tafel.*

Gemma Venhuizen is biologieredacteur en doet elke woensdag ergens vanuit Nederland verslag

BIOLOGIE

Haaienlever blijkt een lekkere snack voor de orka te zijn

Biologen filmde in de Golf van Californië hoe een groep orka's drie jonge witte haaien doodt, om vervolgens de energierijke lever eruit te happen.

Gemma Venhuizen

AMSTERDAM

Ze staan bekend als de grootste roofvissen ter wereld, geduchte jagers die niets te vrezen hebben: witte haaien. Bijna niets, want er is, buiten de mens, één andere soort die ze naar het leven staat. Al langer is bekend dat volwassen witte haaien en *masse* op de vlucht slaan voor orka's – die niet voor niets bekendstaan als *killer whales*. En sommige orkagroepen blijken zich zelfs specifiek te richten op het bejagen van jonge witte haaien, schrijven Mexicaanse en Amerikaanse biologen nu in *Frontiers in Marine Science*.

Orka's jagen groepsgewijs: beroemd zijn bijvoorbeeld beelden van de tandwalvissen die onder water gezamenlijk een 'luchtbellengordijn' produceren waarmee ze een school vissen omcirkelen. Verschillende groepen kunnen gespecialiseerd zijn in verschillende prooien en heel eigen technieken ontwikke-

Een jong orka-mannetje bij Wellington, Nieuw Zeeland. GETTY IMAGES

len. Dat blijkt ook te gelden voor de nu bestudeerde orka's in de Golf van Californië. Vanuit de lucht filmde de onderzoekers op twee afzonderlijke momenten hoe in totaal drie jonge witte haaien werden gedood, al is niet geheel duidelijk of het in beide gevallen om dezelfde orka's ging.

Onvrijwillige bewegingsloosheid

De orka's draaiden de haaien eerst aan het wateroppervlak op hun rug zodat die geen kant meer uit konden en in een staat van tonische immobiliteit raakten: onvrijwillige bewegingsloosheid door complete spieraanspanning. Dat verstarren is voor veel dieren een laatste redmiddel – door te doen alsof ze al dood zijn kan predatie soms worden vermeden. Maar de orka's gebruikten de verstarring in hun voordeel: een op-z'n-kop haai is zodanig gedesorienteerd dat hij niet kan ontsnappen en bovendien niet kan bijten. Vervolgens duwden ze hun prooien onder water. Daar hapten ze de lever eruit, die ze onderling verdeelden. De rest van het karkas werd afgedankt.

Dat orka's juist voor de lever gaan is geen toeval: die is bijzonder energierijk. Om die reden lijkt het logischer om voor een volwassen witte haai te gaan. Die heeft, met een lengte tot z'n 6,5 meter, immers ook een grotere lever en vormt bovendien een geduchtere concurrent bij de jacht op andere prooien. Uit eerdere waarnemingen waren dan ook vooral aanvallen op volwassen haaien bekend. Maar het voordeel van de jacht op jongere haaien, met een lengte van 'slechts' 2 meter, is dat die minder ervaren zijn en nog niet hebben geleerd om orka's te vrezen.

De orka's draaiden de haaien eerst aan het wateroppervlak op hun rug, zodat ze geen kant meer uit konden

Opvallend was dat beide aanvallen in augustus plaatsvonden, alhoewel niet in hetzelfde jaar. Mogelijk, zo speculeren de biologen, is de haaienjacht een seizoensgebonden fenomeen, al kan het zo zijn dat confrontaties tussen orka's en witte haaien steeds frequenter worden. Door mariene hittegolven en een frequenter optreden van het El Niño-effect verplaatsen de jonge witte haaien zich steeds verder naar het noorden.

DATAVEILIGHEID

Locatiedata van EU-functionarissen verkrijgbaar. Is dat wel legaal?

Via 756 telefoons in het Europees Parlement en 453 telefoons in het politieke NAVO-hoofdkantoor in Brussel zien journalisten hoe die mensen zich in hun dagelijks leven verplaatsen.

Hanna Hosman

AMSTERDAM

In een vrijstaand huis ergens in het zuiden van Brussel, woont een hoge Europese ambtenaar. Lisa, noemt de Belgische krant *L'Echo* haar. De krant tekent de route die ze 's ochtends aflegt. Ze vertrekt in noord-oostelijke richting, zet eerst haar kinderen af bij hun school, dan door naar werk in de Europese wijk, nog iets oostelijker. Na werk: sportschool in de buurt, restaurant nog iets verderop.

„Lisa” bestaat niet, want *L'Echo* wil de data beschermen van de echt bestaande EU-functionarissen en NAVO-ambtenaren van wie ze de gegevens hebben. Via 756 telefoons in het Europees Parlement, 264 in het Berlaymont, waar de Europese Commissie zit, en 453 telefoons in het politieke NAVO-hoofdkantoor in Brussel ziet de krant hoe die mensen zich in hun dagelijks leven verplaatsen.

De informatie is redelijk makkelijk verkrijgbaar, concludeert een samenwerkingsverband van Europese media, waaronder BNR, *Le Monde*, *L'Echo* en de Duitse omroep BR/ARD.

Datamakelaars

De locatiegegevens zijn te halen bij datamakelaars. De onderzoeksjournalisten deden zich voor als medewerkers van een marketingbedrijf, en kregen de gegevens van zo'n datamakelaar. Ze legden sets van gratis proefdata naast elkaar, om zo de gegevens van 2,6 miljoen mobiele telefoons te kunnen analyseren.

Riskant, waarschuwt cybersecurity-expert Bart van den Berg bij BNR: de informatie die de datasets opleveren zijn zo specifiek, dat je er routines eenvoudig uit kunt destilleren. Het maakt dat mensen, EU-functionarissen, kans hebben op „spionage, sabotage en chantage”. Volgens BNR konden „veel apparaten” bijvoorbeeld getraceerd worden in bordelen.

Van zeven telefoonbewegingen achterhaalden de onderzoekers de identiteit. Het gaat om vijf (voormalig) EU-functionarissen, drie met een hoge functie. Twee van hen bevestigden dat zij het waren, maar kozen ervoor anoniem te blijven. Ook Shubham Kaushik, die juist werkt voor een koepelorganisatie voor bescherming van digitale rechten, was in de dataset te herleiden.

Net als een journalist van *L'Echo*, die zich juist heel bewust is van het belang van databescherming. „Ik sta bijna nooit toe dat apps mijn locatie volgen, maar soms is er geen keuze, of merk ik het niet”, zegt hij in de onderzoekspublicatie.

Want dat is het: mensen geven zelf toestemming voor het delen van hun data. Dat is zo gebeurd, als je een app gebruikt om te kijken of het gaat regenen, een route opzoekt, een date regelt, of zelfs een spelletje speelt. Die

Het gebouw van de Europese Commissie in Brussel. FOTO VIRGINIA MAYO/AP

apps slaan gegevens op, zoals: waar je bent. En die verkopen ze door, de ene met meer nauwkeurige informatie dan de ander.

Het gebeurt ook met gegevens van Nederlanders: BNR verkreeg bijna twee jaar geleden locatiegegevens van mensen die werkzaam waren bij de MIVD en de Nationale Politie.

Ook vijandige inlichtingendiensten kunnen aan de data komen, vertelt Matthijs Koot, IT-beveiligingsspecialist bij Veritas Cybersecurity. Al zal dat via een 'frontbedrijf' gaan, zegt hij. „Maar bijvoorbeeld Nexperia, of ASML: je kunt je voorstellen dat mensen willen weten wie daar rondlopen, waar ze heengaan.”

Snel groot geworden

Deze handel in gegevens, 'advertising intelligence', is „vrij snel vrij groot geworden” nadat de smartphone in gebruik is geraakt, vertelt Koot telefonisch aan *NRC*. De meest voorkomende manier waarop geld wordt verdiend met locatiegegevens, is door bedrijfjes die software maken die andere mensen weer kunnen gebruiken om makkelijk een app te maken. In die bouwsoftware, legt Koot uit, kunnen trackers zitten die locatiegegevens verzamelen. Hoe meer appbouwers die software ge-

bruiken, des te meer locatiegegevens het oplevert.

Die gegevens worden vervolgens doorverkocht. Dat mag onder de Europese privacywet, vinden de datamakelaars, omdat ze anoniem zijn: ze hangen niet aan een naam of telefoonnummer, maar aan een anoniem identificatienummer. Koot ziet het anders: het is niet naar de geest van

Zet je locatiegegevens uit waar mogelijk

Maartje Knaap Bits of Freedom

de wet, omdat de data al gauw níet meer anoniem zijn.

Hij promoveerde op data-anonimiteit, en zag, net als andere onderzoekers, hoe je 'anonieme data' kan traceren naar iemands identiteit. „Als je uit die losse stukken van data de patronen gaat halen, kun je al snel tot unieke telefoons komen en is er geen sprake meer van anonieme patronen.” Ook Bits of Freedom concludeert tegenover *NRC*: „Als je het terug kan leiden dan is er geen sprake meer van anonimiseren. En dan is er

des sprake van normale persoonsgegevens. Volgens ons is het gewoon duidelijk dat bedrijven hier mee de wet overtreden.” Maar Jurisprudentie die dit ondersteunt ontbreekt nog, zegt Koot.

Een andere Europese wet, de nieuwe e-privacy verordening, had 'tracking technologieën' meer moeten reguleren. Daar werd sinds 2018 aan gewerkt, maar de wet is begin dit jaar afgeschreven: er was geen meerderheid voor, en de wet was deels ingehaald door nieuwe technologie.

Is het überhaupt mogelijk om níet met je locatiegegevens in zo'n dataset te belanden? Jawel, denkt Maartje

Knaap, woordvoerder van Bits of Freedom, maar het is „super moeilijk”. Een eerste stap is: zet je locatiegegevens op je telefoon uit waar mogelijk. En het hangt af van welke apps je gebruikt, bij sommige apps kan je niet anders, zegt ze. Je kunt op zoek naar alternatieven zoals open source apps die je locatie niet opslaan. Je levert dan gemak in door bijvoorbeeld niet meer gebruik te maken van Google Maps, maar te navigeren met een veiliger, wat minder gebruiksvriendelijk alternatief als OpenStreetMap of Organic Maps. Zouden Europese regeringsleiders dat doen? Matthijs Koot hoopt van wel.

Advertentie

NWO is dé nationale wetenschapsfinancier in Nederland. We investeren in onderzoek gericht op vernieuwing van fundamentele kennis, maatschappelijke impact en in de benodigde onderzoeksinfrastructuur. Onze tien onderzoeksinstituten verrichten internationaal toonaangevend onderzoek.

Lid Raad van Bestuur / Domeinvoorzitter
Toegepaste en Technische Wetenschappen

Meer informatie en solliciteren: www.chasseseach.nl/vacatures

Rob Jetten (D66) na afloop van een bijeenkomst van lijsttrekkers en Kamervoorzitter Martin Bosma. FOTO BART MAAT

FORMATIE

Rob Jetten blijft bij voorkeur voor middenkabinet, zet VVD voor het blok

Jetten kiest voor een directe botsing met VVD-leider Yesilgöz, die vasthoudt aan het uitsluiten van GroenLinks-PvdA.

Liam van de Ven
DEN HAAG

Op de eerste dag van de formatie is D66-leider Rob Jetten helder: een „breed middenkabinet” met D66, VVD, CDA en GroenLinks-PvdA heeft zijn voorkeur. VVD-leider Dilan Yesilgöz weigert die optie, omdat ze GroenLinks-PvdA uitsluit. Dat melden beide partijleiders dinsdagmiddag aan een haag journalisten in het Tweede Kamergebouw, nadat alle fractievoorzitters bij Kamervoorzitter Martin Bosma (PVV) op bezoek zijn geweest om hun voorkeuren duidelijk te maken.

Jetten wil „een combinatie met meer dan 75 zetels en er is één combinatie die dat met vier partijen kan leveren”. Daarmee wijst Jetten de optie over rechts, waarbij JA21 in plaats van GroenLinks-PvdA zou meeregeren, voorlopig af.

De premier in spe kiest met deze houding op dag één van de vorming van zijn kabinet voor een directe botsing met VVD-leider Dilan Yesilgöz, die haar campagne stoelde op de belofte een kabinet met GroenLinks-PvdA uit te sluiten.

„Volgens mij is het nógal helder wat de VVD wil”, zei Yesilgöz dinsdagmiddag. Voor de VVD is GroenLinks-PvdA uitsluiten een belangrijk breekpunt: de partij heeft mede daarvoor strategische stemmen verkre-

gen. Slechts 17 procent van de VVD-kiezers is op dit moment voorstander van de centrumvariant, aldus een peiling van *EenVandaag*.

Volgens de maandag verkozen GroenLinks-PvdA-fractievoorzitter Jesse Klaver kan zijn partij zowel vanuit de oppositie als vanuit de coalitie „Nederland weer vooruithelpen”. Hij noemt de houding van de VVD „old schoolpolitics”.

Meerderheid

Jetten maakt de blokkade die de VVD opwerpt klein, hij noemt het een „heldere inzet” voor de onderhandelingen, het woord ‘breekpunt’ neemt hij niet in de mond. Het CDA werpt geen blokkades op, benadrukt partijleider Henri Bontenbal. Alleen samenwerking met PVV en FVD sluit hij uit, zoals de meeste partijen.

Waar alle drie de partijen die waarschijnlijk in de coalitie zullen komen – D66, VVD, CDA – het over eens zijn, is dat een stabiel kabinet gevormd moet worden. Wat dat betekent, dáár hebben ze allemaal andere ideeën over.

De combinatie met JA21 noemt Jetten „niet stabiel”, omdat die 75 zetels zou hebben, terwijl 76 zetels nodig zijn voor een Kamermeerderheid. Géén meerderheid zou een probleem zijn, „we hebben dat de afgelopen jaren gezien, als je één of enkele Kamerleden mist” bij stemmingen „dat er dan een hele hoop kan gebeuren”. Hij doelt onder meer op de asielwetten

van het demissionaire kabinet, die door de Kamer kwamen omdat een aantal linkse fracties niet compleet was bij de stemmingen.

Volgens CDA-leider Henri Bontenbal – die zich duidelijk zo constructief mogelijk wil opstellen – kan zo’n combinatie met 75 zetels wel stabiel zijn. Hij gaat ervan uit dat er altijd wel een aantal constructieve partijen is die willen meebewegen met de coalitie.

Of ook Yesilgöz 75 zetels genoeg vindt, laat ze in het midden: „Dat is voor mijn gesprek met de verkenner.” De VVD-leider heeft tijdens de cam-

Volgens mij is het nógal helder wat de VVD wil

Dilan Yesilgöz VVD-leider

pagne al laten weten ook bereid te zijn met bijvoorbeeld BBB te formeren, die de combinatie met JA21 aan een meerderheid kan helpen. Maar die partijen liggen inhoudelijk ver af van D66. JA21-leider Joost Eerdmans zelf vindt een kabinet met 75 zetels géén goed idee, al wil hij wel graag meeregeren.

De komende week gaat de dinsdag aangestelde verkenner Wouter Koolmees aan de slag om de verschillende coalitie-opties op een rij te krijgen.

Koolmees is een D66-prominent die eerder minister is geweest, in 2017 secon-dant was in de formatie en in 2021 informateur.

Alleen verkenner

Hij noemt de verkiezingsuitslag „best complex” en hij benoemt dat tijdens de campagne „steverige voorkeuren” zijn uitgesproken – dat lijkt een verwijzing naar de VVD. Volgens Koolmees worden tijdens verkiezingen de onderlinge verhoudingen „in elkaar geslagen” en „broos gemaakt”, hij hoopt die enigszins te herstellen. Hij blijft alleen als verkenner en wordt geen informateur, zegt hij, vanwege zijn functie als president-directeur van de NS.

Op 11 november komt hij met zijn rapport, op 12 november treedt de nieuwe Kamer aan en op 13 november debatteert die Kamer over de verkenning.

Er zit dus haast achter deze eerste verkenningsfase, en dat legt druk op de posities die partijen kiezen. Vrijwel alle Nederlandse partijen hebben aan de kiezer beloofd zo snel mogelijk een nieuw kabinet op het bordes te zetten. Vaak ging het tijdens de campagne zelfs over een formatie vóór de Kerst. Als het niet vlot met de formatie de komende periode, is de vraag wie wordt neergezet als de treuzelaar.

Tijdens de campagne schilderden Bontenbal en Jetten de VVD consistent af als kinderachtig en weinig con-

structief omdat die partij GroenLinks-PvdA uitsluit. Yesilgöz zou het landsbestuurodeloos ingewikkeld maken, voor eigen gewin. Nu de verkenningsfase daadwerkelijk is begonnen is achter de schermen te horen dat de partijen geen geduld hebben met de houding van de VVD-leider.

Gemeenteraadsverkiezingen

De realiteit is wel dat de VVD cruciaal is, voor alle voor de hand liggende coalities. Extra complex: de gemeenteraadsverkiezingen zijn al in maart van volgend jaar. Het zou voor de VVD electoraal pijnlijk kunnen zijn om vóór die verkiezingen een draai te maken. Maar maandenlang neergezet worden als onverantwoordelijk, is ook pijnlijk.

Terwijl D66 zich opmaakt voor een mogelijk zeer taai formatiestrijd, houdt de tweede partij van Nederland zich koest. PVV-leider Geert Wilders heeft ondanks zijn 26 zetels – net zoveel als D66 – geen rol in deze formatie.

Wilders had dinsdag dan ook weinig te melden, behalve dat hij akkoord is met de aanstelling van Koolmees. Ook erkende hij de verkiezingswinst van D66, nadat hij de afgelopen week twijfel zaaide over het tellen van de stemmen. Wilders had gesuggereerd dat de stemmingen gemanipuleerd waren in het voordeel van D66, zonder daarvoor enig bewijs aan te dragen.

PROFIEL **WOUTER KOOLMEES** VERKENNER

Stap voor stap een complexe puzzel leggen, dat vindt Wouter Koolmees leuk om te doen

De 48-jarige Koolmees moet een eerste aanzet geven tot een nieuwe coalitie. De NS-topman heeft vaker een huzarenstukje geleverd.

Jan Benjamin en Joep de Groot
AMSTERDAM

D66-leider Rob Jetten heeft dinsdagmiddag partijgenoot Wouter Koolmees voorgedragen als verkenner. Zoals gebruikelijk wijst de grootste partij als eerste een verkenner aan.

Met Koolmees legt Jetten die verantwoordelijkheid in handen van een D66-vertrouweling en -oudgediende met ruime ervaring als onderhandelaar. Ook is hij als NS-bestuurder al een paar jaar niet meer te vinden in politiek Den Haag, wellicht kan hij boven de partijen staan.

De econoom Koolmees bekleedde als ambtenaar van 2003 tot 2010 diverse posities op het ministerie van Financiën. Daarna voerde hij namens D66 het woord over financiën in de Tweede Kamer, waar hij zeven jaar zetelde om vervolgens minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid te worden in het kabinet-Rutte III (2017-2022).

Eind 2022 verliet hij Den Haag om president-directeur van NS te worden. Hij kreeg onder meer te maken met stakingen. Een beter cao-bod bracht de rust terug.

De D66’er houdt van complexe problemen, zeiden Haagse bekenden van Koolmees, toen hij in 2022 overstapte naar NS. En wanneer hij volgens betrokkenen een conflict dan wel probleem weet op te lossen, loopt hij daarmee niet te koop.

In Den Haag stond Koolmees als financiële man bekend als inhoudelijk sterk en pragmatisch. Een huzarenstukje was de steun vergaren van de vakbonden en werkgevers en enkele Tweede Kamerfracties, waaronder

Wouter Koolmees wist in 2019 als minister van SZW voor D66 een pensioenakkoord te sluiten met steun van GroenLinks en PvdA. FOTO REMKO DE WAAL/ANP

GroenLinks én PvdA, voor het pensioenakkoord dat hij in 2019 als minister sloot. „Stap voor stap een puzzel leggen, dat vind ik leuk”, zei hij daar destijds over in een interview met *NRC*.

Aan verkenner Koolmees nu de taak om het eerste stuk van een ogenschijnlijk ingewikkelde ‘formatiepuzzel’ te leggen en in kaart te brengen welke mogelijkheden bestaan voor een werkbare coalitie.

Daarbij zouden wederom GroenLinks en PvdA, nu als één fractie, een belangrijke rol kunnen gaan spelen.

Lang leken twee meerderheidscopalities van vier partijen mogelijk: door ‘het midden’, met D66, VVD, CDA en GroenLinks-PvdA of over rechts. Maar die laatste optie, zonder GroenLinks-PvdA en met JA21 – de nadrukkelijke voorkeur van VVD-leider Dilan Yesilgöz – blijft steken op 75 zetels. D66 krijgt namelijk geen 27ste

restzetel, waar het lange tijd op leek. Hoewel het ‘middenkabinet’ van D66, VVD, GroenLinks-PvdA en CDA getalsmatig de meest voor de hand liggende route lijkt, is die inhoudelijk niet gemakkelijk. De VVD distantieerde zich in de campagne nadrukkelijk van GroenLinks-PvdA.

Wieg

Zoals gezegd: Koolmees is bekend met lastige onderhandelingen. Zo

speelde hij in 2012 al een doorslaggevende rol in het tot stand komen van het ‘lente-akkoord’, waarmee de begroting voor het nieuwe jaar aan een meerderheid werd geholpen. Daarvoor was steun nodig van de oppositiepartijen D66, GroenLinks en ChristenUnie, omdat de PVV haar gedoogsteun aan het kabinet van VVD en CDA had ingetrokken.

Bovendien was Koolmees bij de formatie van Rutte III in 2017 secon-dant van D66-leider Alexander Pechtold. Daarbij vormden D66 en de ChristenUnie, die onder meer wat medisch-ethische kwesties betreft lijnrecht tegenover elkaar staan, desondanks een tamelijk stabiele coalitie met de VVD en het CDA.

In Den Haag stond Koolmees als financiële man bekend als inhoudelijk sterk en als pragmatisch

Ook is Koolmees niet voor het eerst verkenner. In 2021 was hij dat al even, met Tamara van Ark (VVD). Ze werden aangesteld nadat Annemarie Jorritsma (VVD) en Kajsa Ollongren (D66) ‘onderuit waren gegaan’, nadat laatstgenoemde het fameuze briefje met „Omtzigt: functie elders” per ongeluk liet fotograferen. Ook Van Ark en Koolmees werden al snel vervangen ten faveure van Herman Tjeenk Willink, die als gezaghebbende informateur te boek stond en meer afstand van de politiek had.

Aan het einde van diezelfde formatieperiode stond Koolmees toch opnieuw aan de wieg van een Rutte-kabinet. Als informateur bracht hij, samen met Johan Remkes, een tegeerakkoord tussen dezelfde vier partijen uit Rutte III tot stand. Nu moet blijken of hij ook de aanzet tot het eerste kabinet met een D66-premier weet te geven.

Greenpeace spreekt van een „pijnlijke uitkomst” van het rapport. „Dit is het zoveelste alarmerende klimaatrapport. Wanneer komen onze politieke leiders wel in actie? Hun nalatigheid is gekmakend”, zegt Maarten de Zeeuw, klimaatexpert bij Greenpeace, tegen persbureau ANP. Volgens hem komt de grens van 1,5 graad nu „zorgelijk snel” dichterbij.

KLIMAATVERANDERING

VN: opwarming boven 1,5 graad onvermijdelijk

De landen die hun handtekening hebben gezet onder het Parijs-akkoord liggen niet op koers om de doelen te halen.

Stephan Pronk
AMSTERDAM

Het rapport bevestigt wat klimaatwetenschappers al langer zeggen. De 195 landen die in 2015 hun handtekening zetten onder het Klimaatakkoord van Parijs, waarin ze streven naar een beperking van de opwarming van de aarde tot 1,5 of hooguit 2 graden in vergelijking met vóór het industriële tijdperk, liggen bij lange na niet op koers om de meest ambitieuze doelen te halen. De klimaatplannen van landen hebben tot dusver „nauwelijks vooruitgang geboekt”, staat in het rapport.

Klimaatwetenschappers op een gletsjer in Tadzjikistan. FOTO AFP

Iets beter vooruitzicht

Zelfs als alle klimaatplannen worden uitgevoerd, warmt de wereld tot het einde van de eeuw nog met 2,3 tot 2,5 graden op, is de verwachting. Dat is een iets beter vooruitzicht dan in het

rapport van vorig jaar, waarin de onderzoekers uitkwamen op 2,6 tot 2,8 graden. Van de 0,3 graad vooruitgang is 0,1 het gevolg van methodologische aanpassing.

Daarbij komt dat de Verenigde Staten bij de huidige voorspellingen nog zijn meegerkend. Het land heeft zich onder president Donald Trump teruggetrokken uit het akkoord en de bijbehorende doelen geschrapt. De opzegtermijn verstrijkt in januari. Zonder Amerikaanse ambities liggen de vooruitzichten 0,1 graad hoger.

Het beperken van de uitstoot van koolstofdioxide door fossiele brandstoffen schiet niet op, die nam vorig jaar alleen maar toe. In 2024 bedroeg de uitstoot volgens het rapport 57,7 miljard ton CO₂, een toename van 2,3

procent ten opzichte van 2023.

Enige vooruitgang is er wel. In 2015 achtte het Emission Gap Report van de VN de kans nog reëel dat de aarde afstevende op een opwarming van 4 graden, ten opzichte van de industriële revoluties van de negentiende eeuw. De meest dramatische scenario’s zijn daarmee enigszins afgezwakt.

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Vakanties & Reizen

Europa

Noorwegen

Wintersport in

NOORWEGEN

Boek je natuurlijk bij

BBI

TRAVEL

EXPERIENCE

8-daagse

Wintersport

Trysil vanaf

€ 671 PP*

*Vanaf-prijs o.b.v. voordeligste vertrekdatum, 4 personen in appartement. Velkomstgarden, incl. vluchten en transfers. Onder voorbehoud van drukfouten of prijswijzigingen.

www.bbi-travel.nl/noorwegen/wintersport/trysil

0503136000

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN 675de persoon half geld

Adam Demirkol Rob Wessels Robbin Fokker

Geen crypto. Geen hype. Gewoon de beurs.

Zie onze Google-reviews

Originele reacties cursisten

Leuke bijverdienste
Het is hardstikke leuk om te doen en is een leuke bijverdienste!

Resultaten die tellen
Ik zit nu ongeveer op 32 % winst in vier maanden. Dat is toch 8 % per maand.

Met de hand verder Beleggen? Saai.
Dit is veel leuker. Eerst met de robot tot 09.00 uur, daarna met de hand verder. Top!

Overal handelen

Legendarisch
Jullie service is legendarisch, maar dat wisten jullie al.

Volgende cursusdata in Hotel vd Valk Breukelen: vrijdag 21 nov, maandag 8 dec en vrijdag 19 dec

Let op! U kunt snel veel winst boeken maar net zo snel veel verlies lijden

www.robwessels.nl 010 519 21 15

6 In het nieuws

nrc
WOENSDAG 5 NOVEMBER 2025

DIGITALE AUTONOMIE

Internationaal Strafhof dumpst Microsoft en kiest voor Europees alternatief

Het Strafhof, dat onder grote druk van de VS staat, schaft een Duits alternatief aan voor de kantoor-software van het Amerikaanse Microsoft.

Juurd Eijssvoogel

AMSTERDAM

Het Internationaal Strafhof in Den Haag heeft een opmerkelijke stap gezet, waarmee het zich beschermt tegen mogelijk strafmaatregelen uit de Verenigde Staten. Het hof laat zijn kantoorsoftware van het Amerikaanse Microsoft vervangen door een Europees alternatief.

Vanwege de politieke gevoeligheid van de zaak wil een woordvoerder van het Strafhof niet ingaan op de motivatie voor het besluit. Hij bevestigt alleen dat de overstap van de ene softwareleverancier naar de andere inderdaad gemaakt wordt.

Het Duitse *Handelsblatt* berichtte vorige week als eerste over het „politiek brisante besluit”, dat het hof genomen zou hebben uit „angst voor represailles van president Trump”. De Amerikaanse regering heeft al sancties ingesteld tegen zeker vier medewerkers van het Strafhof, vanwege hun rol bij onderzoek naar, en vervolging van Amerikanen en Israëlërs, onder wie premier Netanyahu.

E-mailafsluiting

Bovendien werd hoofdaanklager Karim Khan, die in mei tijdelijk terugtrad in verband met beschuldigingen van grensoverschrijdend gedrag, al eerder afgesloten van zijn Outlook-mailaccount. Microsoft benadrukt in verband daarmee dat het „opgeen enkel moment zijn diensten aan het Internationaal Strafhof heeft stopgezet of opgeschort”. Het Amerikaanse bedrijf stelt dat „de e-mailafsluiting van de hoofdaanklager het gevolg was

van sancties, niet van een beslissing om dienstverlening te beëindigen”.

De nieuwe kantoorsoftware voor het Strafhof wordt Open Desk, een Open Source-systeem dat wordt geleverd door het Duitse Zendis (voluit Zentrum für Digitale Souveränität der Öffentlichen Verwaltung). Dit door de Duitse regering opgezette bedrijf heeft tot doel „de versterking van de digitale soevereiniteit van

Hoofdaanklager Karim Khan werd al eerder afgesloten van zijn Outlook-emailaccount

overheden op nationaal niveau, op deelstaatsniveau en bij gemeentes”.

Net als in Nederland draaien overheidsinstellingen ook in Duitsland in verreweg de meeste gevallen op systemen van Microsoft. Bondskanselier Merz zei onlangs dat „we veel te afhankelijk zijn geworden van hard-

ware en software, vooral software, uit de Verenigde Staten”.

Zendis, dat pas sinds 2024 operationeel is en niet meer dan veertig werknemers heeft, ontwikkelt niet zelf softwareprogramma's. Het helpt zijn klanten Open Source-systemen van commerciële bedrijven zoals het Duitse Nextcloud te vinden, bundelt die en brengt ze voor de klant op één platform samen. Een van zijn grootste klanten is het Robert Koch-Instituut, de Duitse evenknie van het RIVM.

Zendis, gevestigd in het Ruhr-gebied, moet het digitale tijdperk vormgeven vanuit een symbool van de verdwenen oude industrie: het enige gebouw dat nog overeind staat van de voormalige Opelfabriek in Bochum.

Microsoft benadrukt dat het Strafhof niet alle contacten heeft verbroken en dat het hof nog steeds klant is. „Wij hechten veel waarde aan onze relatie met het ICC (Internationaal Criminal Court) als klant en zijn ervan overtuigd dat er niets in onze weg staat om ook in de toekomst diensten te blijven leveren aan het ICC.”

Het Internationaal Strafhof in Den Haag. De nieuwe kantoorsoftware voor het Strafhof wordt Open Desk. FOTO LAURENS VAN PUTTEN/ANP

DRINKWATERVERVUILING

Vitens geeft groen licht: Utrechters kunnen weer kraanwater drinken

AMSTERDAM

Het kraanwater in Utrecht en omstreken is weer schoon en drinkbaar. Dat meldt waterdrinkbedrijf Vitens dinsdagmiddag. Medewerkers troffen afgelopen weekend de enterokokkenbacterie (poebacterie) aan in een drinkwaterreservoir in de Utrechtse wijk Kanaleneiland. Via het reservoir voorziet het drinkwaterbedrijf 125.000 huishoudens in de Utrechtse regio.

Jonge kinderen, ouderen en mensen met een verminderde weerstand liepen het risico om

Gekookt water in het Diaconessenhuis. FOTO SIMON LENSKENS

maag- en darmklachten te krijgen. Daarom adviseerde Vitens zijn klanten om kraanwater eerst drie minuten te koken alvorens het op te drinken. Douchen vormde sowieso geen probleem. Gezonde mensen merken doorgaans niets.

Het kookadvies gold voor klanten in Utrecht, Bilthoven, Bosch en Duin, Bunnik, De Bilt, Groenekan, Maarssen, Oud-Zuilen, Tienhoven, Westbroek en Zeist. Gebruikers die hun kraan sinds het drinkverbod niet hebben aangeraakt, wordt geadviseerd om het water eerst een minuut te laten lopen voor gebruik. (NRC)

nrc
WOENSDAG 5 NOVEMBER 2025

REPORTAGE KERKASIEL

‘Zonder al die steun zou het heel moeilijk zijn om door te gaan’

De familie Babayants woont al bijna een jaar in een kerk in Kampen om uitzetting naar Oezbekistan te voorkomen.

Majda Ouhajji

KAMPEN

Bijna een jaar duurt de kerkdienst bij de Open Hof in Kampen nu al. Net zo lang woont de familie Babayants uit Oezbekistan in de kerk. Om uitzetting te voorkomen, na bijna twaalf jaar in Nederland, vangt de kerk de familie sinds 21 november 2024 op. Niemand had toen verwacht dat het zo lang zou duren. En het einde is nog niet in zicht.

Ze tellen nog altijd de dagen, zegt Aram Babayants (21). „Elke dag worden we wakker met de hoop dat we eindelijk naar buiten kunnen.” Zijn zusje Ariana (15) vult hem aan: „Ik kan niet geloven dat we hier al bijna een jaar zijn. Maar de tijd vliegt voorbij, met allemaal mensen om ons heen. Ik heb veel lieve mensen ontmoet hier, dat geeft motivatie om verder te gaan, sterk te blijven.”

Een kerkdienst mag niet onderbroken worden door de politie. Dat betekent dat de familie niet uitgezet kan worden zolang de vieringen gaande zijn. Het kerkgebouw is groot, er zijn veel verschillende ruimtes. Een aantal daarvan bewoont de familie Babayants, die naast Aram en Ariana bestaat uit zusjes Amelia (11) en Aleksa (4) en ouders Aleksander en Karina.

Hoewel ze er niet uit kunnen, zegt Aram, voelt de kerk inmiddels als thuis. „We hebben een nieuw ritme opgebouwd.” Hij lacht als hem gevraagd wordt hoe hij zijn dagen doorbrengt. „Ik slaap veel.” Toen ze nog in een asielzoekerscentrum verbleven, ging hij in de ochtend hardlopen en daarna naar buiten met zijn vrienden. „Beetje chillen, beetje praten.” Dat kan allemaal niet meer. Wel sport hij nog altijd veel. Ook helpt hij de kerk met de website.

Zelfstudie

Vijftig vrijwilligers per dag zijn er nodig om het ‘kerkasiel’ draaiende te houden, onder wie twaalf voorangangers. Daarnaast zijn er allerhande andere taken, van koffie en thee schenken tot de vele gasten ontvangen. Toch lukt het al een jaar om zonder problemen het rooster rond te krijgen, ook in de nacht. In appgroepen zitten zo’n zevenhonderd vrijwilligers die af en aan komen helpen. En er sluiten zich nog altijd nieuwe mensen aan.

Al die support geeft kracht, zegt Ariana. „Als we niet zulke brede steun zouden krijgen, zou het heel moeilijk zijn om door te gaan.” Om te laten zien hoe het leven in de kerk is, is ze samen met haar zusje Amelia een TikTok-account begonnen. Daarop zijn ze vooral dansend te zien, hun favoriete hobby.

Vanaf deze maand krijgt Ariana, die een mbo-opleiding volgt, privéles. Tot nu heeft ze vooral door zelfstudie geprobeerd haar lesstof op peil te houden. Toen dat niet meer ging, is gezocht naar vrijwillige do-

De zussen Ariana en Amelia maken een TikTok-filmpje (foto boven). Hun broer Aram sport veel (foto onder), hier in het tuintje van de kerk waar constant diensten worden gehouden (foto midden). FOTO'S DIEUWERTJE BRAVENBOER

In het nieuws 7

centen die een paar keer per week les willen geven. Die zijn inmiddels gevonden. Gesprekken voor haar zusje, die nu in groep 8 zou zitten, zijn gaande. Het lijkt lang, een jaar in een kerk, wachtend. Maar in feite wacht de familie al twaalf jaar, zegt coördinator van het kerkasiel Herman Stomphorst. „Wat is een jaar op die tijd? Ze zijn al twaalf jaar lang afhankelijk, kunnen niet hun eigen leven leiden.”

Dat is ook wat Aram moeilijk vindt. „Je wil je leven leiden, maar je kunt niet verder.” Hij hoopt op een politieke oplossing voor alle in Nederland gewortelde kinderen. „Ons wordt gevraagd om te integreren, de taal te leren. Dat hebben we allemaal gedaan. We hebben een opleiding afgerond om te kunnen werken, maar dat blijkt na al die tijd niet genoeg te zijn.”

In de kerk hopen ze op een oplossing voor alle gewortelde kinderen

De familie heeft een procedure lopen bij de IND voor de familie, maar onduidelijk is wanneer daarin een besluit valt. In Kampen kijken alle betrokkenen bij het kerkasiel reikhalzend uit naar een nieuwe regering. Zij hopen dat die met een oplossing komt. Niet alleen voor de familie Babayants, maar voor alle gewortelde kinderen die al jaren in Nederland verblijven.

Interreligieus

Dominee Kasper Jager kijkt terug op een „heel bijzonder jaar”, een jaar dat „er nooit had moeten zijn, maar dat tegelijkertijd zoveel mooie dingen brengt. In de kerk noemen we dat zegen.” Hij kijkt met verwondering terug, maar ook met „heel veel verdriet”.

Jager was betrokken bij het kerkasiel in Den Haag in 2018, dat was zijn referentiekader. „Dat duurde veertien weken. Ik ging ervan uit dat het hier niet korter zou zijn. Maar dat dit een jaar moet duren inmiddels, vind ik wel erg triest.”

De diensten zijn overigens niet voorbehouden aan christelijke voorangangers. Er zijn ook moslims, humanisten en agnosten die een dienst hebben geleid. Ook tv-presentator Joris Linssen heeft een preek gehouden. Voor het interreligieuze aspect is bewust gekozen, zegt Jager. „We zijn een geloofsgemeenschap die over de grenzen kijkt.” Dat de familie Babayants christelijk is, was niet de reden om ze op te vangen. „Als het een islamitisch gezin was geweest, hadden we hetzelfde gedaan.”

Over de toekomst durven de kinderen Babayants niet na te denken. De grootste droom van Ariana „is nu gewoon vrijheid, want als je in zo’n situatie zit is het moeilijk om aan je toekomst te denken.”

Israëlische soldaten bij de poort van de Sde Teiman-basis tijdens protest in juli 2024 tegen de arrestatie van de soldaten die van de mishandeling worden verdacht. FOTO TSAFRIR ABAYOV/AP

VIJF VRAGEN OVER **MISHANDELING PALESTIJNSE GEVANGENE**

Niet mishandeling zelf, maar lekken van de opnames houdt Israël bezig

De militair aanklager zit vast voor het lekken van een filmpje waarin reservisten een Palestijnse gevangene zwaar mishandelen.

Derk Walters
AMSTERDAM

Israël is in de ban van een affaire rondom de gelekte opnames van de mishandeling van een Palestijnse gevangene door Israëlische militairen. De militaire aanklager gaf toe dat ze de video gelekt had en is inmiddels gearresteerd. Wat is er aan de hand? Vijf vragen.

1 | Hoe zit het met de mishandeling van de Palestijnse gevangene?

De Israëlische zender *Channel 12* zond vorig jaar zomer een filmpje uit waarin te zien was dat vijf Israëlische reservisten op de militaire basis Sde Teiman, in de zuidelijke Negev-woestijn, een politieofficier van Hamas mishandelen. Het vijftal werd aangeklaagd voor ernstig misbruik en het veroorzaken van lichamelijk letsel. Volgens de aanklacht hebben de militairen de man geslagen, over de vloer gesleept, zijn ze op zijn lichaam gaan staan en heeft een van hen bij de man anaal een voorwerp ingebracht. De gevangene liep gebroken ribben en een klaplong op.

2 | Was het een geïsoleerd incident?

Nee. De Sde Teiman-basis, die sinds twee jaar dienst doet als gevangenis-

kamp, is berucht vanwege de systematische schendingen van mensenrechten die er gepleegd worden. Uit getuigenissen van Palestijnse gevangenen komt een beeld naar voren van (groeps)verkrachtingen en andere vormen van seksueel geweld, en lichamelijke en psychologische marteling. Ook zou het medisch personeel verwondingen van gevangenen genegeerd hebben, met amputaties tot gevolg. De Israëlische mensenrechtenorganisatie B’Tselem noemt wat in Sde Teiman gebeurt „het topje van de ijsberg”.

3 | Wat gebeurde er na de aanklacht tegen de Israëlische militairen?

Nadat de Israëlische militaire politie de basis was binnengevallen om verdachte soldaten te arresteren, stond er vorig jaar enorme ophef aan de uiterst rechtse zijde van de Israëlische politiek. De extreemrechtse minister Itamar Ben-Gvir (Nationale Veiligheid) veroordeelde de arrestaties en trok naar de basis om te protesteren. „Het schouwspel van militaire politieagenten die onze beste helden in Sde Teiman komen arresteren is ronduit beschamend”, aldus Ben-Gvir. Zijn collega-minister Bezalel Smotrich (Financiën) zei dat soldaten „niet als criminelen” behandeld zouden mogen worden en riep de mi-

litair aanklager op om haar handen van „onze heldhaftige strijders” af te houden. Hun oproepen kregen gevolg: een boze menigte bestormde de basis, in het gezelschap van de extreemrechtse parlementariër Zvi Suncot.

4 | Hoe reageerde de militair aanklager?

De militair aanklager, Yifat Tomer-Yerushalmi, stond onder zware druk van extreemrechts om de vervolging van de betrokken militairen te staken. Omdat ze ervan overtuigd was dat de beschuldigingen ernstig ge-

noeg waren voor vervolging, besloot ze het filmpje van de mishandeling aan Channel 12 te lekken. Premier Benjamin Netanyahu noemde dat lek „de ernstigste pr-aanval” tegen Israël in de geschiedenis.

Justitieel onderzoek wees onlangs uit dat Tomer-Yerushalmi achter het lek zat, wat ze vorige week toegaf. Zondag werd haar auto met een briefje erin bij een strand nabij Tel Aviv gevonden, wat de vrees voedde dat ze zichzelf van het leven wilde beroven. ’s Avonds dook ze weer op; inmiddels is ze gearresteerd. Duikers zoeken in zee naar haar telefoon.

Militair aanklager Yifat Tomer-Yerushalmi heeft toegegeven dat ze de opnames heeft gelekt en is inmiddels gearresteerd. FOTO OREN BEN HAKOON/AP

ARBEIDSMIGRANTEN

Minister Paul sprak alleen met uitzendlobby

FNV, CNV en SER-voorzitter Kim Putters zeggen dat zij niet met minister Mariëlle Paul hebben gesproken over intrekking van een zorgvuldig voorbereid kabinetsplan.

Tan Tunali en Stefan Vermeulen
AMSTERDAM

Demissionair minister Mariëlle Paul (Sociale Zaken en Werkgelegenheid, VVD) heeft zich, voordat ze besloot een regeling rond huisvestingskosten voor arbeidsmigranten in stand te houden, alleen laten adviseren door uitzendkoepel ABU. Andere partijen zeggen, anders dan de minister stelt, helemaal niet met haar over de maatregel te hebben gesproken.

Minister Paul maakte afgelopen donderdag – een dag na de Tweede Kamerverkiezingen – bekend het kabinetsvoorstel in te trekken. Haar voorganger Eddy van Hijum (NSC) wilde een bestaande regeling, waarbij uitzendbureaus arbeidsmigranten een kwart onder het minimumloon mogen uitbetalen in ruil voor woonruimte, vanaf 2026 afbouwen.

De regeling kan „een verdienmodel in de hand werken waarbij arbeidsmigranten worden uitgebuit”, schreef Van Hijum in februari. Afschaffing zou arbeidsmigranten minder afhankelijk maken van hun werkgever, omdat ze bij verlies van baan niet ook hun woning kwijt zijn.

Woede

Na het vertrek van NSC uit het kabinet trad VVD’er Paul op 5 september aan als demissionair minister van SZW. Eerder was zij staatssecretaris op het ministerie van Onderwijs. Haar besluit om het kabinetsplan in te trekken, leidde bij haar voorganger Van Hijum tot woede. Volgens de NSC’er was hier „de uitzendlobby aan het werk”.

In reactie op vragen van *NRC* zei het ministerie afgelopen zondag dat Paul voorafgaand aan haar besluit juist „een zo breed mogelijk geluid” had opgehaald. Op 1 oktober voerde zij een aantal gesprekken, waarin ze – naast uitzendkoepel ABU – over het onderwerp zou hebben gesproken met SER-voorzitter Kim Putters, vak-

Minister Mariëlle Paul van SZW besprak het afgeschoten plan wel met de uitzendkoepel, maar niet met de bonden en SER. FOTO PETER HILZ/ANP/HOLLANDSE HOOGTE

bonden CNV en FNV en Fairwork, een hulporganisatie voor arbeidsmigranten.

Al deze partijen zeggen nu tegen *NRC* helemaal niet met de minister over de maatregel te hebben gesproken. „Het was een kennismakingsgesprek, waarin je vriendelijkheden uitwisselt en lopende dossiers bespreekt”, zegt FNV’s interim-voorzitter Dick Koerselman. Het plan rond de huisvestingskosten van arbeidsmigranten kwam volgens hem niet ter sprake. „De minister gaf ook aan dat ze het arbeidsmarktbeleid van haar voorganger zou doorzetten”, zegt Koerselman.

Bij het gesprek van dertig minuten was ook CNV-voorzitter Piet Fortuin

aanwezig. Volgens een woordvoerder van het CNV „is het thema niet aan de orde geweest.” Ook tijdens het gesprek dat Paul voerde met SER-voorzitter Kim Putters is „het wetsvoor-

Volgens haar voorganger Van Hijum was hier „de uitzendlobby aan het werk”

stel helemaal niet ter sprake gekomen”, laat een woordvoerder van de SER weten.

Hulporganisatie Fairwork sprak

wel over een wetsvoorstel dat strengere toelatingseisen moet stellen aan uitzendbureaus en andere partijen die arbeidsmigranten aan het werk zetten. Maar ook Fairwork zegt „expliciet niet” over het door Paul ingetrokken voorstel te hebben gesproken.

Zowel uitzendkoepel ABU als SZW bevestigde zondag dat hun gesprek op 1 oktober wél over het wetsvoorstel ging. Volgens het ministerie voerde Paul sinds haar aantreden als minister geen andere gesprekken over het onderwerp.

Plannen om arbeidsmigranten minder afhankelijk te maken van hun werkgever en wonen en werken meer te scheiden, zaten al jaren in de pijp-

lijn. Onder meer een commissie onder leiding van voormalig SP-leider Emile Roemer adviseerde in 2020 een scheiding aan te brengen in de arbeids- en huurcontracten die arbeidsmigranten aangaan.

Volgens uitzendbureaus beschermt de regeling waarbij zij een kwart van het minimumloon mogen inhouden in ruil voor woonruimte migranten juist. Afschaffing ervan zou volgens hen betekenen dat arbeidsmigranten veel moeilijker woonruimte kunnen vinden en in handen kunnen vallen van malafide verhuurders.

Het ministerie van SZW antwoordde nog niet op het verzoek om een reactie.

AFGHAANSE BEVEILIGERS

Hof: staat hoeft bewakers niet te helpen

AMSTERDAM

De staat hoeft de 42 Afghaanse beveiligers die de Nederlandse ambassade in Kabul bewaakten ten tijde van de Taliban-overname in 2021, toch niet naar Nederland over te brengen. Dat heeft het gerechtshof in Den Haag dinsdag bepaald. Volgens het hof heeft Nederland geen zorgplicht voor de bewakers. De beveiligers, die in dienst waren van een lokaal beveiligingsbedrijf, spanden een kort geding aan omdat ze in levensgevaar zouden

verkeren. De Taliban zouden het niet accepteren dat zij met „ongelovigen” samenwerkten. Nederland moest hen in veiligheid brengen. De kantonrechter gaf de bewakers gelijk: door de beveiligers niet te evacueren, zou de staat zijn zorgplicht hebben geschonden.

Omdat de bewakers in Afghanistan werkten onder Afghaans recht, geldt dat recht volgens het hof nu echter ook, en is Nederland niet verantwoordelijk.

Ook kunnen de beveiligers geen beroep doen op internationale mensenrechtenverdragen die Ne-

derland heeft ondertekend, omdat de Nederlandse staat geen zeggenschap had en heeft over Kabul.

Toen de Taliban in augustus 2021 Kabul innamen, sloot de ambassade en werden diplomaten en andere medewerkers in allerijl geëvacueerd. Nederland haalde toen ook de Hongaarse bewakers van hetzelfde beveiligingsbedrijf weg, maar weigerde de Afghaanse beveiligers mee te nemen. Het hof oordeelde daarover dat dat gerechtvaardigd is omdat de Hongaren burgers zijn van de Europese Unie. (NRC)

BijzondereZaken.nl

Consumenten

Kunst & Antiek

TE KOOP GEVRAAGD klassieke of antieke auto's ook defect
Venema Antiques & Classic Cars
Rijksweg 17 te Drempt. Geopend op afspraak 06-53331279
info@venemaantiques.nl
www.venemaantiques.nl

Plaats ook uw advertentie in onze rubriek Bijzondere Zaken. Dit is heel gemakkelijk, geef online op en betaal direct via IDEAL!

Ga naar:
WWW.ZADKINEMEDIA.NL
Geef je oproep vóór de deadline van desbetreffende editie op!

info@zadkinemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

Advertentie

NECROLOGIE **DICK CHENEY (1941-2025)** OUD-VICEPRESIDENT VS

De man die vond dat aan presidentiële macht geen grens zat

Dick Cheney, vicepresident onder George W. Bush, meende dat de Amerikaanse militaire overmacht de panacee was voor geopolitieke problemen. De reeks oorlogen die hij hielp ontketenen, schaadt het aanzien van de VS tot op de dag van vandaag.

Door **Bas Blokker**

WASHINGTON

En van de eerste stukken in het NRC-archief waarin Dick Cheney figureerde, dateert van 4 december 1990. Het Iraakse leger van Saddam Hussein had Koeweit bezet en de rest van de wereld worstelde met de vraag wat te doen: sancties opleggen of militair ingrijpen. In een hoorzitting van de toenmalige minister van Defensie voor de Amerikaanse Senaat tekende de toenmalige NRC-correspondent op dat Cheney „zei dat militair optreden een zekerder uitkomst biedt dan een langdurig embargo“.

Het is een simpele samenvatting van de simpele politieke overtuiging van oud-vicepresident Richard (Dick) Bruce Cheney, die maandag op 84-jarige leeftijd overleed. Hij meende dat de Amerikaanse overmacht de panacee was voor geopolitieke problemen. Het was een mede-Republikein die de minister in dezelfde hoorzitting een relativering voorhield. „De geschiedenis is bezaaid met de beenderen van soldaten die dachten dat ze een korte oorlog zouden voeren“, zei senator William Cohen.

Het zou aan dovemansoren gericht zijn. Anderhalve maand later lanceerde

president George H.W. Bush operatie Desert Storm, waarmee de Iraakse troepen uit Koeweit werden geveegd. Die voor de VS vrijwel pijnloze zege sterkte Cheney in zijn overtuiging dat militair ingrijpen een efficiënt middel was. Alleen was het dom van president Bush, vond Cheney, dat hij de oorlog niet had afgemaakt door het regime van Saddam Hussein omver te werpen.

De reeks oorlogen die Cheney daarna hielp ontketenen, zouden Amerikaanse troepen circa twintig jaar van huis houden, bijna 7.000 Amerikaanse militairen het leven kosten, evenals ruim 800.000 mensen onder wie 335.000 burgers volgens een schatting van het Costs of War project van Brown University.

De geopolitieke schade die het duo van president George W. Bush jr. en vicepresident Cheney aanrichtte, is nog omvangrijker gebleken. Het Midden-Oosten is een wespennest gebleven. Op de puinhopen van post-Saddam Irak wist Islamitische Staat een terreurstaat op te bouwen, de beweging is nooit volledig verslagen. En doordat de tweede inval in Irak (in 2003) werd afgetrapt met een flagrante leugen van de Amerikaanse regering – over massavernietigingswapens die Saddam niet bleek te bezitten – verschrompelde de geloofwaardigheid van de VS bij hun bondgenoten.

Hoe keek Cheney zelf op die prestaties terug? De documentaire *The World According to Dick Cheney* (2013) begint met een rijtje vragen dat de ex-vicepresident niet lastig vindt. Favoriete deugd? „Integriteit.“ Wat waardeert u het meest in uw vrienden? „Eerlijkheid.“ Uw lievelingseten? „Spaghetti.“ Wat ziet u als uw voor-naamste fout? „Mijn grootste fout...“ Cheney aarzelt. „Euhm. Ik besteed meestal niet zoveel tijd aan mijn fouten.“ Nog een citaat van Cheney: „Als je populair wilt wezen, word dan liever filmster.“

Meest gehate politicus

Cheney was niet populair. De scherpe meningsverschillen over Donald Trump hebben de blik op de politiek vóór hem enigszins vertroebeld, maar ooit was Dick Cheney de meest gehate politicus van de Verenigde Staten. Hij werd de Prins der Duisternis of Darth Vader genoemd, naar de iconische slechterik uit *Star Wars*. „Geeft niks“, zou zijn vrouw Lynne tegen hem hebben gezegd. „Daar word je menselijker van.“ Toen hij begin 2009 vertrok als vicepresident, gaf een schamele 13 procent van de Amerikanen hem een voldoende.

En waarom zouden ze hem een hoger cijfer geven? In februari 2007 vatte journalist Wil Hylton de zonden van Dick Cheney samen in een artikel dat hij de

„Mijn grootste fout... Ik besteed meestal niet zoveel tijd aan mijn fouten

Dick Cheney

vorm had gegeven van een impeachment-verzoek. „Hij is oneerlijk en leugenachtig geweest en heeft bewust geprobeerd de Amerikaanse democratie onderuit te halen.“

Dat was geen slechte samenvatting. Cheney had één missie: de Amerikaanse president moest niet door democratisch getreuzel worden gehinderd om een vuist te maken tegen de buitenwereld, of het nu de communisten waren uit zijn jeugd of de moslims in zijn politieke hoogtijdagen. Dat zijn dochter en Republikeinse afgevaardigde Liz Cheney na de Capitoelbestorming van 6 januari 2021 als fel Trump-criticus uitgroeide tot verdediger van de democratie, toont vooral hoezeer die in de Trump-jaren nóg verder onder druk is komen te staan.

Als student moest Cheney de prestigieuze universiteit Yale verlaten omdat hij vooral tijd besteedde aan zijn „overtuiging dat hier een van de essentiële zaken van het leven was“, zoals hij het in zijn autobiografie *In my time* beschrijft. Ook zijn studie aan de universiteit van zijn thuisstaat Wyoming zou hij niet afmaken. Hij ging werken als technicus, klonk in elektriciteitsmasten om kabels op te hangen. Daar leerde hij twee dingen van, schreef hij later: je vaardigheid perfectioneren en trots zijn op je werk.

Cheney schreef ook dat hij in die tijd

twee keer werd aangehouden wegens rijden onder invloed en in de cel eindigde. In elke bijgeslepen biografie is dit het moment waarop de hoofdpersoon zich herpakt en het rechte pad kiest. Cheney en zijn vrouw Lynn kiezen het pad dat naar Washington en de politiek leidt. Hij volgt een oriëntatieprogramma voor politiek assistenten en raakt onder de indruk van een van de sprekers, Donald Rumsfeld, dan afgevaardigde uit Illinois. Als Cheney bij de negen jaar oudere volksvertegenwoordiger solliciteert, wijst die hem in eerste instantie af. Als Rumsfeld later een baan in het Witte Huis krijgt onder president Nixon, treedt Cheney als nog in zijn dienst. Een noodlottige samenwerking is geboren.

Reactie op 11 september 2001

De twee conservatieven blijven hun hele carrière als met een draad verbonden. Ook buiten het werk gaan de echtparen Dick en Lynne, en Don en Joyce met elkaar om. Ze maken samen trips, ze visen samen – het lievelingstijdverdrijf van Cheney. Dankzij Rumsfeld wordt Cheney uiteindelijk stafchef van president Gerald Ford. Door Cheney wordt Rumsfeld minister van Defensie onder president George W. Bush. Samen zullen zij vorm geven aan de Amerikaanse reactie op de aanslagen van 11 september 2001.

De *‘War on Terror’* is hun oorlog, en die is voor de Verenigde Staten even traumatiserend als de Vietnamoorlog. De samenleving raakt erdoor verscheurd en vele presidenten daarna, tot aan Joe Biden in 2021, moeten zich verhouden tot de consequenties ervan.

Als Bush jr. in verkiezingsjaar 2000 een kandidaat-vicepresident zoekt, komt de in politiek Washington onervaren kandidaat uit bij de ultieme insider Cheney. Na zijn werkzaamheden voor Nixon en Ford is Cheney dan elf jaar lid van het Huis van Afgevaardigden geweest, waar hij opklimt tot een van de leiders van de Republikeinse Partij. Onder Bush juniors vader is Cheney minister van Defensie en als zodanig nauw betrokken bij operatie Desert Storm in 1991. Terwijl de kleurrijke generals Norman Schwarzkopf en Colin Powell met de publieke eer van de razendsnelle overwinning strijken, blijft Cheney op de achtergrond.

Cheney zegt aanvankelijk ‘nee’ tegen Bush jr., maar is wel bereid voor hem op zoek te gaan naar de juiste kandidaat. Drie maanden later heeft hij die gevonden: hijzelf. Dat hij een topbaan had bij oliemultinationaal Halliburton, dat hij minister van Defensie onder president George W. Bush. Samen zullen zij vorm geven aan de Amerikaanse reactie op de aanslagen van 11 september 2001.

vallen heeft gehad en driemaal een by-pass had gekregen – een bijzondere omstandigheid voor een vicepresident die immers spreekwoordelijk slechts één hartslag van het presidentschap is verwijderd. In 2012 zou Cheney via een transplantatie een nieuw hart krijgen.

Cheney maakt Bush in 2000 duidelijk dat hij geen traditioneel vicepresident-schap wil. „Ik zal niet de man worden die naar de begrafenissen gaat. Ik wil een serieuze partner zijn bij beslissingen over binnenlandse en buitenlandse politiek“, zegt hij volgens de biografie *The Angler*. De samenwerking tussen Bush en Cheney wordt al snel gekwalificeerd als een *co-presidency*.

Erfenis

Hoe sterk de invloed van Cheney is, blijkt bij de Irak-oorlog. Terwijl de Amerikaanse inlichtingendiensten vaststellen dat Saddam Hussein geen massavernietigingswapens verborgen hield of banden had met Al Qaeda, blijft Cheney stug volhouden dat dit wel zo is. Het gevolg: op 5 februari 2003 spreekt Colin Powell, inmiddels minister van Buitenlandse Zaken, de Verenigde Naties toe met ‘bewijzen’ dat Irak massavernietigingswapens heeft. Het is een moment waar Cheney en Rumsfeld op hebben aangestuurd. Sommige bondgenoten laten zich hierdoor

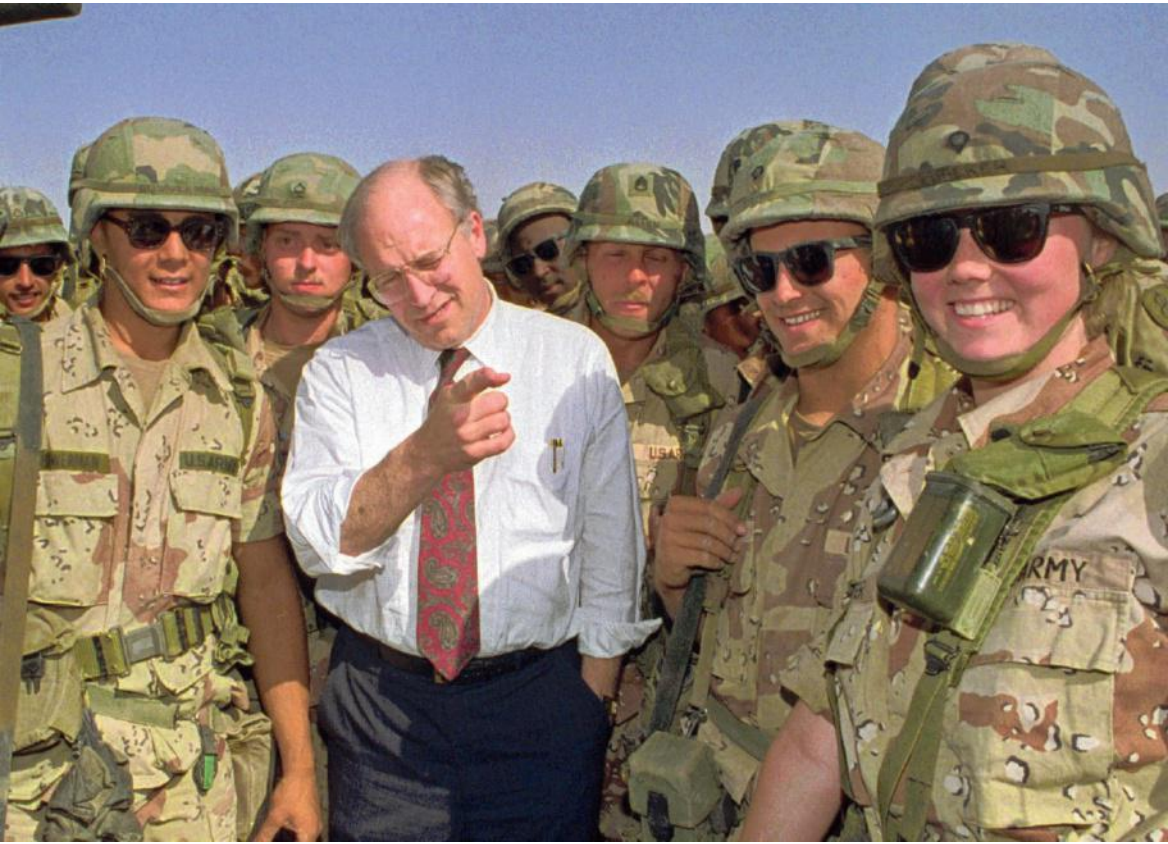
overhalen om de Amerikaanse invasie in Irak te steunen, waaronder Nederland onder leiding van premier Balkenende. Uiteindelijk kunnen de VS een zogeheten *coalition of the willing* presenteren van 48 landen, inclusief Micronesië, Mongolië en Eritrea. Bondgenoten als Frankrijk en Canada weigeren de invasie te steunen.

Het echec van de invasie wordt al snel duidelijk: de Amerikaanse troepen vinden geen massavernietigingswapens en de inderhaast opgetuigde ‘democratie’ in Irak komt nooit echt tot leven. Het besluit om het Iraakse leger te ontbinden blijkt een vruchtbare voedingsbodem voor de stichting van het IS-kalifaat.

Hoewel de ultieme verantwoordelijkheid bij president Bush lag, was duidelijk dat zijn vicepresident de architect is geweest. Kort voor zijn afscheid zegt Cheney in 2008 dat de invasie „het juiste besluit“ was geweest en dat de ondervragingsmethoden die Amerikanen hadden toegepast op terrorismeverdachten, zoals het beruchte *waterboarding*, geen vorm van marteling waren. Daarmee zette hij nog eens uit volle overtuiging zijn handtekening onder twee zaken die de Amerikaanse geloofwaardigheid in de wereld een diepe knauw hadden gegeven. Dat is de belangrijkste erfenis van de politieke speler Dick Cheney.

„Ik zal niet de man worden die naar de begrafenissen gaat

Dick Cheney tegen Bush jr. over zijn vicepresidentschap

Van linksboven met de klok mee: President George H.W. Bush presenteert Dick Cheney in 1989 als minister van Defensie; tussen de troepen tijdens de Golfoorlog in 1991; als vicepresident op de achtergrond bij president George W. Bush; samen met zijn vrouw Lynne en Donald Rumsfeld en diens vrouw Joyce bij een herdenking van de aanslagen van 11 september 2001. FOTO'S AP/REUTERS/GETTY IMAGES

Verwarm je huis slimmer en efficiënter

Ontdek hoe jouw huis en portemonnee profiteren van slimme warmte: met geavanceerde radiatorventilatoren zorg je dat warmte razendsnel door elke kamer wordt verdeeld. Deze apparaten zorgen voor 22 % lagere stookkosten doordat de warmte sneller de ruimte in komt. Combineer dit met prijswinnende infrarood verwarmingspanelen of verwarm lokaal met de keramische design verwarming. Zo verwarm je efficiënter, zuiniger én aangenamer — een slimme investering voor elk huis.

AENO

Infraroodpaneel verwarming

- › Geschikt tot 30 m² met een laag energieverbruik
- › Eenvoudige installatie, vereist geen extra gereedschap
- › Geschikt voor muur of vrijstaand op de vloer

SPEEDCOMFORT

Radiator ventilator

- › Fluisterstil en geen gereedschap nodig
- › 10 jaar garantie
- › Verbruik: slechts 32 cent stroom per jaar

STADLERFORM

Anna verwarming

- › Veilig, schakelt zichzelf uit bij omvallen en bij oververhitting
- › Snelle opwarming dankzij keramisch element
- › Bereik van 25m²

STADLERFORM

Alex verwarmen en verkoelen

- › 2-in-1 verwarmen & verkoelen
- › Optimale lucht verdeling met 3D-oscillatiemodus
- › Geschikt voor de badkamer en bereik van 40 m²

Boek nu nrcwebwinkel.nl/verwarmen

Een AMRAAM-raket aan boord van een Amerikaans vliegdekschip. FOTO U.S. NAVY/GETTY IMAGES

WAPENSYSTEEM

VS willen productie raket ‘outsourcen’ – misschien naar Nederland

Juist nu Europa onafhankelijker wil worden van de VS, gaat Nederland misschien Amerikaanse raketten produceren. De AMRAAM zó populair dat hij niet is aan te slepen – ondanks de stuksprijs van ruim 1 miljoen dollar.

Steven Derix

AMSTERDAM

Het is een van de belangrijkste wapens van westerse luchtmachten: de Amerikaanse AIM-120 AMRAAM. Deze raket werd begin jaren negentig ontwikkeld en bleek bijzonder effectief: al voor het eind van het decennium hadden Amerikaanse vliegers diverse doelwitten getroffen met deze *advanced medium range air-to-air missile*. Tijdens de Kosovo-oorlog in 1999 schoot de Nederlandse vlieger Peter Tankink een Servische straaljager, een MiG-29, op grote afstand uit de lucht met een AMRAAM.

Een kwart eeuw later is de AMRAAM zó populair dat hij niet is aan te slepen – ondanks de stuksprijs van ruim 1 miljoen dollar. De Amerikaanse luchtmacht heeft tientallen raketten afgevuurd op drones van Houthi's en op die uit Iran. Ook Oekraïne gebruikt het wapen op grote schaal: niet alleen met F-16's, maar ook vanaf de grond, met behulp van een Noors luchtafweersysteem.

Bovendien breiden zowel de VS als Europese landen hun wapenvoorraden uit, om zich voor te bereiden op een eventueel gewapend conflict. Onlangs bestelde Nederland 232 raketten ter waarde van zo'n 570 miljoen dollar bij producent Raytheon; het Ameri-

kaanse bedrijf zelf meldde een megaoorde van negentien landen met een waarde van 3,5 miljard dollar.

Raytheon krijgt al die AMRAAM-raketten nauwelijks geleverd. Afgelopen jaar werd de productie al verdubbeld, dit jaar moet dat nog een keer gebeuren. Daarmee kan het bedrijf jaarlijks zo'n 1.200 raketten van de band laten rollen, maar de vraag is inmiddels opgelopen tot enkele duizenden raketten.

En dus willen de Amerikanen outsourcen – mogelijk naar Nederland. Deze maand maakte het ministerie van Defensie in Den Haag bekend dat Raytheon gaat onderzoeken of de Nederlandse industrie kan bijdragen aan de „productie, assemblage en het onderhoud” van AIM-120 AMRAAM's.

Haalbaarheid

Met een productielijn in Nederland kunnen de internationale tekorten aan AMRAAM's worden aangevuld en kan de steun voor Oekraïne komende jaren worden gegarandeerd, zo meldt Defensie. Helemaal nieuw is het idee niet: vorig jaar besloot Raytheon om in samenwerking met het Europese bedrijf MBDA een productielijn op te zetten voor Patriot-luchtafweerraketten in Zuid-Duitsland. Het Patriot-systeem is voor Oekraïne zo mogelijk nog belangrijker dan de AMRAAM.

Afgelopen juni hebben de Europese NAVO-landen afgesproken hun defensie-uitgaven de komende jaren te verhogen tot 3,5 procent van het bbp. De Nederlandse krijgsmacht krijgt zodoende elk jaar miljarden extra – maar al dat geld uitgeven blijft geen sinecure. Na de Koude Oorlog is de Europese defensie-industrie sterk gekrompen. Die versterken is daarom een van de prioriteiten van Defensie.

Vorige maand opende demissionair minister van Defensie Ruben Brekelmans (VVD) een nieuwe pro-

Nederland bestelde laatst 232 raketten ter waarde van zo'n 570 miljoen dollar

ductiefaciliteit in het Limburgse Born. In de hallen van voormalig autoproducent VDL worden nu onbemande rupsvoertuigen, militaire batterijen en drones gemaakt.

Het produceren van radargeleide raketten is van een andere orde. In Nederland wordt al tientallen jaren geen munitie meer geproduceerd. En de defensie-industrie telt met scheepsbouwer Damen slecht één *integrator*: een producent die complete

wapensystemen kan leveren en niet louter losse onderdelen.

Vorige maand meldde demissionair staatssecretaris van Defensie Gijs Tuinman (BBB) in een Kamerbrief dat het ministerie ook gesprekken voert met Raytheon over een productielijn voor de STINGER-luchtafweerraket. Vanwege de „benodigde kennis” is volledige productie in Nederlands „niet haalbaar”, schreef Tuinman. Nederland probeert dan ook om de productie met enkele andere Europese landen op te zetten. Europese samenwerking lijkt daarom ook een logische uitkomst van de ‘haalbaarheidsstudie’ naar de AMRAAM.

Alternatieven

Het maken van Amerikaanse wapens kan de Europese defensie-industrie stimuleren, evenals integratie van de Europese krijgsmachten bevorderen. Dat laatste prijkt hoog op de agenda sinds de regering-Trump duidelijk heeft gemaakt niet langer te willen opdraaien voor de verdediging van het continent.

Tegelijkertijd verhoogt de productie van de AMRAAM de afhankelijkheid van Amerikaanse systemen waarvoor Europese alternatieven bestaan. De Europese Meteor-raket is bijvoorbeeld een nieuwer systeem en wordt door veel experts beschouwd als superieur aan de AMRAAM. Ook

voor de Patriot-raket bestaat een Europese concurrent, de SAMP/T. Als Raytheon echter aan de vraag kan blijven voldoen, lijkt het onwaarschijnlijk dat Patriot-landen als Nederland overstappen.

Dat roept politiek-strategische vragen op. Nu de VS onder Trump niet langer een betrouwbare bondgenoot lijken, wordt in Europese hoofdsteden onderhand hardop de vraag gesteld welke risico's kleven aan het kopen van Amerikaans materieel. Zowel Portugal als Canada kijkt inmiddels naar Europese alternatieven voor het Amerikaanse F-35-gevechtsvliegtuig.

Nederland verdiept intussen juist de „trans-Atlantische industriële defensiesamenwerking”. Dat is ook goed voor Europa, aldus Tuinman. Productie van de AMRAAM, twintigste de staatssecretaris, „maakt Europa minder afhankelijk en zorgt voor extra productiecapaciteit hier op het continent”.

Vorige maand sloot het zich aan bij een Amerikaans project voor de ontwikkeling van een onbemand gevechtsvliegtuig, de Collaborative Combat Aircraft. In Washington ondertekende staatssecretaris Tuinman een contract met het Amerikaanse General Atomics Aeronautical Systems, dat kleine drones gaat ontwikkelen. VDL in Born gaat ze produceren – waarschijnlijk volgend jaar al.

REPORTAGE **AGRARIĒRS**

“Tieners hebben meestal geen idee over de herkomst van hun voedsel”

De afstand tussen boeren en de samenleving is groot geworden, zeggen veel boeren. Te groot, vinden twee melkveehouders in Vlijmen. Daarom ontvangen ze schoolklassen en leggen ze uit hoe ze hun bedrijf runnen - en dat ze verse melk drinken, niet uit een pak. „Dat is heel gezond.“

Arjen Schreuder

VLIJMEN

Tieners op de boerderij. Joost en Marleen van Heesbeen zetten de scholieren aan het werk. „Pak de kruidwagen en schep het ruwvoer maar naar de koeien.“ Onwennig grijpen ze de schop. „Oooooowwwww, dat lijkt op de Icebreaker [een soort pikhouweel] van Fortnite“, roept Gizelio (14) enthousiast. Ziedaar de beleevingswereld van de jeugd: vergoed met games op hun telefoon, tieners die „vrijwel niets“ weten over maar hun voedsel daarvan komt. „Ze hebben meestal geen idee“, zegt melkveehouder Joost. Scholieren drinken wel melk, vertellen ze de boer, „maar alleen uit de supermarkt“.

Het echtpaar Van Heesbeene blijft in Vlijmen een melkveehouderij met ruim honderd koeien. Zo'n twintig keer per jaar ontvangen ze scholieren, zoals vandaag van praktijkschool De Rijzert in Den Bosch. Als de jongens en meisjes niet op hun telefoon kijken, luisteren ze naar Marleen die uitleg hoe koeien worden gemolken. Door een robot. Ze staren naar het apparaat dat is begonnen de uiers van „koe nummer vijf” schoon te spuiten. Daarna begint het melken.

Marleen: „Deze koe geeft al tweehonderd dagen melk. Weten jullie hoeveel per dag?\" Geen idee. „Gemiddeld 35 liter per dag.\" Stilte. Drinken ze deze melk zelf ook? Jazeker, zeggen de melkveehouders. De melk voor supermarkten wordt uitgebreid op kwaliteit gecontroleerd en gepasteuriseerd, maar zelf drinken ze de melk vers, afgekoeld, niet gekookt. „Dat is heel gezond\", zeggen ze.

Het bezoek van de praktijkschool is een 'bliksemstage' die wordt geor-

ganiseerd – in samenwerking met boerenorganisatie ZLTO – door JINC, een non-profitorganisatie die zich inzet voor gelijke kansen op de arbeidsmarkt, vertelt Noot Pietersson, projectmedewerker bij JINC. “We organiseren bezoeken van scholen aan bedrijven, om de kennis van leerlingen te verbreden, hen iets nieuws te laten ontdekken en te leren daarover vragen te durven stellen.” Daartoe bezoeken de leerlingen, “liefst twee keer per jaar”, naast bedrijven ook banken, gemeenten. En boeren. “Om hen iets te laten zien wat ze niet kennen. Want hoe weet je wat je wilt worden als je niet weet wat er te kiezen valt?”

Bliksemstage

Voor de boeren bieden deze bezoeken een welkomme kans om de kloof tussen samenleving en landbouw te dichten. Want die is groot, vinden veel boeren. Vaak voelen ze zich niet begrepen, ondergewaardeerd. Het is tijd voor een „herontdekking van het platteland“, zei Hugo de Jonge onlangs op een symposium van boeren in het zuiden van het land. De voormalig CDA-leider werd na een ministerschap commissaris van de koning in Zeeland, waar hij opgroeide, en zegt te hebben herontdekt hoe ommissbaar de boer is voor het welzijn van het land.

Mensen gaan langzamerhand, in De Jonges overtuiging, weer meer „liefde” voelen voor lokaal geproduceerd voedsel. Ook zien volgens hem meer mensen de boeren weer als „dragers van het landschap”. En hij noemt daarnaast „boeren betrokken bij de gemeenschap”.

De koeien van Joost en Marleen van Heesbeen liggen in de stal op een waterbed. De leerlingen kijken omhoog naar de silo's met voer. Ze vullen een lijst in met vragen als „Wat is de eerste melk die een koe geeft als

Marleen van Heesbeen heeft twintig keer per jaar scholieren over de vloer.
FOTO'S JOHN VAN HAMOND

Leerlingen van **Praktijkschool de Rijzert** uit Den Bosch draaien - als ze niet op hun telefoon kijken - een ochtend mee met het melkveebedrijf van de familie van Heesbeen.

Enkele scholieren met boter die zij tijdens hun **'bliksemstage'** op de boerderij van Marleen en Joost van Heesbeen hebben gemaakt.

een kalf is geboren?". (Antwoord: biest). Ze mogen op een tractor klimmen. En ze sorteren de inhoud van emmers: stro, snijmais, hooi, gras, bietenpulp, brokken. De meesten bezoeken voor het eerst een boerderij, een enkeling komt weleens op een manege. „Wij zijn een stadse school", verklaart docent en mentor Chris van Ingen.

Interessant lijken de scholieren het boerenleven best te vinden. Ze hebben geleerd „hoe je boter kunt maken van slagroom” en „het verschil tussen hooi en stro”. Dat ze een bezoek aan een boer waarderen, verbaast beleidsmedewerker Maaike Mikkers van ZLTO niet. „Ik moet het eerste kind nog tegenkomen dat het niet leuk vindt om met kuikens of kalfjes bezig te zijn. En later misschien met melkrobots.”

STRAFZAAK

Zijn de verdachten 'bezorgde burgers' of 'gevaarlijke terroristen'?

Het OM verdenkt acht
'radicale soevereinen' van
gewelddadige plannen
tegen bestuurders en
ambtenaren.

Jonathan Sekeris

ROTTERDAM

„Gaaf het om gevaarlijke terroristen of om een groepje gedesoriëerde mannen van middelbare leeftijd?“, vroeg advocaat Matthijs van Daal zich vorige week af in de extra beveiligde rechtbank in Rotterdam. Daar diende de strafzaak tegen acht „radicale se- vereinen“, zoals het Openbaar Minis- terie ze noemt. Tegen allen werd een celstraf geëist van tussen de twaalf maanden en zeven jaar, voor onder andere deelname aan een terroristi- sche organisatie.

Soevereinen geloven dat een kwaadaardige elite de wereld bestiert en een geheim „groter plan” uitvoert, zo constateerde de AIVD in 2024. Volgens de soevereinen bestaat die vermeende elite voornamelijk uit politici, rechters, politieagenten, journalisten en wetenschappers. Hun „grote, geheime plan” zou vele facetten kennen; van het coronavirus verziinnen tot het vervalsen van de Amerikaanse presidentsverkiezingen.

Een kleinere groep van enkele tientallen soevereinen gelooft dat ze zich moeten voorbereiden op een geweldadige strijd tegen de overheid. „Dit groepje zoekt elkaar op [...] om gewelddadige acties voor te bereiden”, zei de officier van justitie.

Volksraad

De acht verdachten waren als deelnemer of oprichter betrokken bij „radi-

cale groeperingen", meent het OM. Vijf van hen zouden in de kerngroep van een organisatie met „terroristisch oogmerk" zitten. Het draaide in de strafzaak voornamelijk om Common Law Nederland Earth (CLNE), later omgedoopt tot Volksraad.

A sketch of six people, likely the authors of the book 'De Soevereinen', engaged in a discussion. The sketch is signed 'Rb Rotterdam 7 maart 2025' and includes a small logo.

De verdachten en, linksboven, de officier van justitie **BEELD ALOYS OOSTERWIJK/ANP**

**Word lid van CNV,
net als Cees!**

Wees net als Cees die zijn invloed pakt.
Praat en stem mee over jouw cao!

Nu 5 maanden voor € 25! www.cnv.nl

Kalmaegi raast over de Filippijnen

AMSTERDAM

Op de Filippijnen zijn zeker veertig doden gevallen door de tyfoon Kalmaegi. De krachtige storm maakte vooral op het centraal gelegen eiland Cebu veel slachtoffers. De meeste slachtoffers kwamen door verdrinking om het leven, anderen door rondvliegend puin. Meerdere dorpen op het eiland staan onder water. Er zijn ook doden gevallen op de eilanden Leyte en Bohol. De verwachting is dat het aantal doden nog zal stijgen.

Op sociale media zijn beelden te zien van mensen die hun toevlucht op daken hebben gezocht, terwijl auto's en zelfs zeecontainers door de straten spoelen.

Een helikopter van het leger die bij de hulpactie was betrokken

stortte neer op het eiland Mindanao. Bij de crash kwamen volgens de Filippijnse luchtmacht alle zes bemanningsleden om.

De Filippijnen worden jaarlijks gemiddeld door ongeveer twintig tyfoons getroffen.

Op de foto boven vervoeren reddingswerkers een man in Cebu City, de belangrijkste stad van het Cebu. Linksonder maken getroffen mensen zich uit de voeten met hun huisdieren in de plaats Liloan, dat ook op Cebu ligt. Het beeld rechtsonder toont de ravage in Talisay City, zo'n dertig kilometer ten zuiden van Liloan.

De tyfoon zal het land tegen woensdag of donderdag verlaten, aldus het Filippijnse KNMI. Tegen het einde van de week komt Kalmaegi aan in Vietnam. In dit land heeft zware regenval in de afgelopen dagen al geleid tot overstromingen met tientallen doden. (NRC)

Foto's Alan TANGCAWAN / AFP, JUANITO ESPINOSA / EPA (rechtsonder)

Marokkanen vieren feest in de straten van Rabat, nadat de VN-Veilighedsraad het Marokkaanse autonomieplan voor de Westelijke Sahara heeft gesteund. FOTO JALAL MORCHID/EPA

INTERVIEW ADLÈNE MOHAMMEDI GEOPOLITIEK ANALIST

'Recht op zelfbeschikking is verdrongen'

Marokko heeft een slag binnengehaald over de Westelijke Sahara. Dat betekent uitstel van zelfbeschikking voor de Sahrawi.

Naïm Derbali

AMSTERDAM

De Westelijke Sahara veranderde dit weekend van kleur. Niet door regen of een zandstorm, maar omdat Google Maps het gebied voortaan dezelfde tint geeft als de rest van Marokko. De stippellijn die jarenlang de Westelijke Sahara van Marokko scheidde was - althans voor gebruikers in Marokko - kortstondig verdwenen.

De digitale hertekening volgde op een resolutie die de VN-Veilighedsraad vorige week aannam. Daarin wordt een Marokkaans autonomieplan voor de Westelijke Sahara uit 2007 omschreven als de „meest haalbare oplossing“ voor het slepend dispuut met buurland Algerije.

Tot grote vreugde van opgetogen menigtes die zich in de straten van Marokkaanse steden hadden verzameld.

De uitgestrekte woestijnvlakte, zes keer zo groot als Nederland en rijk aan fosfaat en met kustwateren vol vis, is sinds 1975 inzet van een politieke en symbolische tweestrijd tussen Rabat en Algiers. Na het vertrek van Spanje, de voormalige kolonisator, nam Marokko het gebied in en beschouwde dat als de hereniging met een verloren provincie. Het Polisario Front, een verzetsbeweging opgericht door de Sahrawi, een volk met diepe wortels in de woestijnridders van Noordwest-Afrika, riep

daarop de onafhankelijkheid uit van de Sahrawi Arabische Democratische Republiek. De beweging, gesteund door Algerije, voerde jarenlang gewapend verzet, tot Marokko in de jaren tachtig een 2.700 kilometer lange zandberm - de zogeheten Marokkaanse berm - aanlegde die het gebied in tweeën sneed.

Marokko beschouwt het gebied als integraal deel van het koninkrijk en presenteert haar 'terugkeer' als de voltooiing van het nationale dekolonisatieproces. Algerije ziet in de strijd van het Polisario juist een voortzetting van de antikoloniale strijd die het land zelf in de jaren zestig voerde tegen Frankrijk.

In 1991 richtte de VN de missie MINURSO op, met de belofte van een referendum over zelfbeschikking. Die belofte is ruim dertig jaar later nog altijd niet ingelost. De diplomatieke balans slaat intussen door in het voordeel van Marokko: onder de Abrahamakkoorden, waarin een aantal Arabische landen hun betrekkingen met Israël normaliseerden, verkreeg Rabat Amerikaanse steun in de kwestie.

Volgens geopolitiek analist Adlène Mohammadi, van het onafhankelijke onderzoekscentrum AESMA in Parijs, drijft het VN-proces steeds verder af van zijn oorspronkelijke doel: een referendum over de toekomst van het gebied. „Het recht op zelfbeschikking is daarmee verdrongen door de logica van macht.“

Het Marokkaanse autonomieplan wordt naar voren geschoven als de

meest haalbare oplossing, terwijl daarin het principe van zelfbeschikking nauwelijks wordt genoemd en het belofte referendum onvermild blijft.

„Dit besluit keert het internationaal recht de rug toe. Het beloofde referendum is ingeruild voor een model dat Marokkaanse soevereiniteit al als gegeven neemt. In plaats van zelfbeschikking spreekt men nu liever over autonomie, een formule waarvan de uitkomst al vastligt. Dat klinkt als compromis, maar sluit onafhankelijkheid voor de Sahrawi bij voorbaat uit. Door dit besluit is hun vooruitzicht op zelfbestuur en autonomie grotendeels buiten bereik. Dat is pijnlijk. Een VN-resolutie ontleent haar geloofwaardigheid juist aan het

respect voor internationaal recht en zelfbeschikking.“

De Abrahamakkoorden hebben Marokko's positie rond de Westelijke Sahara versterkt. Hoe kijkt u ernaar dat Marokko zijn positie versterkt met steun van Israël?

„De toenadering tussen Marokko en Israël is deels het gevolg van Amerikaanse druk, maar ook van Rabats eigen wens om samen te werken met een regionale macht die veiligheid en technologische steun kan bieden. Toch blijft het een paradoxale relatie, want de normalisering is verre van populair bij de Marokkaanse bevolking vanwege de Israëlische bezetting [van Palestijnse gebieden]. Door de samenwerking te presenteren als een diplomatieke overwinning in het dossier van de Westelijke Sahara, weet de staat die weerstand te temperen. De Sahara vormt nu eenmaal het hart van het Marokkaanse nationalisme, en het regime gebruikt dat symbolische kapitaal om een besluit te rechtvaardigen dat anders als verraad zou worden gezien.“

Tussen de rivaliserende claims op soevereiniteit en zelfbeschikking van het gebied heeft het Sahrawi-volk zelf geen plek aan de onderhandelingsstafel.

„Ja, en zelfs als dat referendum er ooit zou komen, blijft een fundamentele vraag onbeantwoord: wie mag er stemmen? Want wie tot het Sahrawi-volk behoort, wordt door Marokko al betwist. Volgens Rabat zijn de inwoners van de Westelijke Sahara in de eerste plaats Marokkanen, terwijl naar schatting tweehonderdduizend Sahrawi's in ballingschap leven in de Algerijnse kampen van Tindouf [waar ook het Polisario-bestuur van de Sahrawi Arabische Democratische Republiek is gevestigd]. Dat maakt het moeilijk om van een duidelijk afgebakend volk te spreken. Laten we tegelijk de economische belangen niet uit het oog verliezen. Erkenning van Marokkaanse soevereiniteit over de Westelijke Sahara opent de deur naar handel en investeringen. Dat maakt de zaak van de Sahrawi voor grote VN-landen een gemakkelijk offer.“

Halve eeuw betwist

Tijdloos wonen

Vier de woonmaand met de prachtige designproducten die NRC voor jou geselecteerd heeft.

HAY Rey eetkamerstoel

Van
579,00
449,-

- › Iconisch design uit 1971, heruitgebracht door HAY
- › Uniek schroefloos ontwerp en stapelbaar
- › Robuust, elegant en tijdloos in elke kamer

HAY Rey tafel

Van
2.199,00
1.699,-

- › Gepatenteerde verbinding tussen hout en metaal
- › Tijdloos Zwitsers design: ontworpen in 1971
- › Veelzijdig inzetbaar: perfect als eettafel of werktafel

HAY Rey kruk

Van
479,00
379,-

- › Origineel Bruno Rey ontwerp
- › Innovatieve constructie zonder schroeven
- › Perfect als extra zitplek of designaccent

FDB MØBLER J46 eetkamerstoel

Van
399,00
299,-

- › Deense klassieker met modern comfort
- › Tijdloos ontwerp voor aan de eettafel
- › In licht eikenhout en zwart beukenhout

SKOVBY Kruk

Van
235,00
195,-

- › Gemaakt van massief eikenhout
- › Te gebruiken als kruk, bijzettafel of decoratief object
- › Praktisch ontwerp: ruimtebesparend en stapelbaar

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/woonmaand

EC-voorzitter **Ursula von der Leyen** en premier **Edi Rama** van Albanië in oktober in Tirana. FOTO FLORION GOGA/REUTERS

EUROPESE UNIE

Uitbreiding EU dichterbij: Montenegro en Albanië maken grote sprongen

De Europese Commissie houdt er rekening mee dat Montenegro al in 2028, en Albanië in 2029 lid kan worden van de EU.

Rik Rutten

BRUSSEL

Hoe vier je dat eigenlijk, als de Europese Unie een stukje groter wordt? Toen Kroatië, het jongste EU-land, twaalf jaar geleden lid werd, was er vuurwerk in de hoofdstad Zagreb. Beethovens *Ode an die Freude*, het volkslied van de EU, werd gespeeld. Sindsdien kwam er niemand meer bij. Er zijn in Brussel inmiddels meer ambtenaren die weten hoe het is als een land de club verlaat, met dank aan het vertrek van de Britten in 2020. De laatste grote uitbreiding dateert alweer van 2004, toen de EU met tien landen werd uitgebreid.

Maar dat kan de komende jaren gaan veranderen. Montenegro en Albanië zijn hard op weg om als 28^e en 29^e lidstaat tot de EU toe te treden. De twee landen maken zoveel vaart in het toetredingsproces dat de Europese Commissie er rekening mee houdt dat een lidmaatschap al in 2028 (voor Montenegro) en 2029 (voor Albanië) een feit kan zijn.

Voor dit scenario moet alles goed gaan. Montenegro heeft in dat geval nog iets meer dan een jaar om te voldoen aan alle eisen die bij het lidmaatschap horen. Als dat gebeurt is, moeten de parlementsleden uit de bestaande EU-landen nog hun akkoord geven aan de toetreding. Albanië hoopt dat het in 2027 alle hervormingen heeft doorgevoerd. Daarna wacht hetzelfde proces.

Die goedkeuring is geen gelopen race. Als de EU groeit van 27 naar 29 en uiteindelijk mogelijk meer dan 30 landen, lijken ook hervormingen van de Unie zelf onvermijdelijk te worden. Als alle landen hun veto behouden en daarmee in hun eentje grote besluiten kunnen blokkeren, dreigt

stilstand. De huidige landen zijn echter weinig happig om hun eigen veto op te geven.

Stilstand

Het enthousiasme over uitbreiding is bovendien in een aantal EU-landen, waaronder grote landen als Frankrijk, flink bekoeld. De uitbreidingsrondes van 2004 en van 2007 (met Roemenië en Bulgarije) heeft de angst voor extra (arbeids)migratie en corruptie aangewakkerd, evenals de zorg dat de huidige EU-landen financieel zullen moeten bijleggen voor armere nieuwe lidstaten.

De gevolgen zullen beduidend kleiner zijn dan in die eerdere rondes, benadrukken ambtenaren. Montenegro en Albanië zijn qua inwonertal vergelijkbaar met Antwerpen en Rome, zei Marta Kos, de Euro-commissaris voor Uitbreiding, dinsdag. De toetreding van deze landen kost minder en is minder ontwrichtend voor de lonen elders in Europa. Dat zou in potentie ook gelden voor twee andere Balkanlanden die over toetreding onderhandelen: Servië en Noord-Macedonië. Daar is de voortgang echter tot stilstand gekomen.

En dan zijn er nog Oekraïne en Moldavië. Ook deze landen hervormen in recordtempo, al komen ze al-

lebei van ver. Daar staat tegenover dat een potentieel lidmaatschap van Oekraïne nog veel meer druk zet op de EU om zichzelf te hervormen.

Met 30 miljoen inwoners (dat waren er ruim 40 miljoen voor het uitbreken van de oorlog) is het land in zijn eentje groter dan alle andere actieve kandidaat-landen bij elkaar. Veel van de huidige EU-landen die op dit moment meer geld overhouden aan directe EU-subsidies dan ze betalen aan contributies zouden in één klap nettobetalers worden.

Ook hier zit de grootste kink in de kabel vooralsnog niet bij de kandidaten, maar bij de bestaande lidstaten. Door een veto van de Hongaarse premier Viktor Orbán kunnen de eerste formele gesprekken met Oekraïne niet van start gaan – en die van Moldavië zijn daaraan gekoppeld.

'Huiswerkbegeleiding'

De hoop is dat het land met hulp van de EU in sneltreinvaart door alle hoofdstukken heen kan scheuren als Orbáns blokkade eenmaal van tafel is. Zoals een diplomaat uit een EU-land het onlangs verwoordde: Oekraïne mag zolang de blokkade loopt nog niet „van toets naar toets naar het eindexamen”, maar krijg alvast „huiswerkbegeleiding” om geen studieoverdraging op te lopen.

Voortgang in toetredingsonderhandelingen

Overzicht van de stand van zaken per kandidaat EU-lidstaat

Land	Status	Oordeel	Toetreding	Steun
Montenegro	Onderhandelend	Zeervrededen	Misschien 2028?	64%
Albanië	Onderhandelend	Zeervrededen	Misschien 2029?	91%
Oekraïne	Onderhandelend	Tevreden	Niet voor 2030	74%
Moldavië	Onderhandelend	Tevreden	Niet voor 2030	63%
Servië	Onderhandelend	Zorgelijk	Niet voor 2030	33%
N-Macedonië	Onderhandelend	Matig	Niet voor 2030	70%
Bosnië	Kandidaat	Matig	Niet bekend	67%
Georgië	Kandidaat	Zeervrededen	Niet bekend	68%
Kosovo	Potentieel kandidaat	Matig	Niet bekend	89%

NRC 051125 / FG / Bron: Europese Commissie, Eurostat

COLUMN
CAROLIEN ROELANTS

Het klassement van gruwelijkheid

Wanneer houdt een staakt-het-vuren op staakt-het-vuren te zijn en is het dus gewoon weer oorlog? Niet noodzakelijkerwijs wanneer het vuren doorgaat. Neem Gaza. President Trump heeft gedeclareerd dat de oorlog voorbij is, en het hele Midden-Oosten gouden vredestijden beloofd te beginnen met een staakt-het-vuren. Sinds dat op 10 oktober inging zijn er volgens het lokale ministerie van Gezondheid tot 28 oktober 226 mensen van wie 97 kinderen gedood bij Israëlische beschietingen. Voor de volledigheid: Israël zegt te reageren op schendingen door de tegenpartij. President Trump is van nature geen twijfelaar: „Niets gaat het staakt-het-vuren in gevaar brengen”, zei hij vorige week op weg naar vredeswerk in Azië.

Dus eeuwig, althans Trumps eeuwigheid, een staakt-het-vuren? Want zoals ik eerder al heb uitgelegd, vrede zie ik er niet van komen. Maar u merkt aan de sterk afgenomen media-aandacht dat het in elk geval geen crisis-crisis meer is (ondanks die kleinigheid dat twee miljoen mensen er in het zicht van de winter in de puinhopen kamperen).

Hoewel weinig aandacht ook niet alles zegt over het crisisgehalte.

Neem de verschrikkelijke oorlog in Soedan tussen ruwweg het leger, generaal Burhans Sudanese Armed Forces, SAF, en generaal Hemedti's paramilitaire Rapid Support Forces, RSF, die in april 2023 begon. Als er een gruwelijkheidsklassement zou zijn, zou Soedan Gaza verslaan. Zeker sinds de Arabische RSF na een beleg van anderhalf jaar tien dagen geleden in Darfur de stad Al Fashar innam en zich op enorme schaal aan het moorden en verkrachten zette onder niet-Arabische volkeren. Te zien op talloze video's die ter intimidatie door de RSF zelf worden verspreid, en op satellietbeelden. De bloedplassen en stapels lijken laten niets te raden over.

„Vrouwen en kinderen worden verkracht, mensen worden verminkt en vermoord, met totale straffeloosheid”, onderstreepte VN-hulpchef Tom Fletcher in de VN-Veilighedsraad. Fletcher herinnerde aan de vorige genocide in Darfur, zo'n twintig jaar geleden, toen honderdduizenden mensen werden ver-

moord door de Janjaweed, waaruit de RSF voortkomt. Ik weet het nog en u misschien ook, met dank aan een groep internationale beroemdheden, van George Clooney tot Angelina Jolie en Brad Pitt, die voor Darfur actie voerden.

Waar is George Clooney nu hij weer nodig is?

Clooney werd in 2008 benoemd als Vredesboodschapper van de VN, maar waar is hij nu? En waar is trouwens de Amerikaanse vredespresident? Acht vredes heeft hij dit jaar al geregeld, of zijn het er alweer negen? Met Soedan erbij zou hij honderd procent zeker Nobels Vredesprijs binnenhalen.

Maar daar komen die verrekke belangen weer aanzetten. Die van de Verenigde Arabische Emiraten en daarmee die van Trump. De RSF betaalt met het goud uit de rijke Darfurse mijnen de Emiraten voor aanzienlijke hoeveelheden (onder andere westerse) wapens, aangevoerd via Somalië, Tsjaad en Libië, die de oorlog aan de gang houden. Een echte schurkenstaat durf ik wel te zeggen, ook al achtte het Internationaal Gerechtshof zich afgelopen voorjaar niet bevoegd om de beschuldiging van steun voor genocide in behandeling te nemen.

Washington twijfelt aan de geostrategische waarde van Soedan en hoort bovendien de RSF publiekelijk warme steun uitspreken voor Israël, waarmee de Emiraten ook zulke prettige betrekkingen onderhouden. En al dat Emirataanse oliegeld dat in Amerikaanse bedrijven geïnvesteerd wil worden! „Ze hebben cash, ze hebben onbeperkt cash”, grapte Trump vorige maand op de Gazaconferentie in Sharm al-Sheikh.

Op een veiligheidsconferentie in Bahrein riepen een Duitse, een Britse en een Jordaanse minister zaterdag op tot een onmiddellijk staakt-het-vuren. De paus wilde eveneens een staakt-het-vuren, plus humanitaire corridors en gebed voor de slachtoffers. Nederland was druk met eigen zaken.

Al Fashar is 500 dagen belegerd voor het viel. Ik noteer dat de wereld het gewoon liet gebeuren.

Carolien Roelants is Midden-Oostenexpert. Ze schrijft om de week een column.

De Afghaanse **Farhad**, zijn vrouw en hun twee kinderen verblijven al ruim twee maanden bij een Brusselse familie.

'Ons opvangen is niet de taak van een gezin'

REPORTAGE ASIELOPVANG

België faalt in de opvang van vluchtelingen, stellen ngo's én Nederland. Enkele gezinnen die op straat belandden, hebben een strafrechtelijke aanklacht ingediend tegen de minister. Sommige burgers bieden nu zélf opvang aan gevluchte families.

Door **Anouk Boone** en **Noortje Smeltink**
Fotografie **Ans Brys**

BRUSSEL

Zij schaamt zich. Hij schaamt zich. Zij voor haar regering, haar thuisland België, dat gevluchte „families met kinderen op straat laat slapen”. Daarom besloot Liora Gancarski, een Brusselse lerares, haar huis te delen met een Afghaanse familie. Farhad, ineengedoken op de bank met naast zich zijn vrouw en twee kinderen, geneert zich voor hun aanwezigheid: „Ik had niet gedacht dat we hier zo lang zouden verblijven.”

De sfeer in de huiskamer in Ukkel, een Brusselse gemeente bekend om haar vrijstaande woningen, is gelaten. Wat „een paar nachten” aan onderdak had moeten zijn, is inmiddels uitgegroeid tot ruim twee maanden. „Geen idee hoelang dit nog gaat duren, maar ik zet ze niet op straat”, zegt Gancarski beslist, een theekop op de salontafel verplaatsend, die nét niet wordt omgegooid door de grijpgrage handen van de jongste Afghaanse zoon.

Kirrend lopen de twee peuters - van anderhalf en tweeënhalf jaar oud - door de woonkamer. Spelend met een keukenrol, de vitrage, een tennisbal. De Afghaanse ouders (hij is 25 jaar, zij 20) corrigeren stoicijs, her en der breekt een glimlach door. Ze komen weinig in dit deel van het huis, op de keuken na. Het liefst trekken ze zich terug in hun domein: een vochtige kelderruimte waar ze gebruik maken van een kleine badkamer en slaapkamer, met een extra matras op de grond. Opgevrolt door een Mickey Mouse-laken en Winnie de Poeh-knuffel.

„Dit zou hulp van de overheid moeten zijn, niet van een gezin”, zegt Farhad, naar de grond kijkend. „We zullen hen dankbaar blijven tot het einde van ons leven.” Het gezin accepteert de hulp, aangeboden via het netwerk van Vluchtelingenwerk Vlaanderen, na twaalf nachten in een tent in het centrum van Brussel te hebben geslapen. Op advies van hun advocaten blijft hun achternaam ongepubliceerd.

Geen werk zonder huis

Ook in Griekenland, waar het gezin dit voorjaar na een vlucht voor de Taliban arriveerde en een asielstatus kreeg, belandden ze op straat. „Na drie maanden hoorden we van de autoriteiten: je hebt nu papieren, zoek zelf maar een huis en een baan”, vertelt Farhad. „Maar zonder adres kon ik geen werk vinden, en zonder werk geen huis.”

Het gezin is een van de vier migrantenfamilies die de Belgische minister van Asiel en Migratie Anneleen van Bossuyt (N-VA) begin vorige maand strafrechtelijk hebben aangeklaagd

Liora Gancarski, hier met haar pleegzoon **Hassan**, opende haar huis voor Afghaanse asielzoekers. Zij zegt zich te schamen voor haar regering vanwege de slechte opvang.

voor „onmenselijke en ontorende behandeling” en het „in gevaar brengen van personen”. Zo staat het in de aanklacht die *NRC* in handen heeft. Dat een minister persoonlijk wordt aangeklaagd, is volgens Belgische media „zeer uitzonderlijk”. Zelf zegt ze dat het iedereen vrij staat gerechtelijke stappen te ondernemen.

Sinds begin augustus is het Belgische asielbeleid verscherpt. Migranten die in België vragen om „internationale bescherming”, maar al asiel hebben gekregen in een ander EU-land, krijgen geen opvang meer. Van de Dienst Vreemdelingenzaken en Fedasil (verantwoordelijk voor respectievelijk onderzoek en opvang) krijgen deze migranten te horen dat ze enkel recht hebben op medische hulp. Bij dringende medische gevallen of bij grote kwetsbaarheid, zoals in het geval van alleenstaande minderjarigen, kan besloten worden toch opvang te verlenen.

Daarmee is er een einde gekomen aan jaren van standaard EU-migratiebeleid. Tijdens het onderzoek naar de reden van het doorreizen had een aanvrager recht op opvang en juridische hulp. Als bleek dat er een goede doorreisreden was, verleende België in veel gevallen uiteindelijk asiel. Bijvoorbeeld als het Europese land van aankomst, dat volgens de zogeheten Dublinverordening verantwoordelijk is voor de behandeling van de asielaanvraag, niet aan zijn plichten tegenover de vluchtelingen voldeed. Nu de opvang wegvalt, vervalt volgens ngo's en advocaten ook de kans op een eerlijk proces.

'Kentering ingezet'

Minister Van Bossuyt kijkt er anders naar. „België heeft jarenlang méér dan zijn eerlijke deel gedaan binnen Europa”, stelt zij. Volgens het ministerie van Migratie is de „Kentering ingezet”. In maanden die „traditioneel pieken” is er een daling van het aantal asielaanvragen, naar 21 procent in september en naar verwachting zo'n 38 procent in oktober. Dat zijn veel scherpere dalingen dan het Europees gemiddelde, zegt minister Van Bossuyt.

„Het nieuwe Belgische beleid past in een groter Europees debat over solidariteit”, zegt Andrew Geddes, directeur van het Migration Policy Centre van het European University Institute (EUI) in Fiesole (Italië). In het Europees Migratiepact, dat in juni 2026 van kracht wordt, is een gemeenschappelijk asielstelsel opgenomen, waarbij asielzoekers eerlijker moeten worden verdeeld over de EU-landen. Dat kan door opvang te verlenen of een financiële bijdrage te leveren aan andere opvanglanden, denk aan aankomstlanden zoals Italië of Griekenland - het zogenaemde „flexibele solidariteitsprincipe”, zegt Geddes.

In het federaal regeerakkoord (2025-2029)

schrijft de Belgische regering mogelijk „een beroep te doen op de financiële bijdrage”, wanneer de uitvoering van het migratiepact „praktisch niet haalbaar” blijkt, de asielinstroom „heel hoog” blijft en „veel EU-lidstaten hun verantwoordelijkheid niet nemen”. Hoogleraar Geddes denkt dat het spanningsveld rond het Europese solidariteitsprincipe daarmee niet verdwijnt.

België schiet al sinds 2021 tekort in adequate huisvesting en bescherming van mensenrechten van asielzoekers, schrijft Amnesty International in een rapport van april dit jaar. Alleenstaande mannen worden sinds augustus 2023 standaard geweigerd, ondanks negatief advies van de Belgische Raad van State. Destijds werd die uitsluiting uitgelegd als een noodzaak om „te vermijden dat gezinnen met kinderen op straat komen”.

In juli oordeelde de Nederlandse Raad van State dat Nederland alleenstaande mannelijke asielzoekers niet mag terugsturen naar België vanwege „systeemfalen” van de Belgische autoriteiten. „De gebreken in de opvangsituatie zijn zodanig structureel dat deze groep bij terugkeer in België het risico loopt op straat terecht te komen en niet langer te kunnen voorzien in hun meest elementaire levensbehoeften van 'bed, bad en brood'. Dat is in strijd met mensenrechten”, aldus de uitspraak.

Asielshoppen

Volgens minister Van Bossuyt moet het strengere beleid, waarbij gezinnen niet worden gespaard, het 'asielshoppen' stoppen. Zo'n 37,5 procent van de asielaanvragen in België in 2024 was afkomstig van mensen die al bescherming kregen of een lopende aanvraag hadden in een ander EU-land. „Daarover zijn we glashelder: die moeten zo snel mogelijk terugkeren naar dat land”, zegt Van Bossuyt in een reactie aan NRC.

Ook de regels rond gezinshereniging zijn aangescherpt, met hogere inkomensvoorwaarden, wachttijden en een minimumleeftijd van 21 jaar. Wie via zijn kinderen een herhaalde asielaanvraag indient, verliest zijn recht op opvang. Sociale bijstand komt pas in zicht voor wie vijf jaar in België verblijft. Ook de 'noodopvang' in hotels wordt afgebouwd. „Opvang moet menswaardig maar sober blijven”, aldus de minister.

Een „makkelijke beslissing” was het volgens de minister niet. Maar, stelt ze: „ons systeem is volledig overbelast. Asiel draait om bescherming, niet om het kiezen van het meest welvarende land.” Volgens opvangdienst Fedasil was de bezettingsgraad van de opvang begin oktober 93 procent, op een capaciteit van 35.270 plaatsen. De wachtlijst telt 1.827 personen.

De **Afghaanse familie** beschikt over een kleine slaapkamer.

Van Bossuyt: „De deuren van onze terugkeercentra staan open. Op straat slapen is dus helemaal niet nodig.” Dan, scherper: „Waarom kiezen deze mensen toch voor de straat, wie vertelt aan hen dat ze het moeten blijven proberen? Helaas zijn dat vaak activistische advocaten en organisaties die medeverantwoordelijk zijn voor de situatie.”

Kou, honger, onzekerheid

„Dit is een directe aantasting van het recht op asiel, en zelfs een aanval op de rechtspraak”, reageert Farah Feguy, een van de advocaten achter de aangifte van de gezinnen. „De gezinnen die wij zien, slapen niet uit overtuiging op straat. Ze hebben geen alternatief. Zonder opvang hebben ze geen sociaal begeleider, geen toegang tot juridische hulp.”

De minister dwingt hen in feite afstand te doen van het recht op asiel door hen naar een terugkeercentrum te verwijzen, vindt Feguy. Ze benadrukt dat het probleem niet bij de gezinnen ligt, maar bij de uitvoering van het beleid. „België straft hiermee de slachtoffers van het falende Griekse systeem.”

Wat vooral kwaad bloed zet bij de advocaten is het feit dat de minister rechterlijke uitspraken die „iets anders beweren dan wat zij blijft volhouden”, negeert én „expliciet opdracht geeft aan opvanginstantie Fedasil om rechterlijke uitspraken niet uit te voeren”. Estelle Didi, advocaat van Farhad en zijn familie, licht toe: „Ik heb al twee keer een zaak voor ze gewonnen: de Belgische rechter heeft het recht op opvang erkend. Maar wat is er gebeurd tussen het 'ja' van de rechter en de huidige 'non-oplossing'? Helemaal niets.”

Het beleid is, volgens de advocaten, „bewust hard, bedoeld om anderen af te schrikken bescherming in België te zoeken”. Daardoor belanden gezinnen met jonge kinderen in „kou, honger en onzekerheid”. Begin deze maand werd bekend dat minister Van Bossuyt bereid is met de Taliban te praten over de terugkeer van Afghanen uit België. Een „pragmatische keuze” aldus de minister, die de ngo's en advocaten schokte.

Opvangmoeder Gancarski schenkt nog wat thee bij. Via Google Translate vraagt ze - vertaald in Dari-Perzisch, de taal die de familie spreekt - of alles goed met ze gaat. Er wordt mat geknikt.

Het nieuwe Belgische beleid is twee dagen voor de aankomst van de familie ingegaan. Sinds augustus hebben zo'n tweehonderd asielzoekers, onder wie ruim veertig gezinnen, geen opvang gekregen. „We wisten niets van de nieuwe Belgische wet”, zegt Farhad. „Hadden we dit geweten, waren we nooit gekomen.”

KWARTAALCIJFERS

Flinke ordergroei bij Philips, topman kritisch op VS

Jorg Leijten
AMSTERDAM

Philips heeft in het derde kwartaal een forse ordergroei geboekt. In totaal nam het aantal bestellingen van medische apparatuur met 8 procent toe, vergeleken met een daling in dezelfde periode vorig jaar. Ordergroei is belangrijk voor bedrijven, want ze zeggen iets over de omzetgroei voor de komende kwartalen.

Tussen juli en september boekte Philips 4,3 miljard euro aan omzet, een plus van 3 procent ten opzichte van het derde kwartaal in 2024. Het aangepaste bedrijfsresultaat (EBITDA) kwam uit op 531 miljoen euro, waar dat een jaar geleden nog 516 miljoen euro was.

Afgelopen week werd bekend dat de Amerikaanse toezichthouder FDA bij een inspectie van verschillende productielocaties, waaronder in Nederland, overtre-

dingen „met betrekking tot kwaliteitscontrolesystemen, klachtenafhandeling, corrigerende maatregelen en rapportagever-eisten” had geconstateerd. Dit gebeurde in het voorjaar van 2024.

In totaal werden er negen productielocaties gecontroleerd, waarvan er bij drie tekortkomingen werden geconstateerd, vertelde topman Roy Jakobs dinsdagochtend in een gesprek met media. Het bedrijf zegt te werken aan het oplossen van de problemen. „Er zijn vooralsnog geen financiële gevolgen aan verbonden voor de lopende bedrijfsvoering.”

Philips zegt de extra kosten vanwege de Amerikaanse importheffingen momenteel goed te kunnen ondervangen. Tegelijkertijd was Jakobs kritisch op het Amerikaanse beleid. „Gezondheidszorg staat al onder grote druk [qua kosten], niemand heeft behoefte aan extra druk vanuit importheffingen.”

WALL STREET

Palantir doet het uitstekend, maar beleggers vrezen knappen AI-bubbel

Stijn Bronzwaer
AMSTERDAM

Ondanks uitstekende kwartaalresultaten is het aandeel van het Amerikaanse softwarebedrijf Palantir maandag opvallend stabiel gebleven op Wall Street.

Het tekent de angst van beleggers voor het knappen van de AI-bubbel. De grootste elf AI-bedrijven zijn momenteel goed voor ruim een kwart van de Amerikaanse beurs. Beleggers vrezen dat de overspannen verwachtingen niet kunnen worden waargemaakt.

Palantir is van dit elftal met afstand de meest overgewaardeerde speler. Het bedrijf van Alex Karp levert software waarmee bedrijven en defensie beter inzicht krijgen in hun data. Onder meer het ministerie van Defensie, de Nederlandse politie en bedrijven als BP en Heineken maken gebruik van Palantir, dat mede werd opgericht door Sili-

con Valley-investeerder Peter Thiel. Veel legers van NAVO-lan-den doen hun militaire planning met behulp van Karps software.

Het bedrijf is controversieel vanwege de inzet van Palantir-software door het Israëlische leger en het deporteren van migranten in de VS, waarbij op grote schaal privacy

Alleen al in het derde kwartaal steeg Palantirs omzet met 63 procent

4,4 miljard dollar in het fiscale jaar 2025. Alleen al in het derde kwartaal steeg Palantirs omzet met 63 procent, vooral door een enorme groei in het aantal defensiecontracten.

De vraag is of Palantir deze groei kan volhouden. Volgens Bloomberg is het aandeel-Palantir momenteel in verhouding het duurste van alle Amerikaanse bedrijven. Ook *The Economist* noemde Palantir eerder al „misschien wel het meest overgewaardeerde bedrijf aller tijden”.

Palantir is zo’n 500 miljard dollar waard, wat ongekend is voor een onderneming met een omzet van slechts enkele miljarden.

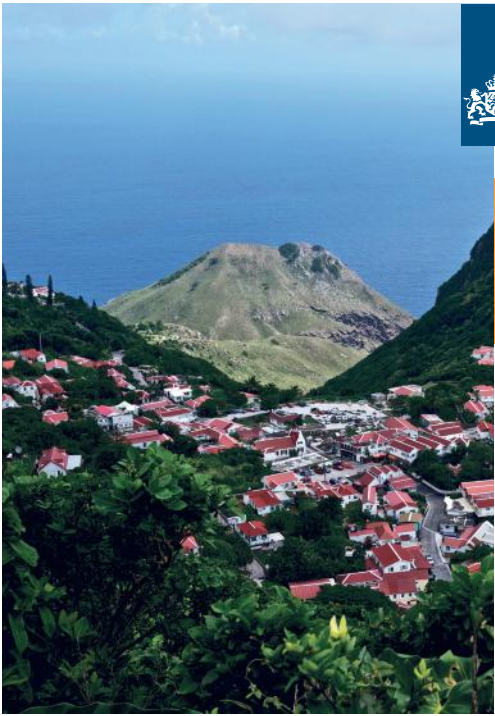
Dat Palantir zwaar overgewaardeerd is gelooft ook superbelegger Michael Burry, bekend van *The Big Short*. Maandag bleek dat hij ‘short’ is gegaan op aandelen van chipmaker Nvidia en Palantir, waarmee hij gokt op een koersdaling. Het zou mede de lauwe reactie van beleggers op Palantirs recente cijfers kunnen verklaren.

nrc carrière samen ambities waarmaken

nrc.nl/carriere

HET RUKSMUSEUM ZOEKT EEN
VOORZITTER VOOR DE RAAD VAN TOEZICHT
HET RUKSMUSEUM IS HET MUSEUM VAN NEDERLAND. HET VERTELT HET VERHAAL VAN 800 JAAR NEDERLANDSE KUNST EN GESCHIEDENIS VANAF 1200 TOT NU. IN HET RUKSMUSEUM KRUGEN KUNST EN GESCHIEDENIS BETEKENIS VOOR EEN BREED SAMENGESTELD, (INTER-)NATIONAAL PUBLIEK.
HET RUKSMUSEUM ZOEKT EEN VOORZITTER VOOR DE RAAD VAN TOEZICHT
MEER INFORMATIE: RUKSMUSEUM.NL/WERKEN-BIJ
EGON ZEHNDER ONDERSTEUNT HET RUKSMUSEUM BIJ DEZE PROCEDURE.

RUKS MUSEUM
FOUNDER PHILIPS HOOFDSPONSOREN PHILIPS VRIENDENLOTERIJ ING kpn

Rijksdienst Caribisch Nederland

Vacature
Gezaghebber voor het Openbaar Lichaam Saba

Het ambt van Gezaghebber voor het Openbaar Lichaam Saba is vacant. De vacature is opengesteld op 31 oktober 2025. Indien u voor deze functie in aanmerking wenst te komen, wordt u uitgenodigd dit voor 30 november 2025 schriftelijk kenbaar te maken.

Meer informatie over de vacature en de tekst van de openstelling is te vinden op:
www.rijksdienstcn.com/vacatures

Metterwoon Vastgoed B.V., opgericht in 1974, is één van de grotere, particuliere vastgoedorganisaties in Nederland en daarnaast ook actief in Duitsland. De organisatie beheert woningen, winkels en bedrijfspanden. Het werkgebied in Nederland beslaat globaal de hele Randstad, met een sterke focus op Den Haag en Rotterdam. Binnen Metterwoon wordt door een betrokken team van ruim 90 medewerkers iedere dag gewerkt aan professionaliteit. De communicatielijnen zijn kort en er heerst een open en informele sfeer. Ons kantoor is gevestigd aan de Badhuisweg 108, 2587 CM Den Haag.

Metterwoon heeft 2 uitdagende (fulltime) banen beschikbaar:

JURIST VASTGOEDRECHT (M/V)

In deze rol behartig je de belangen van Metterwoon in alle juridische zaken met betrekking tot haar vastgoedportefeuille in Nederland. Tevens zet je je juridische expertise in bij het assisteren en ontzorgen van de diverse commerciële afdelingen, met de nadruk op het gebied van het huurrecht.

Ook zoeken wij een:

PROJECTLEIDER BOUWKUNDE (M/V)

In deze rol, met doorgroeimogelijkheden, ben je verantwoordelijk voor de vele bouwkundige facetten bij diverse (renovatie)projecten van een gevarieerde vastgoedportefeuille.

De (secundaire) arbeidsvoorwaarden zijn uitstekend te noemen, waaronder een auto van de zaak!

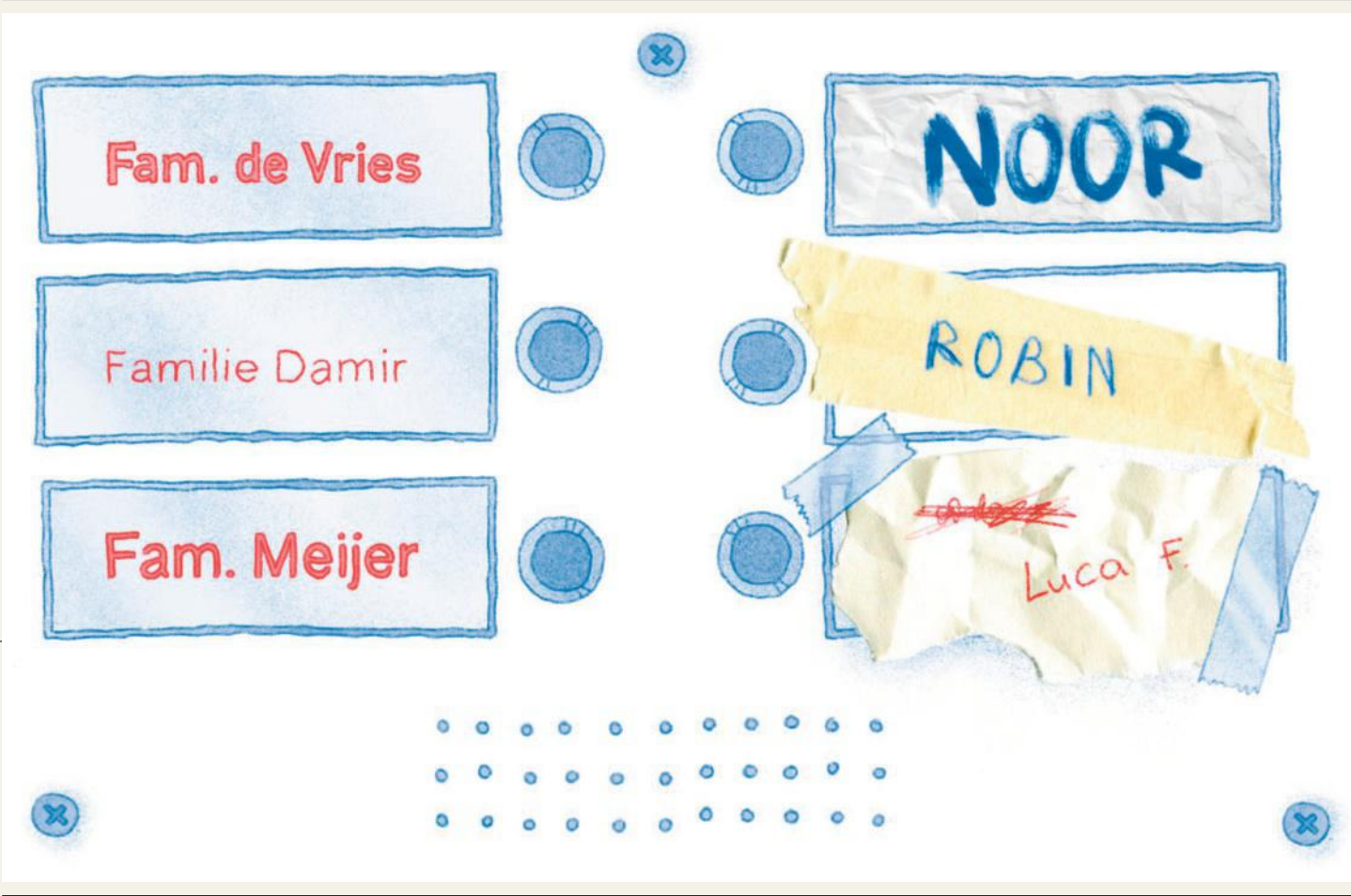
Voor uitgebreide informatie over deze 2 vacatures, kijk op onze website: www.metterwoon.nl
Heb je vragen dan kun je altijd contact opnemen met mr. Nicole C.B. Verwer, HR-manager, via 070-3544300 of 06-22936090.

METTERWOON

ECONOMIE EN RECHT

Deze rubriek belicht rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven.

Vormen vier studenten een gezin?

De eigenaar van een appartement verhuurde het aan vier studenten; in feite ook een soort gezin, vond hij. Daar dachten de vereniging van eigenaren, rechtbank en hof anders over.

Door **Linus Hesselink** Illustratie **Roos in 't Veld**

DE UITSpraak
Afgewezen

Het Amsterdamse gerechtshof wees net als de rechtbank de gevraagde verklaring voor recht af. De splitsingsstukken zelf zijn duidelijk genoeg: op drie plaatsen gaat het daarin over woningen en gebruik ervan ‘voor één gezin’. Maar het hof wijst erop dat alleen al uit de snelle wisseling van de groepssamenstelling blijkt dat het niet gaat om een ‘duurzame - op een gezamenlijke toekomst gerichte - samenleving’. Ook als het een bevriende groep studenten zou zijn, is er nog geen sprake van duurzame affectieve banden van een woongroep, die onder ‘gezin’ zou kunnen vallen. Bovendien is ‘woongroep’ geen juridisch afgebakend begrip. Volgens het hof is in de splitsingsstukken duidelijk genoeg geregeld dat de vve een boete kan opleggen, maar net als de rechtbank vindt het een dwangsom overbodig, omdat de eigenaar steeds heeft gezegd dat hij zich aan de rechterlijke uitspraak zal houden.

HET COMMENTAAR

Er zijn 135.000 verenigingen van eigenaren die gemiddeld ieder zo’n tien wonin-

gen beheren. Het aantal rechtszaken tussen vve’s en eigenaren neemt toe, door de grotere financiële belangen vanwege investeringen voor verduurzaming, hogere eisen aan kwaliteit van de woningen en de zoektocht naar rendement door eigenaren. Door Airbnb en ‘verkamering’ brengt een appartement al snel veel meer geld op, maar opdelen van woningen kan ook voorzien in de urgente behoefte aan woningen.

Het advocatenkantoor van Peter Wieringa (Zaan advocaten) doet „met enige regelmaat” vve-zaken. „Je hebt als vve en individuele eigenaren gezamenlijke belangen, maar ook vaak verschil van inzicht. De wettelijke regeling voor appartementsrechten is behoorlijk dichtgetimmerd, maar vve’s mogen zelf afwijkende of aanvullende reglementen opstellen. Die kunnen dus per vve verschillen. In dit geval nam de rechter onze argumentatie over de uitleg van de splitsingsstukken over: mensen die denken over het kopen van een appartement moeten op basis van de splitsingsstukken weten waar ze aan toe zijn.” Hij doelt erop dat het gerechtshof zegt: „Derden die de (...) splitsingsstukken raadplegen” zien telkens „één gezin” staan.

Claudia Siewers is in 2022 gepromoveerd op het appartementsrecht en is nu wetenschappelijk adviseur bij De Advoca-

caten van Van Riet. „Het appartementsrecht bestaat pas sinds 1952. De laatste 25 jaar is er veel rechtspraak over.” Dit arrest bevestigt volgens haar de jurisprudentie: wat in de splitsingsstukken staat, geeft de doorslag, maar het is vrijwel onomstreden dat je je appartement mag verhuren. „Er is één uitspraak, van de rechtbank in Groningen, die een absoluut verhuurverbod in een splitsingsdocument in stand laat. Die uitspraak zie ik als een zwarte zwaan.”

In vve-zaken „spelen veel emoties”, zegt Siewers. „Mensen kunnen moeilijk een ‘nee’ accepteren, en dan moet je toch nog weer samen door één voordeur. Daarom moet je dit soort conflicten klein houden.” Ze ziet veel in voor Recht: drie van de elf rechtbanken kennen een laagdrempelige manier om vve-conflicten en kwesties over bouwen en verbouwen op een laagdrempelige manier te beslechten. Met behulp van AI kunnen mensen inzicht krijgen in hun juridische positie, hun conflict samen oplossen en helpt de rechter ‘als het nodig is’.

Siewers: „Hier wordt AI heel goed ingezet. Ik heb de zaak waar we het nu over hebben bij voorRecht ingevoerd en kreeg dezelfde uitslag als het gerechtshof geeft.”

Wordt op deze manier niet haar eigen werkgelegenheid ondergraven? „Daar ben ik helemaal niet bang voor. Er blijven voor advocaten genoeg grote issues over. En vve-conflicten en andere bureau-ruzies zijn niet zomaar leuke zaken. Die geven je ook als adviseur vaak pijn in het hart.”

Uitspraak: Gerechtshof Amsterdam, 21 oktober 2025; ECLI:NL:GHAMS:2025:2788

Overleden

Onze lieve, dappere moeder, zus, vriendin en oma Nigtevecht, wij houden de wereld van je.

Marianne van der Stoel – Wolters

13 januari 1951 1 november 2025

André †
Philippine & Freek, Isa, Phie
Tijmen & Tamar, Seina, Elias

Lieve papa, lieve opa, we gaan je ontzettend missen.

**Theodoor Gerrit Bolhuis
Ted**

Amsterdam, 21 mei 1940 - Wassenaar, 30 oktober 2025

Véronique & Laurent
Émile
Lorenzo & Lily
Manuel & Emmanuelle, Pablo

Catherine & André
Julian, Lucas

De uitvaart vindt plaats in besloten kring.

Met droefheid hebben wij kennisgenomen van het overlijden van

Dick Mensch
op maandag 27 oktober jl.

Dick was een gewaardeerde collega en een bron van inspiratie voor velen binnen onze organisatie. Met toewijding, integriteit en warmte heeft Dick een blijvende indruk achtergelaten.

Met respect en dankbaarheid herinneren wij hem als een bijzonder en betrokken mens. Onze gedachten zijn bij zijn familie en naasten. Wij wensen hen veel sterkte.

Namens de faculteit Mechanical Engineering van de Technische Universiteit Delft

B.J. Boersma, Afdelingsvoorzitter Maritime & Transport Technology
A. van Keulen, Decaan faculteit Mechanical Engineering

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht
Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten
Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden
Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Voor blijde berichten
nrcadverteren.nl/familieberichten

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC

nrcadverteren.nl/familieberichten

BELASTINGEN

Politiek heeft geen zicht op 300 miljard euro aan belastinginkomsten

De Tweede Kamer tast vaak in het duister bij de controle op belastingontvangsten, volgens een hard rapport van de Algemene Rekenkamer.

Egbert Kalse
AMSTERDAM

De Tweede Kamer heeft onvoldoende mogelijkheden de belastinginkomsten van de overheid adequaat te controleren. Het ontbreekt het parlement aan overzicht, verwachtte en gerealiseerde inkomsten lopen vaak zonder toelichting sterk uiteen en bovendien maakt Financiën geen melding van lopende juridische procedures die mogelijk tot tegenvallers leiden. Het resultaat is dat de Tweede Kamer, waarvoor de controle van kabinetsbeleid de belangrijkste taak is, voor een goed deel in het duister tast over herkomst en doel van ruim 300 miljard euro aan belastingontvangsten.

Deze keiharde conclusie trekt de Algemene Rekenkamer in het deze dinsdag verschenen rapport *Verantwoord belasten*. Het risico bestaat dat plannen om het belastingstelsel doeltreffender, doelmatiger en eenvoudiger te maken door de gebrekkige informatie spaak lopen, aldus de Rekenkamer. Doordat Financiën geen verantwoording aflegt over de fiscale maatregelen in het jaarlijkse belastingplan, blijft onduidelijk of die maatregelen uitpakken zoals verwacht was.

De rijksoverheid haalt dit jaar naar verwachting voor 301 miljard euro aan belastingen op. Die opbrengsten zijn het resultaat van de grondslag (datgene waarover belasting wordt geheven) en een tarief (de hoogte van de belasting). Samen met 133 miljard euro aan premies voor de sociale verzekeringen vormen die inkomsten de basis voor de 434 miljard euro aan overheidsuitgaven dit jaar. Maar waar ministeries die uitgaven vaak tot in detail plannen én verantwoorden, ontbreekt zo'n overzicht voor de belastingen, stelt de Rekenkamer vast. De belastingontvangsten zijn verdeeld over verschillende jaarverslagen en begrotingsartikelen.

Jubelton

Daarbij is de verantwoording veel te grofmazig. De Rekenkamer noemt als voorbeeld dat de opbrengsten van de inkomstenbelasting bestaan uit de belasting op inkomen uit werk én belasting op inkomen uit vermogen (box 1, 2 en 3). De Kamer krijgt alleen het totaal te zien, terwijl uitsplitsing mogelijk is. Zo blijft onduidelijk wat de effecten zijn van een verschuiving van belasting op arbeid naar vermogen of omgekeerd. Ook ontbreekt het aan details over de 40 miljard euro aan vennootschapsbelasting, waarvoor de Kamer niet weet welk deel ervan van midden- en kleinbedrijf komt en welk deel van multinationals. Iets soortgelijks geldt voor de 80 miljard euro omzetbelasting (btw): nergens staat welke consumptie wat opbrengt. Sturen op gewenst gedrag door de btw te verhogen of verlagen wordt zo één grote gok.

De Rekenkamer ziet het ook als

Jaarlijks ontvangt de Belastingdienst enkele honderden miljarden aan belastingen. De controle daarop vertoont grote gaten. JEROEN JUMELET / ANP

fundamenteel probleem dat de belastingopbrengsten boekhoudkundig los lijken te staan van de fiscale maatregelen. Simpel gezegd worden de belastingopbrengsten geboekt en verantwoord in het jaar dat ze ontvangen worden (op kasbasis, in jargon). Beter zou het zijn, aldus de Rekenkamer, de belastingopbrengsten te verantwoorden in het jaar dat de belastbare feiten plaatsvinden (op transactiebasis). Dat komt de controleerbaarheid van het beleid ten goede.

Zo boekte het ministerie van Financiën in 2023 en 2024 een belastingmeevaller van 11 miljard euro in box 1 en 2 zonder toelichting in. De Rekenkamer onthulde al eerder dat die meevaller vooral een verschuiving bleek, veroorzaakt door een per 2024 aangekondigde verhoging van de belasting in box 2 (voor directeuren-grootaandeelhouders). Deze belastingbetalers anticipeerden op de aangekondigde verhoging door te schuiven met hun geld. Sowieso wijken de gerealiseerde

belastinginkomsten veel vaker en veel meer af van de ramingen dan de overheidsuitgaven. De zogenoemde 'jubelton', de belastingvrije schenking van 100.000 euro voor de eigen woning, zou volgens Financiën een belastingderving van 104 miljoen in 2013 en 2014 samen opleveren. In de

Het ministerie van Financiën legt nauwelijks verantwoording af over belastingontvangsten

praktijk was dat tien keer meer: de fiscus liep 1 miljard euro aan belastingen mis door de jubelton.

Meer inzage

De Rekenkamer constateert dat Financiën de facto nauwelijks verantwoording aflegt over de belastingont-

vangsten en andere fiscale maatregelen. Weliswaar wordt jaarlijks een bijlage aan het Financieel Jaarverslag van het Rijk toegevoegd, maar dat valt wettelijk buiten de controle van de Rekenkamer. Ook wijkt Financiën daardoor af van de gangbare verantwoording die voor de begroting geldt. Zo is er geen meerjarig overzicht van belastingontvangsten. Dat moet en kan beter, aldus de Rekenkamer, die een handvol concrete aanbevelingen doet aan het ministerie van Financiën.

Het dinsdag gepresenteerde rapport sluit aan bij eerdere bevindingen over de ondoorzichtigheid van het belastingbeleid. Zo stelde 'ambtelijk' Financiën afgelopen juli vast dat van 116 onderzochte fiscale regels (goed voor 167 miljard euro aan belastingontvangsten) er 53 niet effectief zijn, of niet tegen redelijke kosten hun doel bereiken. Die 53 negatief beoordeelde regeling zijn goed voor 85 miljard aan belastingopbrengsten.

In reactie op het rapport toont de-

missionair minister van Financiën Eelco Heinen (VVD) zich bereid de informatievoorziening aan het parlement fors te verbeteren. Zo wil hij meer inzage geven in de grondslag waarop de belasting geïnd wordt (arbeid, kapitaal, consumptie), en kijken of in meer detail gerapporteerd kan worden over inkomsten- en vennootschapsbelasting. Dan weet de Kamer beter waar ze op stuurt bij nieuwe maatregelen. Ook gaat Heinen proberen de belastinginkomsten beter te koppelen aan het beleid in plaats van het moment van ontvangst.

De minister houdt staande dat de hoogte van de belastingontvangsten „niet los te zien [is] van economische keuzes van burgers en bedrijven, waarop de overheid beperkt invloed heeft”. Anders dan overheidsuitgaven blijven belastingopbrengsten, net als inflatie of economische groei, „beperkt beheersbaar”. Niettemin zal hij verschillen tussen verwachte en gerealiseerde belastingopbrengsten in de toekomst uitvoeriger gaan toelichten.

Een dronefoto van een maïsveld. 80 procent van de 1 miljard uit het transitiefonds van de Rabobank ging naar grondaankopen. FOTO ROB ENGELAAR/ANP

Eva Smal
UTRECHT

Het heeft even geduurd, maar boeren weten het transitiefonds dat de Rabobank in 2023 vulde met 3 miljard euro, om duurzaamheidsleningen met gunstige voorwaarden te kunnen verstrekken, steeds beter te vinden. De mijlpaal van 1 miljard euro is begin deze maand behaald, maakte de bank dinsdag bekend.

Waar in de eerste twee jaar van het fonds slechts een half miljard euro werd opgenomen, is dat in de eerste driekwart van dit jaar verdubbeld. Door de versnelling loopt het fonds, dat een looptijd heeft tot 2030, nu alsnog volgens planning, licht directeur ‘food en agri’ Alex Datema toe op het hoofdkantoor van Rabobank. „Maar als je vanuit de urgentie van wat nodig is in de land- en tuinbouw het bekijkt, hadden wij graag gewild dat het sneller ging. En meer op innovatie gericht.”

Rabobank deed in 2023 drie miljard euro in het potje voor het transitiefonds, in eerste instantie om de plannen uit het Landbouwakkoord te ondersteunen. Dat akkoord tussen de overheid, boerenorganisaties, andere bij voedselproductie betrokken bedrijven had boeren toekomstperspectief moeten bieden terwijl tegelijk de veestapel met ten minste 30 procent had moeten krimpen, om zo stikstofuitstoot tegen te gaan en de druk op milieu en biodiversiteit te verminderen. De bank probeerde met het fonds ook kritische stemmen tegemoet te komen die vonden dat de bank, die decennia lang verdiende aan intensivering van de landbouw, nu ook financieel moest bijdragen aan de

INTERVIEW **ALEX DATEMA** DIRECTEUR FOOD & AGRI RABOBANK

‘Wij hadden graag sneller willen gaan met innovatie en verduurzaming’

Rabobank trok na het klappen van het Landbouwakkoord drie miljard euro uit om boeren te laten verduurzamen. Daarvan is nu een derde opgenomen. „Veel boeren willen echt wel. Maar juridische onzekerheid houdt ze tegen.”

verduurzaming van sector.

Toen het Landbouwakkoord klapte, schreef de voormalige boerenleenbank een eigen visie op de agrarische sector, geënt op duurzaamheid. Met het fonds van 3 miljard euro als katalysator: leningen die vanuit het fonds worden verstrekt kennen lagere rentes, langere looptijden en andere middelen om boeren financieel wat meer lucht te geven als zij een lening afsluiten om bijvoorbeeld een

” Grond is al vijftig jaar lang een waardevaste investering

stal te vernieuwen om zo stikstofuitstoot te verminderen.

Een belangrijk probleem van de leningen die nu verstrekt zijn: 80 procent van de 1 miljard ging naar boeren die extra grond kochten, bijvoorbeeld van een stoppende buurman. De overige 20 procent ging voor de helft naar het opstarten van nieuwe activiteiten, zoals een kinderopvang of boerencamping. Slechts 10 procent ging naar innovatie, die stikstof

uitstoot direct vermindert of boerenbedrijven op een andere manier verduurzaamt, zoals lasers of waterstralen die onkruid bestrijden. Datema: „Als je zegt dat de uitstoot van stikstof een van de grootste problemen is in dit land op dit moment, dan heeft grond daar niet de meeste impact op.”

Waarom zeg je als bank dan ja op grondaankopen?

Datema: „Omdat het vanuit de boerenbedrijven gezien strategisch een goede en verstandige keuze is. Het geeft boeren meer ruimte voor hun mest, nu zij door de afschaffing van de zogenoemde derogatie [de regeling dat Nederlandse boeren extra mest mochten uitrijden] minder mest per vierkante kilometer kwijt kunnen. En wellicht komen er regels over grondgebondenheid [waarbij het aantal maximale aantal dieren van een boer meer wordt gekoppeld aan de hoeveelheid grond van het boerenbedrijf]. Dus grond is een soort verzekeringspolis: grond is al vijftig jaar lang een waardevaste investering gebleken. Daarom hebben wij geen aarzeling om in grond te investeren. We vinden het alleen jammer dat er niet ook veel in innovatie geïnvesteerd wordt.”

Wat houdt dat tegen?

„Veel boeren willen echt wel. Maar juridische onzekerheid houdt ze tegen. Er zijn wel innovaties die leiden tot stikstofreductie. Maar die zijn voor een deel juridisch niet houdbaar verklaard door de rechter. Bijvoorbeeld bepaalde stalvloeren, omdat ze niet helemaal de uitstootreductie gaven die beloofd was. Dus daar ga je als boer dan niet in investeren.”

„En als de techniek wel wordt goedgekeurd, is er nog het probleem dat er geen nieuwe milieuvergunningen worden uit-

gegeven. En die heb je wel vaak wel nodig. Dus die onzekerheid van ‘ik wil wel iets doen, maar een nieuwe stal bouwen zou leiden tot een nieuwe vergunning die ik misschien niet krijg’, leidt ertoe dat de boeren die vooruit willen, grond aankopen.”

Maar moet de bank dan niet gewoon het risico op zich nemen van een nieuwe stalvloer, als jullie doel verduurzaming is?

„Als het juridisch klopt, dan willen wij graag financieren. Maar wij moeten ons aan de wet houden. Wij mogen bedrijven die geen goede vergunning hebben niet financieren. Wij kunnen als bank niet zeggen: het zal misschien wel meevallen.”

Datema is net zo lang de ‘boerendirecteur’ van Rabobank als dat het transitiefonds bestaat. De melkveehouder, in de sector al bekend als duurzame voortrekker, werd in 2023 aangetrokken om de nieuwe duurzame visie van de bank op de landbouwsector door het land te verkondigen.

Jouw boodschap, en dus die van de Rabobank, is in zalen in het land steeds: krimp is onvermijdelijk, onder meer gezien de opdracht om minder stikstof uit te stoten.

„Iedereen weet dat. Iedereen weet dat we over tien jaar minder dieren hebben in Nederland dan nu.”

Maar moeten jullie dat dan als bank niet meer afdwingen? Jullie zijn financier van de hele keten.

„Stel dat wij financiering van een boer

Alex Datema in 2021 op zijn boerderij in Britlit, een dorp in de gemeente de gemeente Westerkwartier in Groningen. FOTO KEES VAN DE VEEN

CV
Van boer naar bank

Alex Datema (1966) is sinds eind jaren tachtig melkveehouder. Hij werd in de sector bekend als progressieve stem als voorzitter van Boer en Natuur, een koepelorganisatie voor agrarisch natuurbeheer. Sinds 2023 besteedt hij een groot deel van zijn werkweek als Directeur Food & Agri van Rabobank. Een dag per week werkt hij nog op zijn boerderij op kantoor.

zouden opzeggen. Dan is de kans klein dat die stopt. Want die gaat gewoon naar een andere financier toe. Dat geldt ook voor andere bedrijven in de keten. Dus dat is niet onze rol.”

Maar is het dan alleen aan de overheid om die krimp af te dwingen?

„Je kan ondernemingen heel goed vragen om mee te denken hoe bepaalde doelen te bereiken. Maar de wens van een sector is nooit om te krimpen. En je kan niet aan ons als bank vragen om boerenbedrijven te dwingen minder dieren te houden. Dit soort maatschappelijke keuzes is toch echt de rol van de overheid.

„Als wij als maatschappij vinden dat er op bepaalde plekken sprake moet zijn van krimp, dan is de overheid daar het vehikel voor. Die kan dat afdwingen, maar die moet dan ook zorgen voor een sociaal plan. Onze boodschap aan politiek Den Haag is nu: wij zien aan het transitiefonds dat veel boeren echt wel willen investeren in verandering.”

Moet er niet gewoon alsnog een Landbouwakkoord komen dan, desnoods vanuit de sector zelf? Zo van, hier nieuw kabinet, hier kan je mee aan de slag?

„We kunnen niet zonder de overheid dit regelen, omdat het probleem zo juridisch is. Dus ja, wij zijn nog steeds fan van een Landbouwakkoord. Wellicht is de naam wat besmet, dus moeten we het anders gaan noemen. Maar er moet een akkoord komen tussen sector en overheid, waarin wordt gezegd hoe uit deze stikstofimpasse te komen. Wij denken echt dat dat kan helpen.”

Advertentie

5+1 CADEAU

OP ONZE BESTE WIJNEN ONDER 15 EURO

Bij 5 flessen van dezelfde Cum Laude wijn krijgt u nu tijdelijk de **6e fles cadeau**. Onze wijnspecialisten proefden en selecteerden elk van deze wijnen persoonlijk. Bekroond door onafhankelijke kenners, nooit duurder dan €15 per fles.

UW VOORDELEN:

- ✓ **6e fles cadeau** bij 5 Cum Laude flessen.*
- ✓ **Snelle & betrouwbare levering** binnen 2 à 3 dagen.
- ✓ **Eenvoudig online bestellen**, 100% proefgarantie.

Niet goed, geld terug.

Bestel vandaag nog – zolang de voorraad strekt.

COLARIS.NL/NRC

* De 5 + 1 actie wordt verwerkt als een korting van 16,67% bij 6 dezelfde Cum Laude flessen of een veelvoud daarvan. Niet geldig i.c.m. andere acties. Gratis bezorging vanaf €75. Geldig t/m 23 november 2025.

Colaris | Al ruim 100 jaar hét adres voor kwaliteitswijnen
0495 - 53 24 62 (tijdens kantooruren) | wijn@colaris.nl

REPORTAGE **CARITAS**

Sporten voor het goede doel levert meer op dan alleen geld

Speciaal opgezette evenementen, reguliere sportwedstrijden en individuele acties halen miljoenen euro's op voor goede doelen. Wat drijft deelnemers om mee te doen en wat betekent de toenemende populariteit voor de organisaties van de sportevenementen?

Maimoena Hulshof

LEIDEN

Op een regenachtige septemberdag slenteren groepjes studenten bibberend in zwemkleding en badjassen naar de kop van het Rapenburg. Daar wacht hen de start van de Rapenburg Race: achthonderd meter zwemmen door de bekendste gracht van Leiden. De zevende editie staat, zoals elk jaar, in het teken van dwarslaesieonderzoek en leverde een sponsorbedrag van 120.000 euro op.

Burgemeester Peter Heijkoop staat klaar om het startschot te geven. „Vorig jaar vroeg de koning mij tijdens het Leidens Ontzet of er nog vechtpartijtjes voorkomen tussen Leidenaars en studenten. Op dagen zoals deze zie je hoe bijzonder de verbondenheid hier is. Het is prachtig dat er straks achthonderd mensen het water inspringen voor hetzelfde doel.”

Tycho Glastra van Loon glijdt vanuit zijn rolstoel als een van de eerste deelnemers het water in. Hij heeft zelf een dwarslaesie en doet met zijn team mee namens de Dwarslaesie Organisatie Nederland. Samen haalden ze bijna duizend euro op. „Het voelt alsof iedereen voor mij zwemt, dus dan moet ik zelf ook maar laten zien dat ik meedoe”, lacht hij.

Langs de route turen nieuwsgierige voorbijgangers over brugleuningen, supporters wandelen mee met de zwimmers. Bij de finish wacht de deelnemers een warm onthaal in het Van der Werffpark, met bier, warme soep en een medaille. Wat begon als een kleinschalig ini-

tiatief, groeide uit tot een vast Leids evenement. Sinds 2019 organiseren studenten de jaarlijkse zwemtocht, geïnspireerd door het persoonlijke verhaal van Maarten Jorissen. Hij liep in 2016 tijdens zijn studententijd in Leiden een dwarslaesie op. Samen met zijn vrienden besloot hij zich in te zetten voor onderzoek naar dwarslaesies, en zo ontstond de Rapenburg Race.

Alpe d'Huizes

Zwemmen door de Leidse gracht, de Franse berg Alpe d'Huez opfietsen voor KWF Kankerbestrijding, of kitesurfen langs de Nederlandse kust voor de Hartstichting. Steeds vaker vragen deelnemers hun familieleden, vrienden en collega's om een donatie in ruil voor hun inspanning voor het goede doel. Nederland telt een grote hoeveelheid sportevenementen die aan een goed doel verbonden zijn. Die zijn onder te verdelen in de speciaal georganiseerde, vaak grootschalige, sportevenementen voor een bepaald doel, bestaande wedstrijden zoals de Dam tot Damloof of de Marathon van Rotterdam, die startbewijzen aanbieden in ruil voor donaties aan een goed doel, of individuen die een eigen sportactie starten.

De animo voor de sportieve inzamelacties blijkt groot. De inschrijving voor Alpe d'Huizes 2026 opende op 18 oktober; na drie dagen was het maximale aantal deelnemers van vijfduizend bereikt. Vorig jaar duurde dat nog twee weken, volgens de organisatie ook al erg snel.

De Hartstichting breidt het aanbod uit, vanaf 2026 komt het nieuwe schaatsevenement IJSbrekers erbij, als derde sportevenement van de stichting naast Hoek tot Helder en de 11strandentocht. Bij de

11strandentocht, een wandel- en hardloopevenement langs de Nederlandse kust, staan er op 1 november zo'n zeven-duizend deelnemers aan de start, tegenover duizend wandelaars bij de eerste editie in 2017.

Wie zich inschrijft voor een sportevenement voor het goede doel moet vaak een minimumbedrag inzamelen. Volgens de organisaties die NRC sprak, is dat niet alleen bedoeld om zoveel mogelijk geld in te zamelen, maar ook om te waarborgen dat deelnemers meedoen voor het doel, en niet om te profiteren van een sportevenement. De opbrengsten zijn welkom bij de goede doelen, maar minstens zo belangrijk is de zichtbaarheid die een evenement creëert.

Dat geldt onder meer voor de Amsterdam City Swim, waar deelnemers tijdens veertien edities door de Amsterdamse grachten zwommen om aandacht te vragen voor de spier- en zenuwziekte ALS. Bij de editie van 2025 haalden de drieduizend zwimmers samen ruim 1,7 miljoen euro op. „Dankzij de City Swim is de bekendheid van de zeldzame ziekte ALS toegenomen”, vertelt bestuurslid Karen Sprangers. „Dat heeft het onderzoek naar ALS de afgelopen vijftien jaar echt vooruit geholpen.”

Ook voor de Hartstichting draaien de vele evenementen die zich op de stichting richten om méér dan het geld. Naast de drie zelf georganiseerde sportevenementen heeft de Hartstichting een aparte website, voordehartstichting.nl, waar individuen hun eigen acties plaatsen. „Als je mensen vraagt waar ze het meest bang voor zijn om aan te overlijden, noemen ze vaak Alzheimer of kanker”, zegt persvoorlichter Dave Krajenbrink. „Maar in Nederland leven twee miljoen mensen met een hart- en vaatziekte, en dat aantal groeit. In Europa is het doodsoorzaak nummer één. Sportevenementen geven ons de kans om dat onder de aandacht te brengen.”

Gelddbesteding

In 2024 leverde de Amsterdam City Swim ruim 1,5 miljoen euro op, een substantieel bedrag op de totale begroting van 13,4 miljoen van Stichting ALS Nederland. Volgens Limore Noach, directeur van de stichting, heeft het zwemevenement elk jaar een groot aandeel in de jaarlijkse gelddbesteding aan onderzoek naar ALS, en de verwante ziektes PSMA en PLS.

In samenspraak met het bestuur van de Amsterdam City Swim bepaalt de stichting elk jaar waar het opgehaalde bedrag naartoe gaat. Noach: „Het geld gaat naar het financieren van onderzoek, zodat er hopelijk op een dag een medicijn voor ALS is. Tegelijkertijd willen we de mensen met ALS nu bijstaan en ondersteunen met hulpmiddelen voor een betere kwaliteit van leven, zoals het vergoeden van een speciale rolstoel.”

Afgelopen jaar kwam er een doorbraak in de behandeling van ALS: voor het eerst is aangetoond dat de ziekte te behandelen is bij een specifieke genmutatie, die voorkomt bij één procent van de patiënten. Volgens Noach des te meer reden om het onderzoek verder op te schalen.

De Hartstichting koppelt elk jaar een thema aan de evenementen. Dit jaar staat de 11strandentocht in het teken van erfelijke hartziekten, met bijzondere aandacht voor de 11-jarige Seppe, die zelf aan een erfelijke hartaandoening lijdt. „De opbrengsten gaan niet in de grote pot, maar worden geormerkt voor een bepaald wetenschappelijk onderzoek. Deelnemers weten concreet waar het geld naartoe gaat”, zegt Krajenbrink.

Betrokken organisaties proberen deelnemers en donateurs zo transparant mogelijk te informeren over de besteding van het opgehaalde geld. Het inschrijfgeld wordt gebruikt voor de organisatie van het evenement, de sponsoropbrengsten gaan volledig naar het goede doel. Zo organiseert Alpe d'Huizes elk jaar een informatieavond in de week van het evenement, waar een arts of onderzoeker toelicht wat er met de donaties aan KWF

In juli van dit jaar vond de veertiende editie van Home Sport Events plaats; deelnemers fietsten, wandelden of liepen hard om zo geld op te halen voor **het Ronald McDonald Kinderfonds**. FOTO'S SASKIA VAN DEN BOOM

Kankerbestrijding gebeurt. „Die avonden zijn altijd heel emotioneel, omdat vrijwel alle deelnemers een persoonlijk verhaal met zich meedragen”, vertelt Eric de Bie van de organisatie.

Persoonlijk verhaal

Naast Alpe d'Huizes vertellen de organisatoren van de Amsterdam City Swim en Hartstichting dat de meerderheid aan deelnemers meedoen vanwege persoonlijke ervaringen of van iemand in hun omgeving, wat volgens hen geldt voor vrijwel alle sportevenementen voor het goede doel. Woordvoerder Krajenbrink van de Hartstichting: „We zien met name dat mensen die in hun omgeving iemand hebben verloren aan een hartziekte, of zelf hartpatiënt zijn, meedoen. Dit jaar doet er bijvoorbeeld een ingenieur mee die zelf een erfelijke ziekte heeft en een

” Dankzij de City Swim is de bekendheid van de zeldzame ziekte ALS toegenomen

Karen Sprangers
Amsterdam City Swim

nieuwe innovatieve hartoperatie heeft bedacht.”

Limore Noach van Stichting ALS Nederland: „De Amsterdam City Swim laat zien dat we iets kunnen doen met elkaar. Die verbondenheid is anders dan met een collectebus. Deelnemers voelen zich betrokken en maken op zo'n dag samen dierbare herinneringen.”

Dat gevoel krijgt ook een tastbare vorm bij Homesport Events, een 24-uur durende wandel-, hardloop-, of fietsestafette voor het Ronald McDonald Kinderfonds. Aan de start van de editie dit jaar, op een zonnige juni dag in Amsterdam-Noord, omhelzen 1.250 deelnemers elkaar euforisch. Op het podium draagt Robert ten Brink een bord met het ingezamelde sponsorbedrag van 1,4 miljoen euro. Wat in 2011 begon als een fietstocht die 180.000 euro opleverde, is uitgegroeid

tot een sportevenement dat de afgelopen acht edities telkens meer dan een miljoen euro opracht.

Dertigers Michiel Wetzter en zijn partner Michelle de Witte staan voor de derde keer aan de start: hij om te fietsen, zij om aan te moedigen. Ze verbleven een periode in een Ronald McDonald Huis toen hun dochter ziek werd. Dagmar en Raymond Daniëls delen deze ervaring met hun zoon. De kinderen zijn inmiddels genezen. „De dag brengt mensen samen, net zoals de huizen dat tijdens ons verblijf deden. Nu we het huis niet meer nodig hebben, willen we graag iets terugdoen, zodat toekomstige ouders er gebruik van kunnen blijven maken”, vertelt Wetzter.

De opbrengsten van Homesport Events gaan onder meer naar de uitbreiding van bestaande Ronald McDonald Huizen en de bouw van nieuwe huizen dichtbij ziekenhuizen. Miranda Noorlander, directeur van het Ronald McDonald Kinderfonds, benadrukt het belang van Homesport Events hierin: „Veel huizen kampen met wachtlijsten, waardoor we niet alle gezinnen kunnen opvangen. Volgend jaar starten we bijvoorbeeld met de uitbreiding van het Huis in Utrecht naar vijftig kamers, daarin is het ingezamelde bedrag van Homesport Events cruciaal.”

Warm glow giving effect

Naast dat zoeken naar verbinding zijn er meerdere redenen om deel te nemen aan sportevenementen voor het goede doel, of om hieraan te schenken. Wetenschappers Marlou Ramaekers en Eva-Maria Merz, beiden verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam, richten zich in hun onderzoeken op filantropie en geefgedrag.

„Bij sportevenementen voor het goede doel komen veel factoren samen: het sociale aspect, de sportieve uitdaging en de erkenning voor iets goeds doen”, vertelt Merz. „Puur altruïsme, wanneer je iets geeft zonder dat je er iets voor terugkrijgt, bestaat volgens veel mensen niet. Je krijgt altijd iets terug, al is het een goed gevoel over jezelf: het *warm glow giving effect*.”

In goeddoelenland zien stichtingen een verschuiving in de manier waarop donateurs zich aan een doel binden. Limore Noach van Stichting ALS Nederland legt dit uit: „Structurele donateurs staan steeds meer onder druk. De jonge generatie wil zich niet meer voor een lange termijn verbinden aan één doel, maar juist geven op het moment waarop zij verbondenheid voelen.”

Een groot deel van de sportevenementen voor het goede doel richt zich op het thema gezondheidszorg, vooral om wetenschappelijk onderzoek naar ziektes mogelijk te maken. In 2022 doneerden Nederlandse huishoudens samen 2,2 miljard euro aan goede doelen, 63 procent van deze huishoudens schonk aan organisaties in de zorgsector. „Dat patroon zien we al jaren terug. Bijna iedereen heeft wel een zieke naaste, dan groeit de bereidheid om te geven aan dat specifieke doel”, zegt Ramaekers.

Merz: „Zorgfondsen, maar ook kinderen dierenfondsen krijgen veel steun. Mensen geven nu eenmaal sneller aan doelen met 'onschuldige slachtoffers'. Je krijgt geen ALS omdat je een slecht mens bent, het is gewoon pech.”

Zelf in beweging komen

En zo zullen duizenden deelnemers ieder jaar weer door de grachten zwemmen, hun hardloopschoenen aantrekken of een racefiets aanschaffen, allemaal om een sportieve prestatie neer te zetten voor het door hen uitgekozen goede doel. Waar vroeger de collectebus volstond, willen mensen nu zelf in beweging komen. Sporten voor het goede doel verenigt en brengt deelnemers een gevoel van trots en zingeving. De opbrengst laat zich in euro's meten, maar de waarde ligt vooral in de saamhorigheid en in het betekenisvolle gevoel dat overblijft zodra de finish is gehaald.

Deelnemers aan de Rapenburg Race in Leiden, afgelopen september, ten behoeve van onderzoek naar **behandeling van dwarslaesies**. FOTO BRAM PETRAEUS

Commentaar

VERKIEZINGEN

Alleen stabiel kabinet kan Nederlands belang verdedigen

De opmars van radicaal-rechts is gestopt, Nederland keert terug naar het centrum. De conclusies die buitenlandse waarnemers vorige week verbonden aan de Nederlandse verkiezingsuitslag waren overzichtelijk. Voor de verraderlijkheid van restzetels en coalitievorming in de polder was de attentiespanne van buitenlandse media te kort.

Nu de briefstemmen binnen zijn, is duidelijk dat het rechtspopulistische blok in de Tweede Kamer nauwelijks is gekrompen en dat de centrum-liberalen van D66 het initiatief mogen nemen bij de vorming van een nieuw kabinet. Duidelijk is ook dat het een ingewikkelde klus kan worden. Een rechtse coalitie (D66, CDA, VVD, JA21) komt op slechts 75 zetels en heeft daarmee geen meerderheid. D66 heeft een voorkeur voor een coalitie met GroenLinks-PvdA én de VVD, maar daar heeft de VVD zich een campagne lang met hand en tand tegen verzet.

In Brussel wordt goed gelet op de Nederlandse politiek. Nederland geldt sinds de opmars van Geert Wilders, en eigenlijk al sinds de moord op Pim Fortuyn, als een laboratorium voor politieke experimenten. Toen de BBB, ogenschijnlijk uit het niets, in 2023 hoog scoorde in de verkiezingen voor de Provinciale Staten, sloeg Europese christendemocraten de schrik om het hart.

Stel je voor dat zo'n boerenopstand ook elders zou aanslaan! Het was een signaal voor de Europese Volkspartij (EVP), de Europese politieke familie van christen-democraten, om groen beleid af te remmen.

Er is dringend behoefte aan een premier met een internationale blik, die kan leunen op een stabiele ploeg

Regeringsdeelname van de rabiate anti-migratiepartij PVV baarde ook veel opzien en wierp de vraag op hoe Nederland zich internationaal zou opstellen. Nederland behoort weliswaar niet tot de grote landen in Europa, maar kan een belangrijke rol nemen in het Europese debat. Omgekeerd is het uiteraard belangrijk dat Nederlandse belangen in Brussel goed worden behartigd en dat kan op den duur alleen met een stabiele coalitie.

Premier Dick Schoof moest in Brussel drie handcaps overwinnen. Hij moest in het voetspoor treden van Mark Rutte. Door zijn lange staat van dienst en zijn handigheid als politieke ritselaar had Nederland onder Rutte meer invloed dan je op basis van de omvang van het land mocht verwachten. Het zou voor elke opvolger lastig zijn geweest Rutte te evenaren, maar Schoof vertegenwoordigde ook nog eens een vechtkoalitie waar het nooit rustig werd.

Bovendien kon de partijloze Schoof in Brussel niet leunen op een politieke familie. De politieke families zijn invloedrijke circuits waar, bij voorbeeld voorafgaand aan een Europese top, gelijkgestemden een koers uitzetten.

Het hielp ook niet dat er de afgelopen jaren voortdurend personeelswisselingen waren. Nederland stuurde sinds 2021 zes ministers van Buitenlandse Zaken naar Brussel, de drie waarnemers niet meegeteld. Ambtenaren en diplomaten kunnen de winkel lang draaiende houden, maar het helpt als bewindslieden persoonlijke relaties met Europese collega's opbouwen.

Veel kiezers smachten naar rust en een stabiele ploeg die oplossingen bedenkt voor migratie, woningnood en stikstof. Ook voor de Nederlandse slagkracht in het buitenland zou een hechte ploeg met een daadkrachtige premier, die de waarde van internationale samenwerking inziet, een zegen zijn. Met de internationale oriëntatie van premier kandidaat Rob Jetten zit het voornamelijk wel goed, hoe stabiel zijn ploeg wordt, blijft afwachten.

Kun je van slecht nieuws goed nieuws maken? Soms. Al kan het even duren voordat die omkering plaats vindt. Dan moet het nieuws eerst door de grillige pijpleiding van verschillende emoties om bij een positieve eindbestemming te komen. Een boeiend proces dat me de afgelopen dagen overkwam.

Eerst het slechte nieuws: in de regio Utrecht was het drinkwater besmet. De enterokokkenbacterie werd vrijdagnacht ontdekt in een drinkwateropslag. Overigens is dat, behalve slecht, ook goed nieuws: dat een bacterie in drinkwater zo rap ontdekt wordt. Eveneens positief: deze bacterie is niet gevaarlijk voor een gezond mens - hij leeft zelfs, op natuurlijke wijze, in onze eigen darmflora.

Maar we zijn nog bij het slechte nieuws. Besmet drinkwater. Hoe dat komt? Verantwoordelijk drinkwaterbedrijf Vitens doet er nog onderzoek naar, maar vertelt vast dat problemen eerder bij de opslag of distributie van het kraanwater optreden dan bij de productie ervan. Omdat in Nederland geen chloor aan drinkwater wordt toegevoegd, wordt er extra goed gezuiverd en gecontroleerd. Een besmetting door een dood diertje in een drinkwaterkelder, of tijdens werkzaamheden aan het 120.000 kilometer lange leidingnet wordt snel opgemerkt.

Desondanks is de boosdoener in het systeem gekomen. Wat te doen? Dat is gelukkig simpel: koken, dat kraanwater. Drie minuten, in een pan. Omdat gezondheid belangrijk is en de medemens soms hulp behoeft, is er een speciale site van Vitens. Die legt uit dat koken afdoende is en het dus niet nodig is om flessenwater te drinken. Sterker: Vitens verzoekt de waterflessen niet te kopen, dan blijven ze beschikbaar voor wie het kraanwater niet koken kan.

Helaas is dat verzoek aan dovemansoren gericht. Drie minuten kooktijd (vooruit dan; iets meer, het water moet ook nog afkoelen) is teveel gevraagd van menig gezonde Hollander. Die stond op zaterdag al vóór de opening van de supermarkt klaar om het aanwezige aanbod flessenwater op te kopen. Sommige nog in pyjama, angstig om mis te grijpen.

Waarom niet koken? „Zo'n gedoe”, vonden veel klanten. Vergeleken met het losdraaien van een flessendop hebben zij gelijk. Vergeleken met wachttijd in pyjama voor een gesloten supermarkt dan weer niet. Albert Heijn intussen roept op „de rust te behouden” en niet teveel flessen in te slaan. Al doet de supermarkt „er alles aan” zo snel mogelijk nieuw flessenwater in de schappen te krijgen. De kassa draait overuren.

Een fles bronwater kost gemiddeld rond 1 euro. Best duur maar blijkbaar beter dan moeten wachten tot het water kookt. Gezond drinkwater mag de Hollander wat kosten. Die constatering roept vragen op. Zal de flessenwaterkoper net zo makkelijk zijn/haar auto wassen, zijn/haar hond douchen, zijn/haar laarzen afspoelen, zijn/haar gazon sproeien, wanneer kraanwater even duur zou zijn als flessenwater? En hoe verhoudt de kwetsbare medemens zich ten opzichte van de huisdieren wanneer het om het

FOTO: IEREN JUNELET/ANP

Zo maak je van de heisa om het besmette water in Utrecht iets goeds

De afgelopen dagen volgde *Corine Nijenhuis* de berichtgeving rondom het besmette drinkwater in Utrecht en merkte: van slecht nieuws kan men ook goed nieuws maken.

recht op hamsteren van flessenwater gaat? Heeft een geliefde hond of een gekoesterde papegaai meer recht op gekoeld bronwater dan een allenige bejaarde? Gaat er eigenlijk iemand over de verdeling van karige levensbehoeftes?

Een vraag die ik vrees is wie verantwoordelijk gesteld kan worden voor deze drinkwater-kwestie. Nu al klinkt kritiek op de communicatie van Vitens: niet al hun watergebruikers zijn gewaarschuwd voor de besmetting. Dat is logisch wanneer je weet dat sommige klanten zich überhaupt nooit hebben aangemeld, of aangaven geen mail van het bedrijf te willen ontvangen.

Eigen verantwoordelijkheid zou je denken. Maar Vitens dekte zich vast in. Aan de vraag of een quooker afdoende is voor het ontsmetten van hun water, wilde het de handen niet branden: vraag maar aan de leverancier van de waterkoeker. Ook zei het waterbedrijf geen flessenwater te hoeven leveren. Het levert immers naar behoren drinkwater. Alleen niet voor direct gebruik, maar na drie minuten koken.

Sprak Vitens alleen uit bezorgdheid voor zijn cliënten of speelt er nog iets mee?

Wie niet aan verantwoordelijkheid vol doet kan tegenwoordig een claim verwachten van rechthebbenden. Blijkbaar vinden wij Hollanders schoon drinkwater een recht. Dat er aan rechten ook plichten zitten, daar wordt nogal eens aan voorbij gegaan.

Intussen stapelden de consequenties van de drinkwaterbesmetting zich op. Het duel tussen FC Utrecht en NEC lijdde onder het drinkwaterprobleem; er konden geen warme dranken worden geserveerd, de plastic bekertjes niet worden omgespoeld. Rabobankkantoren in Utrecht vroeg personeel om thuis te werken, al

gingen de evenementen gewoon door. Met aangepaste catering, dat wel. Bedrijven zochten naartijd naar alternatieven voor de onbruikbare koffieautomaten, Universiteit Utrecht sommeerde studenten zelf koffie mee te brengen, op treinstations was de drank eenvoudigweg niet te krijgen.

Zonder deze ongemakken te willen bagatelliseren vraag ik mij af hoe het gaan zal wanneer deze drinkwaterkwestie groter wordt dan nu het geval is. Als er door vijandige sabotage geen water meer uit de kraan komt bijvoorbeeld, of het water landelijk besmet wordt met een bacterie die ook voor de gezonde mens gevaarlijk is. Wat gebeurt er dan met loyaliteit en solidariteit? En hoeveel aanpassingsvermogen hebben wij eigenlijk nog?

Dit alles klinkt als veel slecht nieuws. Toch is er wel degelijk goed nieuws van te maken. Het incident in Utrecht bewijst dat de intensieve controlesystemen van de waterbedrijven in ons land prima werken. Maar er is nog belangrijker goed nieuws. Wat deze, uiteindelijk beperkt gebleven waterbesmetting vooral oplevert, is het besef hoe afhankelijk wij zijn van ons drinkwater. Hoe gelukkig wij ons mogen prijzen dat het spotgoedkoop en oneindig uit de kraan stroomt. Water dat zo schoon is dat wij het niet hoeven te koken voor gebruik, laat staan in pyjama ervoor te hoeven strijden met een andere Hollander. Laten we het vooral in hoge mate koesteren.

Corine Nijenhuis is auteur van literaire non-fictie en historische romans. De strijd tussen mens- en natuurkracht is een terugkerend thema in haar werk.

DE RECHTSSTAAT

Folkert Jensma

Het voortbestaan van de journalistiek op het spel

Het ging bij de verkiezingen dus niet over de noodzaak Nederland te herbewapenen en ook niet over de klimaatcrisis - Apeldoorn aan zee, samengevat. Migratie en zorg waren veel dichterbij. Het voelde onwezenlijk. 'Rust in de portemonnee', 'Het kan wel' of 'Een fatsoenlijk land': de leuzen leken gehurkt verzonnen voor een rijk land dat z'n navel bestudeert. Intussen verandert de digitale informatievoorziening van de burger revolutionair. Waardoor het gezond functioneren van de democratische rechtsstaat ronduit bepaald wordt. En waar een nieuw kabinet mee aan de gang moet. Verslavende en manipulatieve algoritmen van dominante Amerikaanse en Chinese platformbedrijven maken nu de dienst uit. De socials groeien in gebruik, reikwijdte en technische verfijning zo hard dat de effecten ervan nauwelijks bij te houden zijn. Europese regulering, zoals de Digital Services Act, staat in de lidstaten nog in de kinderschoenen en wordt door de techsector zo hard mogelijk tegengewerkt.

Zal een nieuw kabinet de noodzaak tot ingrijpen onderkennen? Techregulering was wel terug te vinden in de meeste partijprogramma's van links en midden. Maar zodra het in Den Haag over 'mediabeleid' gaat blijft het meestal bij knutselen aan de publieke omroep, waar partijen vaak belangen hebben. Dit is een maatje groter. Er staat niet minder dan het voortbestaan van de onafhankelijke nieuwsuitgevers in de EU op het spel. Misschien niet meteen volgend jaar, maar wel op termijn. Dat vraagt om een bredere 'Haagse' blik dan alleen maar op het ontwarren van de verouderde ledenomroepen in 'productiehuizen', of het lot van Nederland twee. *Spielerei* vergeleken bij het permanent verdringen van professionele (betaalde) journalistiek op de grote platforms. Die tegelijk zonder toestemming geëxploiteerd is als trainingsmodel voor AI. Uitgevers en mediamakers zijn aldus gelijktijdig én bestolen én buiten spel gezet. De fraaie eigen nieuwsapps voor betalende consumenten hebben nauwelijks toekomst meer. Daarmee komt de journalistiek op losse schroeven. En dat verzwakt de democratie.

Wie nu een zoekvraag intikt wordt al vaak niet meer naar de bronnen verwezen, de zogeheten 'click out', maar krijgt door AI gecomponeerde uitleg, advies en complete handleidingen. Welke burger zoekt er dan verder? Het open internet lijkt zich aldus te sluiten. Vrije uitgevers verloren al de macht over hun distributie aan internet, maar zien nu ook de zeggenschap over inhoud, de prioriteit en dus over de selectie van nieuws aan zich onttippen. Dat alles dankzij algoritmen die selecteren op emotie, ophef, leeftijd of dataprofiel, per gebruiker op maat. Naar wens van de eigenaar.

Journalistieke inhoud wordt achter de rug van de makers om aldus herverpakt, ingekort en opnieuw samengesteld, in een synthetisch AI-bericht. Nieuwe gebruikers - de *social media natives* - groeien al op met deze nieuwsrobot, die parasiteert op de journalistiek. Ook zorgwekkend: de veertigers lezen nu minder 'echt nieuws' dan toen ze 30 waren. Ook zij haken af ten gunste van zoekmachines en socials. Nieuws is gratis grondstof die vanzelf naar je toe komt. En bedenken dat 80 procent van de advertentie-inkomsten bij het nieuws al naar de VS en China vloeiden.

Dat verplicht de nieuwssector dus tot een innovatie-spurt, van zo'n beetje hun totale functie. En een herdefiniering van het soort journalistiek waar de uittocht van nieuwe gebruikers mee te stuiten is. Die moeten immers straks ook nog een (betaalde) relatie met professionele journalistiek willen. Maar met welk product? Podcast, video, 'eigen' socials? Is er nog tijd om dat uit te vinden, of is het te laat? Op de nieuwsmarkt schuiven de panelen al. Uitgevers verdedigen de payroll door de waarde van het abonnement te vergroten. Betalende lezers krijgen ongevraagd 'gratis' toegang tot regionale titels erbij, maandelijks een 'gratis' e-boek, extra puzzels of podcasts, toegang tot de *New York Times* bij *NRC*.

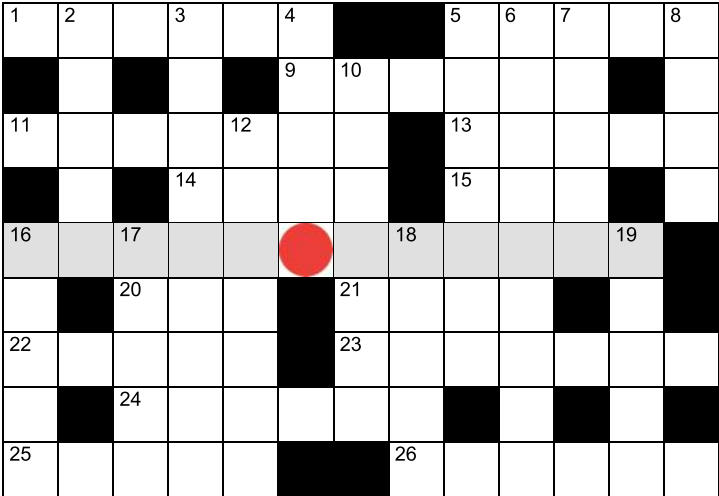
Uitgever DPG nam de dramatische stap voor alle studenten de betaalmuren van alle titels permanent uit te schakelen. En noteert nu tienduizenden aspirant gebruikers. Hoe die groep na de studie alsnog aan het betalen krijgt, is wel de vraag. Het tekent de nervositeit. Is dit innovatie of valreep-marketing? Dát uitgevers en journalisten bescherming verdienen in deze storm, is helder. Anders moeten Instagram of TikTok de macht maar gaan controleren. En als het echt niet anders kan, blijven we op de laatste overgebleven persen kranten drukken en op de fiets bezorgen. Daar komt echt niemand tussen...

Uitgevers en mediamakers zijn aldus gelijktijdig én bestolen én buiten spel gezet

Folkert Jensma is jurist en journalist en schrijft om de week op woensdag.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. __ Harry, held van 8 verticaal **5.** ' __ Deep, Mountain High', Ike & Tina **9.** 'Zeker zeven bergbeklimmers omgekomen bij __ in Himalaya' **11.** Pronkstuk **13.** ' __ Is a Magic Number', Bob Dorrough **14.** Daar houden pubers niet van **15.** Spijkers of Oorthuys **20.** Hora __ **21.** Slob of Haan **22.** Verloor deze verkiezingen **23.** Naar Amerigo Vespucci vernoemd gebied **24.** Staat onder druk 25. Palazzo __ **26.** Zie 2 verticaal

Verticaal: 2. +26 horizontaal Bracht Máxima aan het huilen **3.** Larietoeke **4.** Bevlogenheid **5.** Brengt Guy en Valens bij elkaar **6.** Deed Bill Clinton (niet) **7.** Vice __ **8.** Marnix __, striptekenaar **10.** Vogel die titels verleent **12.** __-groepers huilen niet, Jacques Vriens **16.** Leonhard __, grondlegger van de moderne wiskunde **17.** Eetgelegheid **18.** Have-nots **19.** Zijn lastig in combinatie met ogen

Oplossing puzzel 4 november. Horizontaal: 1. HANSOP 6. JOOST 11. MIO 12. LSD 14. RENÉ 15. SOLDAAT 16. KOLOS 17. REO 18. SAMI 20. ERL 24. ARM 27. FAIR 28. MUG 31. TAART 33. OCEANEN 34. ERNA 35. TNO 36. GIN 37. RANDY 38. SNOEKS **Verticaal:** 2. AMOR 3. NILE 4. SODOM 5. PLASMA 7. ORO 8. OELE 9. SNOR 10. TESLA 13. STADION 16. KIN 19. MARCOS 21. WATER 22. AFT 23. IMAGO 25. RARA 26. MANN 29. UNIE 30. GENK 32. RAD

In het midden: MAMDANI

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

FOKKE & SUKKE
ZIEN HET PROBLEEM NIET

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden.
Insturen via ik@nrc.nl

VRAGEN STELLEN

Ik bel de gemeente over een volkstuincontract, maar de ambtenaar in kwestie is in bespreking. „Maar ik zet de vraag door, hoor!” Dan de oogarts, want ik heb een vraag over een aanstaande operatie. „Ik zal uw vraag uitzetten”, is de geruststellende reactie van de telefoniste. Tot slot wil ik weten of ik het gerepareerde rolgordijn kan ophalen. „Ik ga uw vraag even afzetten bij een collega, we mailen u.” Door, uit, af: alle vragen bleven onbeantwoord. Morgen maar opnieuw beginnen. Maar dan vraag ik door. Of uit. Of af?

Liesbeth Risschen

nrc > puzzels

NRC brengt je elke dag de leukste en meest (ont)spannende puzzels

Speel ze allemaal op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

		5			4	7		
3		6						5
		8	5			2	4	
			7				5	
7			8	6		9		
	3	1						
					1			2
		9						

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter Ritmeester PZZL.com

Rechts: de oplossing van gisteren.

4	3	1	2	8	5	9	6	7
6	5	8	3	9	7	2	4	1
2	7	9	1	4	6	5	8	3
5	2	6	4	7	1	3	9	8
3	9	4	8	6	2	7	1	5
8	1	7	9	5	3	6	2	4
7	8	3	6	2	4	1	5	9
1	4	2	5	3	9	8	7	6
9	6	5	7	1	8	4	3	2

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Joost Prinsen als columnist

Omdat Joost Prinsen zo’n voortreffelijke voordrachtskunstenaar was, is er na zijn dood weinig aandacht voor een minder bekende kant van hem: die van columnist. Hij was met zijn 83 jaar zelfs de oudste columnist van Nederland.

Om eerlijk te zijn: als columnist kende ik hem niet totdat hij er zelf de aandacht op vestigde door mij op 12 mei 2011 een van zijn columns toe te sturen. Het was een goed geschreven stukje over de waarde van voorspellingen. Ik was onder de indruk: kon hij dat ook al?

Hij reageerde hiermee op een column van mij over hetzelfde onderwerp in *NRC Handelsblad*. „Het stukje staat morgen in het *Haarlems Dagblad* en enige verwante kopbladen”, meldde hij. Ik begreep dat hij mijn toen nog dagelijkse columns op de voet volgde. Vanaf die datum is hij mij zeer onregelmatig opmerkingen over mijn columns, een enkele keer vergezeld van een eigen column, blijven toesturen. Hierbij bleef het - we hebben elkaar nooit in persoon ontmoet.

Hij kon complimenteus zijn, maar liet me ook weten als hij het niet met me eens was. Zo verschilden we van mening over de ruzie tussen Rudy Kousbroek en Jeroen Brouwers over de behandeling van Nederlandse gevangenen in Japanse kampen in Nederlands-Indië. Brouwers noemde die behandeling barbaars, Kousbroek vond dat zwaar overdreven. Ik koos ten dele voor Brouwers, hij onvoorwaardelijk voor Kousbroek.

In zijn columns en de mails toonde hij zich een flegmatieke, eigenzinnige waarnemer met een hekel aan dikdoenerij en overschatte reputaties. Ik heb een column bewaard waarin hij tekeer gaat tegen de popidolen Bob Dylan en Lou Reed. Hij vond, niet helemaal ten onrechte, dat ze eigenlijk niet konden zingen - iets wat hijzelf uitstekend kon. De zanger Joshua Lee Turner, van wie ik

nog nooit gehoord had, prees hij wél. „Je krijgt er Dylan van mij voor cadeau.”

In politiek opzicht zou ik hem bij niet-dogmatisch links willen indelen. Hij had aan Baudet een grotere hekel dan aan Wilders. Over Baudets aanvallen op Sigrid Kaag: „Alsof hij als een nieuwe Joe McCarthy de wereld wilde redden van het communisme.”

Wat wij gemeen hadden, was een echtgenote die trouw lid was van de PvdA. Tot mijn verbazing meldde hij me in juli 2012 beschroomd dat hij óók een column geschreven had waarin hij zijn vrouw plaagde met haar lidmaatschap. „Volgens mijn vrouw”, schreef hij me, „regelrecht plagiaat van een column van jou die ze mij een dag eerder had voorgelezen (...) Mag ik het op inspiratiebron houden?” Ik hield het vooral op een mooi compliment.

*Een flegmatieke
eigenzinnige
waarnemer
met een hekel
aan dikdoenerij*

Over zijn medische misère schreef hij me nooit. Ik hoorde ervan dankzij een bevriende lezeres, die mij in juli van dit jaar zijn schitterende column stuurde over zijn ineenstorting. Hij was na een dag gevonden op de vloer van zijn bijkeuken, waarna ijlings ziekenhuisopname volgde. Daar vertelde de internist hem dat zijn situatie leek op die van een orkest dat lang kan „doorhobbelen” met allerlei zwak presterende musici, maar dat pas sterft als de dirigent „zijn stokje neerlegt en naar huis gaat. U bent de dirigent.”

Joost begreep de boodschap en werkte hard aan een snel herstel. Dat leek te lukken. Opgewekte slotregel van die column: „Lazarus is niet dood. Hij leeft!”

Toen nog wel.

Branded content

Lisette Remeus, ontzorgmanager bij a.s.r. en ervaren casemanager re-integratie, beantwoordt deze werkgeversvraag:

'Hoe houd je werknemers vitaal?'

Fysiek en mentaal gezond blijven; Lisette adviseert hoe je mensen inzetbaar houdt. Hoe groot of klein je bedrijf ook is.

a.s.r.

Lees het hier!

THEMA IDFA

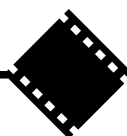
Het grootste documentairefestival ter wereld

• PAGINA C6-11

ILLUSTRATIE LEONIEKE FONTIJN

Cultuur

FILM & SERIES

Ahlam Teghadouini als exposers-wreker in de serie 'Si-hame'. BEELD KRO-NCRV

Twee uitzonderlijke Nederlandse series

W at een weelde, twee uitzonderlijke Nederlandse series hebben een vervolg gekregen: *Bodem* van Eva Crutzen en *Si-hame* met Ahlaam Teghadouini. Beide vrouwen werden onlangs bekroond met een Gouden Kalf. In beide gevallen gaat het om een sterk vervolg op een succesrijk eerste seizoen, waarin de verhalen flink zijn uitgebouwd en uitgediept.

Si-hame (NPO Start) is bedacht door Achmed Akkabi (*Mocro Maffia*) maar voor dit tweede seizoen gaf hij de leiding door aan Fadua El Akchouï (*Zina*). Een stoere kickboksmeid wordt slachtoffer van exposen: haar ex-vriend zet een seksvideo van haar in de Telegramgroep Kechs DeLuxe. Achter het account zit een groep jonge mannen die leeft van het verleiden, filmen en openlijk beschamen van meisjes in de kwetsbare leeftijd. Si-hame weigert slachtoffer te zijn en vermoordt één voor één haar kwelgeesten. Van de moorden zet ze ook weer de video's online.

Het tweede seizoen opent met een meid op het schoolplein die met een fietsketting een klasgenoot te lijf gaat die haar heeft geëxposed. Dit is niet Si-hame, maar een copycat. Si-hames misdaden hebben namelijk een online beweging geïnspireerd, #Ikben-Si-hame; een legertje meiden dat ook achter exposers aan gaat. Zoals de hoofdschurk zegt: „Op dit moment wordt die kuthoer een of andere cultheld.“ Zo wordt de éénpersoonsguerrilla van Si-hame een veel grotere strijd van de jongens tegen de meiden.

Eigenlijk is Si-hame een seriemoordenaar. En haar acties leveren alleen maar ellende op. Maar zoals dat gaat in wraakthrillers: je juicht bij iedere moord omdat die klootzakken hun verdiende loon krijgen. Het is voor een goed doel, kun je denken: tegen vrouwenonderdrukking.

Wat daarbij helpt is dat de Brusselse hoofdrolspeler Ahlaam Teghadouini zoveel zachtheid en nuance in haar rol legt. Uit het juryrapport van het Gouden Kalf: „Aalaam speelt Si-hame met een hoekige motoriek en een blik in haar ogen die dan weer duister en ontoegankelijk, dan weer vol onderdrukte wanhoop is. Een heel enkele keer, wanneer ze licht, breekt de zon even dwars door de wolken.”

In *Bodem* (NPO 3) van Eva Crutzen lijkt het alsof de dolende dertiger Cat er in is geslaagd om zich te nestelen. Ze wordt veertig, heeft een vaste vriendin en een vaste baan bij een uitvaartondernemer. Maar de eerste aflevering is nog niet voorbij of ze heeft alles al weer opgeblazen. Autoseks met de ex, tantra met een begrafenis klant, ze gaat in een camper wonen, raakt zwanger. Wie is de vader? Génant gestuntel en eigen glazen ingooien.

Op zich zijn dit de vaste ingrediënten van iedere dertigerscomedy. Maar nog meer dan in het eerste deel heeft Crutzen er surrealistische elementen ingegooid die de serie haar eigen karakter geven. De begrafenis en de ze organiseert zijn al behoorlijk vreemd; op een bowlingbaan, op het dak van een woonboot, in een bos de Macarena dansend. En dan zijn er nog de dagdromen van Cat waarin we even een blik in haar brein krijgen. Zo kan een gesprek over een uitvaart plots veranderen in een schitterend musicalnummer in een kerk. Of haar grote liefde, die moet kiezen tussen twee vrouwen, verschijnt in de 1980's-quiz *Doet-ie 't of doet-ie 't niet* met Peter Jan Rens.

Nog belangrijker is dat Crutzen de tragiek die al onder het eerste seizoen lag, het verongelukken van broer Tom, verder uitdiept, culminerend in de hartverscheurende scène waarin het gezin diens as probeert uit te strooien. Na jarenlang uitsel gaan Cat en haar familie nu toch echt diep door de rouw heen, zonder dat de harde waarheid wordt veroorzaakt. Dat de pijn alleen maar groter wordt naarmate de tijd verstrijkt, doordat de anderen verder gaan en de nabestaanden eenzaam achterblijven.

Wilfred Takken

NECROLOGIE **DIANE LADD (1935-2025)** ACTRICE

Rouwdouwer Diane Ladd vormde een team met dochter Laura Dern

Als karakteractrice vocht de Amerikaanse actrice Diane Ladd als 'een vieze vuile straathond' voor haar acteerloopbaan.

Coen van Zwol
AMSTERDAM

Diane Ladd was een rouwdouwer. Althans, zo zag Hollywood haar het liefst. Geen frêle type, maar de vuilbekkende serveerster met het hart van goud Flo in Scorseses *Alice Doesn't Live Here Anymore* - de eerste van haar drie Oscarnominaties voor beste bijrol.

Die Oscar had ze dubbel en dwars verdiend, maar icoon Ingrid Bergman ging ermee aan de haal in 1975. Twee andere Oscarnominaties kreeg Diane Ladd in 1991 en 1992 voor films met haar dochter Laura Dern. In David Lynch's *Wild at Heart* speelde ze de helse moeder Marietta Fortune. Die gaat ver om de 'amour fou' van haar dochter met 'Sailor' Nicolas Cage te torpederen. Een scène waarin ze doordraait met rode lipstick over haar gezicht uitgesmeerd krijg je nooit meer van je netvlies.

In *Rambling Rose* speelde ze Dernas surrogaat-moeder; Ladds favoriete rol en volgens haar dochter het

dichtst bij wie ze echt was. Als spiritistische, half dove en intellectuele matriarch Mrs. Hillyer neemt ze tijdens de Grote Depressie de promisee wildebras Rose (Laura Dern) als huishoudster in dienst en verdedigt haar ook als Rose het halve dorp, inclusief haar eigen zoon en man, het hoofd op hol brengt. *Rambling Rose* was de eerste film waarvoor een moeder en een dochter beide Oscarnominaties kregen.

Diane Ladds ruige typecasting hing vermoedelijk samen met de film waarmee ze voor het eerst echt opviel - Laura Dern werd tijdens de opnames verwekt. In Roger Cormans schandaalsucces *The Wild Angels* uit 1966, opgenomen met echte Hells Angels, speelde ze Gaysh, vriendin van de gedoemde biker Loser (haar toenmalig echtgenoot Bruce Dern). Bij zijn uitvaart wordt Gaysh slachtoffer van een groepsverkrachting.

Taaie 'southern gal'

Diane Ladd belichaamde een Amerikaans stereotype: de taaie 'southern gal' met haar op de tanden. Ze werd in 1935 in Laurel, Mississippi, geboren als Rose Diana Ladner, dochter van een dierenarts en een gedomes-ticeerde actrice. Ze erfde haar moeders liefde voor het toneel en ging in 1953 voor het eerst op tournee als kindbruid Pearl in het toneelstuk *Tobacco Road*.

In New York werd ze een hardwer-

kend actrice die kleine rolletjes combineerde met baantjes als model, showgirl en promodame. Van 1960 tot 1969 was ze getrouwd met acteur Bruce Dern. Met hem kreeg ze naast Laura nog een dochter, Diane Elizabeth, die anderhalf jaar jong verdronk in een zwembad.

Diane Ladds loopbaan kwam pas echt op stoom na haar 35ste, een leeftijd waarop veel actrices in het toenmalige Hollywood met pensioen gingen. Als 'karakteractrice', maar in grotere, prestigieuze films als *Chinatown*, ging zij langer mee: op filmdatabase IMDb heeft ze 144 credits. Tot haar spijt stond ze slechts tweemaal op Broadway, waar ze een goede pers kreeg in stukken die flopten. Ze schreef ook korte verhalen en boeken, waaronder een spiritueel zelfhulpboek.

Haar acteerloopbaan kreeg een nieuwe kans nadat dochter Laura Dern was doorgelopen in David Lynch's *Blue Velvet* in 1986. Dern groeide op rond filmsets, zeker na Ladds tweede scheiding in 1977. Dus negeerde ze haar moeders advies om te studeren voor een baan „waar ze je niet alleen beoordelen op de omvang van je achterwerk”, zoals Ladd het uitdrukte. Dern sloeg als kind dan naar eigen zeggen terug door Martin Scorsese te citeren, die na haar rolletje als ijsco-etend meisje in *Alice Doesn't Live Here Anymore* voorspelde dat ze actrice zou worden.

Ladd en Dern bleven een zeer innig moeder-dochterteam. Naast de twee Oscarfilms speelden ze samen in films en series als David Lynch's *Inland Empire* (2006) en HBO-serie *Enlightened* (2011-2013). Diane Ladd beleefde dat haar dochter bij haar derde nominatie wél een Oscar won, als advocaat in *Marriage Story* (2019), die een felle feministische monoloog afsteekt.

Zelf had Diane Ladd toen een reputatie opgebouwd als criticaster van misbruik en hebzucht in Hollywood. Haar advies, in 2016, aan wie actrice wilde worden? „Je krijgt niks cadeau. Je moet ervoor vechten als een vieze vuile straathond.”

Diane Ladd overleed dit weekeinde aan een longaandoening in haar huis in Ojai, Californië.

Diane Ladd, Laura Dern en Bruce Dern in 1997. FOTO GETTY IMAGES

■ **NA BEROERTE**

Concertpianist Maria João Pires stopt

AMSTERDAM

Maria João Pires (81) stopt met pianospelen. Haar Nederlandse impresariaat schrijft in een persbericht dat de wereldberoemde concertpianist dat afgelopen weekend besloten heeft. Reden zou de beroerte zijn die ze in juni heeft gehad. Impresario Friso Verschoor schrijft tot vorige week nog hoop te hebben gehad op herstel in de loop van 2026, maar „dat bleek ijdel”. Haar laatste publieke concert was op 19 maart in Den Haag, samen met pia-

Maria João Pires op een recital in Bologna in 2019. FOTO GETTY IMAGES

nist Ignasi Cambra.

Pires werd de afgelopen zestig jaar met name beroemd om haar Mozart- en Chopinvertolkingen. Ze stond onder andere nog in de agenda van Amare in Den Haag in april, en Het Concertgebouw in Amsterdam en TivoliVredenburg in Utrecht in juni dit jaar. Marc-André Hamelin zal Pires vervangen in Den Haag. Wie haar vervangt in Amsterdam en Utrecht is nog niet bekend.

Ze zou zich op andere manieren nog wel met muziek bezig willen houden, zoals met workshops voor jonge musici. (NRC)

'Ik geef tonen een effect, en dat effect een effect, tot het een eindeloze keten is'

INTERVIEW **BLAWAN** DJ Jamie Roberts alias Blawan was een succes-dj en maakte remixen voor onder andere Radiohead. Inmiddels richt hij zich op zijn eigen muziek, onlangs presenteerde hij het experimentele debuutalbum *SickElixir* op ADE.

Hester Carvalho
AMSTERDAM

A an het eind van het gesprek, nadat muzikant Blawan verschillende hobbels in zijn leven en de oplossingen daarvoor heeft beschreven, vertelt hij waar het werkelijk om gaat, als je muziek maakt. Het gaat erom dat het je niks kan schelen. „Maak je niet druk, het is wat het is. Ben je bezorgd dat de hi-hat te hard staat: nou en?? Zet hem harder!” Hij lacht.

De Brit Jamie Roberts alias Blawan (Barnsley, 1987) was bekend als techno-dj die optrad op festivals als Glas-tonbury, Awakenings, Primavera en een vaste avond had in de beroemde club Berghain, in Berlijn.

Na twee decennia als dj te hebben gewerkt maakte hij het album *SickElixir*, dat vorige maand verscheen. Daarop geen soepele techno maar verwarrende klanken. Met schurende ritmes en rafelige synthesizerklanken roept Roberts beelden op van zuigen-de moerassen, zo desoriënterend alsof je geblinddoekt in een achtbaan zit.

Voor hemzelf was het scheppingsproces niet alleen bevrijdend, hij heeft er ook zijn mentale en fysieke problemen mee overwonnen. Roberts, die ooit begon als metal-drummer, zit nu in de kleedkamer van Tolhuistuin, in Amsterdam, waar hij die avond, 22 oktober, een uitverkocht, experimenteel en tegelijk swingend optreden zal geven, tijdens ADE. Zijn verleden staat op zijn lichaam getatoeëerd, van de demonen op zijn armen tot de woorden 'Kick' en 'Drum' op zijn vingers. Vanavond geeft hij zijn tweede 'echte' concert ooit. „Tot voor kort was ik vooral dj, ik draaide midden in de nacht of 's ochtends vroeg, en was een van de vele artiesten. Straks speel ik om half negen 's avonds. Dat is spannend.”

Metaldrummer

Zijn technoliefde begon toen hij vijf of zes jaar oud was. „Door mijn vriend Dale die van iemand een opname had gekregen van een festival, met happy hardcore. 'Gabbler', zeg maar. Op zijn kamer luisterden we samen de hele dag naar die cassette.”

Roberts ziet verwantschap tussen de snelle techno en de industriële stijl van sommige metalgroepen: door de hypnotiserende kracht van het ritme. Hij werd drummer in bands, en was fan van de Scandinavische scene rond At The Gates en Mayhem. Hij verdiepte zich in de mogelijkheid om elektronica ruig te laten klinken. Hij maakte remixen, onder andere voor Radiohead. Ondertussen verzamelde hij techno-platen en begon te werken als dj. Ook maakte hij eigen nummers, zoals de angstaanjagende underground-hit 'Why They Hide Their Bodies Under My Garage' uit 2012.

Het dj-werk bleek een valkuil. „Elke dj heeft een manager die overal ter wereld zoveel mogelijk optredens

Blawan: „Voor de luisteraar zijn de nummers abstract. Maar voor mij verwijst ieder geluid naar mijn stemming op het moment dat ik het maakte.” FOTO JOSEPH BRANSTON/FUTURE MUSIC MAGAZINE/FUTURE VIA GETTY IMAGES

voor je boekt. Maar als je het hele weekend hebt gedraaid en op dinsdag in de studio staat, is je creatieve batterij niet genoeg opgeladen - voordat je donderdag weer op pad moet.”

De omslag kwam in 2019. Om zijn drugsgebruik te beheersen stopte hij deels met draaien en vond werk op een zuivelboerderij op het Duitse platteland. Daar vond hij het „geweldig”. Maar als hij af en toe terugging naar de Berghain, kwam ook de verleiding terug.

Hij besloot te breken met de dj-scene en Berlijn en zich op zijn eigen muziek te concentreren. In woningen in Leeds, Parijs en Lissabon bouwde hij studio's waar *SickElixir* ontstond. Het werd een weerslag van zijn verslaving en van de dood van enkele oude vrienden aan drugsgebruik. Sinds een jaar is hij zelf *clean*. Hij haalt zijn schouders op. „Ik ben natuurlijk de rest van mijn leven een junkie, zo werkt het nu eenmaal.”

Synthesizers binnenstebuiten

Blawan maakte zo'n 200 schetsen waaruit veertien liedjes overbleven. Belangrijkste taak was het bewerken en aanpassen van het brongeluid. „Als ik synthesizers gebruik, keer ik hun klank binnenstebuiten en ondersteboven.” Dat heet 'glitching', ofwel het bewust laten haperen van een muziekopname. „Ik ga verder dan glitching, ik doe 'resampling', dat wil zeggen dat je tonen een effect geeft, en dat je het effect een effect geeft, tot het een eindeloze keten is.” Binnen het vaak claustrofobische geluid vallen ook juist contrasten op, zo kreeg 'Weirdos United' een lyrisch intermezzo, en heeft de bassynthesizer in 'WTF' een 'Billy Jean'-achtige swing.

Blawan noemt zijn muziek een 'spiegel'. „Voor de luisteraar zijn de nummers abstract. Maar voor mij verwijst ieder geluid naar mijn stemming op het moment dat ik het maakte. Door de liedjes te luisteren, of zoals straks live uit te voeren”, hij wijst omhoog naar de zaal van Tolhuistuin, „ben ik terug bij dat moment. Dat waren vaak zwarte ogenblikken. Toch vind ik het niet zwaar om terug te luisteren. Ik ben emotioneel vaak erg betrokken bij anderen, maar niet genoeg bij mezelf. De muziek is een connectie, een manier om mezelf te aanschouwen.”

Het titelnummer waarmee het album afsluit is een eerbetoon aan Dale, de vriend die hem met muziek in contact bracht en afgelopen jaar overleed. „Ik heb meerdere vrienden verloren aan drugs, hij was de meest recente. Dale heeft zo'n positieve rol gespeeld in mijn leven dat ik hem, hoewel we al een paar jaar niet met elkaar omgingen, wilde gedenken. Het nummer 'SickElixir' is een *sonic* 'dank je wel' aan mijn vriend.”

SickElixir is verschenen bij XL Recordings. Blawan komt volgend jaar terug voor festivaloptredens.

Adviesprijs
359,-
279,-

HAY Butler trapje van eikenhout

- › Multifunctioneel en veelzijdig trapje
- › Gemaakt van stevig eikenhout
- › Ideaal als bijzettafel, kruk of bankje

De Butler is een slimme en veelzijdige huishoudhulp, ontworpen door Shane Schneck. Het is in de eerste plaats een trapje met twee extra treden, handig om bij hoge plekken te komen. Maar je kunt het ook gebruiken als bijzettafel, kruk of bankje naast je bed als je het niet als trap nodig hebt. Het is gemaakt van stevig eikenhout en komt volledig gemonteerd, dus je kunt het meteen gebruiken.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/butler

Adviesprijs
159,95
79,-

Puzzelbord met draaisysteem

- › Voor puzzels tot 1000 stukjes | 77 x 57 centimeter
- › Met 360° draaibare ringstandaard en kantelfunctie
- › Voor optimaal puzzelplezier

Wat dit puzzelbord bijzonder maakt, is de ingebouwde draaibare ringstandaard. Dankzij deze slimme functie kun je het gehele bord moeiteloos ronddraaien zonder het op te tillen of te verschuiven. Ideaal wanneer je alle kanten van de puzzel comfortabel wilt bereiken. Dankzij de kantelfunctie kun je het puzzelbord op de gewenste hoek plaatsen. Perfect voor comfortabel puzzelen, waar je ook bent. Het puzzelbord heeft vier handige opbergladen en is bekleed met vilt.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/puzzelbord

Merel Reiniers
AMSTERDAM

Aan het einde van deze eeuw wordt Facebook een gigantische digitale begraafplaats.” Die voorspelling deed statisticus Hachem Sadiki van de Universiteit van Massachusetts tien jaar geleden. Die realiteit lijkt steeds dichterbij te komen, want het gebruikersaantal van Facebook daalde de afgelopen jaren flink. Maar niet alleen het dalende gebruikersaantal zorgt in potentie voor een uitgestorven platform, ook de vele inactieve accounts van overledenen, die door Meta niet worden verwijderd. En hierdoor leven ook hun data eindelijk voort op het platform.

Begin oktober waarschuwde het Tilburgse studentenmagazine *Diggit* voor het ‘digitale doorleven’ van deze dode data. Met name omdat de Europese wetgeving die persoonsgegevens beschermt, de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG), alleen geldt voor natuurlijke personen en te vervallen komt zodra iemand overlijdt.

Hoewel de AVG lidstaten toestaat aanvullende wetgeving toe te passen, om onder meer de persoonsgegevens van overledenen te beschermen, ontbreekt dit in Nederland. Hierdoor zijn de gegevens van deze accounts volledig onderworpen aan het beleid van de socialemediaplatforms, die met de recente ontwikkelingen in kunstmatige intelligentie en de personalisering van algoritmes alle data goed kunnen gebruiken.

Privacybescherming van overledenen is sinds de komst van de AVG een grijs gebied. Wettelijk worden

‘We moeten nadenken over onze digitale nalatenschap’

SOCIALE MEDIA Na overlijden worden persoonsgegevens niet meer beveiligd door de AVG-wetgeving. Hierdoor zijn de data van sociale media-accounts onderworpen aan het beleid van de Big Tech-bedrijven achter de platforms, die de gegevens maar al te graag opslaan.

de gegevens van overleden personen namelijk niet meer beschouwd als persoonsgegevens en daarom niet meer beschermd door de AVG. Het is alleen bij leven mogelijk op deze wetgeving aanspraak te maken. Het gevolg is dat nabestaanden geen invloed meer hebben op de digitale rechten van een overledene.

Ook een opt-out (het weigeren van gegevensverwerking bij specifieke platforms) die tijdens het leven is afgegeven, kan door het ophouden van de AVG ongeldig verklaard worden. Juridische richtlijnen komen hiermee tegenover ethische

normen te staan, vindt onder meer Rejo Zenger van Bits of Freedom, een stichting voor digitale burgerrechten.

„Big Tech-bedrijven staan niet bekend om hun zorgvuldigheid op het gebied van ethische kwesties, zegt hij. Ik zou er zelf niet op vertrouwen dat die bedrijven mijn persoonsgegevens eerlijk bewaren, zeker niet als de beschermende wetgeving wegvalt”, zegt hij. Hoewel in het beleid van socialemediaplatforms soms mooie oplossingen worden geboden, is het vaak niet duidelijk hoe de gegevens worden be-

waard en wie er zeggenschap over heeft. „Je kunt nooit controleren of de platforms zich aan hun belofte houden. Bedrijven zijn niet transparant genoeg over hun beleid, om echt te weten wat er met je gegevens gebeurt.”

Account bevriezen

Meta is één van de platforms die in hun beleid speciale aandacht besteedt aan de accounts van overledenen. Met een zogenaamde ‘herdenkingsstatus’ kunnen nabestaanden het account van hun dierbaren bevriezen, zodat op een respectvolle manier de herinnering kan worden bewaard. Volgens Meta biedt de herdenkingsstatus voor nabestaanden een goede oplossing, omdat zij anders ongewenst geconfronteerd kunnen worden met een nog ‘levend’ account van hun dierbare. Zenger betwijfelt echter of het tech-bedrijf enkel goede bedoelingen heeft. „Big Tech bedrijven zullen zich ongetwijfeld bewust zijn van het grijze gebied in de regelgeving. En het bewaren van die data geeft hun natuurlijk een financieel voordeel.”

Ook de Autoriteit Persoonsgegevens maakt zich zorgen over de missende regelgeving in de AVG voor overledenen. In een schriftelijke verklaring aan NRC zegt zij dit standpunt al eerder te hebben ingebracht bij een evaluatie van de AVG, en bij een rondetafelgesprek in de Tweede Kamer. Zonder aanvullende wetgeving kan de Autoriteit Persoonsgegevens niet ingrijpen op gegevensmisbruik van overleden personen. Alleen als de gegevens van de overledenen informatie bevatten die invloed hebben op levende personen, blijft de AVG wel van toepassing.

Socialemediaplatforms weten echter lang niet altijd dat iemand is overleden en behandelen de gegevens alsof het nog persoonsgegevens zijn. „Door de herdenkingsstatus voor een account bij Meta aan te vragen, bevestig je aan Meta dat iemand is overleden en weet het platform vanaf dat moment ook dat de AVG niet meer van toepassing is”, zegt Anna Berlee, hoogleraar gegevensbescherming en privacyrecht aan de Open Universiteit. „Maar hoewel de AVG misschien niet meer geldt, behoud je in sommige gevallen bijvoorbeeld nog wel het portretrecht. Verder staat in de gebruikersovereenkomst vast wat er met je gegevens gebeurt na overlijden. Het hangt er dus vanaf hoe Meta haar digitale nalatenschap heeft geregeld.”

Data in handen Facebook

De verwerking van en zeggenschap over de data van de accounts met een herdenkingsstatus wordt niet genoemd in het beleid van Meta. Wel maakt Meta duidelijk dat een nabestaande niet het beheer over het account krijgt. Nabestaanden kunnen enkel vriendschapsverzoeken accepteren, de profiel- en omslagfoto wijzigen en het profiel laten verwijderen. Volgens *Diggit* liggen de data daarom in handen van Facebook. En uit eerdere rechtszaken rondom de Facebookaccounts, blijkt dat nabestaanden niet zomaar toegang krijgen of data kunnen opvragen bij Meta.

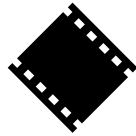
Ook inloggen op het account van je dierbare biedt geen oplossing. Volgens de gebruikersreglementen van Meta is dit niet toegestaan, onder meer omdat dat valt onder ‘voordoen als iemand anders’. Maar ook juridisch kan dit gezien worden

als computervrederebreuk, aangezien er zonder toestemming wordt binnengedrongen in geautomatiseerd werk. Zelfs met het bezit van wachtwoorden of toestemming in een (digitaal) testament, kunnen de gebruiksvoorwaarden van het platform zwaarder wegen dan een testament. En omdat een socialemedia-account volgens de Nederlandse wet geen ‘goed’ of ‘zaak’ is, kan een account ook niet worden geërfd.

„We genereren tijdens ons leven enorm veel data”, zegt Zenger van Bits of Freedom. „Zeker nu we bijna allemaal een socialemedia-account hebben, is het belangrijk om na te denken over je digitale nalatenschap.” Het digitale nalatenschap staat in de Nederlandse wetgeving nog niet expliciet beschreven, maar bij steeds meer notarissen is het mogelijk om ook een digitaal testament op te stellen, met daarin je wensen over toegang tot en het bewaren van je online gegevens. „Zolang er geen verdere wetgeving is, is dat de enige controle die we over onze persoonsgegevens hebben na ons overlijden.”

„Ik hoop dat meer mensen zich bewust worden van de hoeveelheid data die ook na hun overlijden bewaard blijft en dat deze data ook misbruikt kunnen worden. Zeker als ze worden opgeslagen door commerciële techbedrijven, die enkel en alleen hun eigen belang dienen”, zegt Zenger. Meta reageerde niet op het contactverzoek van NRC, waarin werd gevraagd hoe ze met de gegevens van de herdenkingsaccounts omgaan. Wel geeft Meta gebruikers de mogelijkheid om voor hun overlijden aan te geven dat hun account verwijderd moet worden.

Mocht je dus niet willen dat je account na overlijden blijft doorleven, dan kun je nu al actie ondernemen.

FILM & SERIES

CLOSE-UP

Beeld uit My word against Mine. FOTO MAASJA OOMS

Het succes van de therapiedocumentaire

Voor veel mensen klinkt het waarschijnlijk als een nachtmerrie: dat de hele wereld kan meeluisteren met wat ze delen met een therapeut, psycholoog of psychiater. Zoals de vermaarde New Yorkse psycholoog dr. Orna Guralnik deze zomer stelde in een podcast van filmvakblad *Variety*: „Privacy is de eerste regel van het spel dat we spelen.”

Toch lijken therapiedocumentaires – waarbij de kijker wordt uitgenodigd een ‘fly on the wall’ te zijn bij iets wat op een echte therapieessessie lijkt – aan een opmars bezig. Dat genre is tegenwoordig vrij mainstream, net als podcasts en boeken waarin psychologen een blik gunnen in hun praktijk. Guralnik werd geïnterviewd door *Variety* omdat ze al enkele jaren te zien is in de HBO-serie *Couples Therapy*. Hierin bespreken echte koppels hun relatie- en andere problemen voor de camera met haar. De serie werd een enorme hit. Dichter bij huis was er *Thérapie* van Human, dat „intieme gesprekken” liet zien tussen therapeut en cliënt „die normaliter achter gesloten deuren plaatsvinden”.

Ook tijdens IDFA zijn dit jaar verschillende documentaires te zien die hun verhaal vertellen via – soms schokkende – therapie-sessies van de hoofdpersonen. Zo is er bijvoorbeeld het aangrijpende *The Sessions* van Sien Versteyhe, waarin we de traumaverwerkingstherapie volgen van een studente die verkracht werd. De studente blijft grotendeels buiten beeld, maar de kijker hoort haar gesprekken tijdens EMDR-sessies.

My Word Against Mine van Maasja Ooms, die volgend jaar ook in de bioscoop komt, toont mensen die stemmen horen, in gesprek met psychiater Dirk Corstens en andere hulpverleners. Hier blijven juist de hulpverleners buiten beeld, niet de patiënten.

De stijgende populariteit lijkt samen te hangen met het verdwijnen van het taboe op therapie

Het levert twee indringende films op die buitenstaanders inzicht bieden: dat therapie geen wondermiddel is bij trauma’s, over de soms gruwelijke of tragische wortels van de stemmen in iemands hoofd. *The Sessions* en *My Word Against Mine* zijn dus absolute aanraders tijdens IDFA.

De stijgende populariteit van de therapie-docu lijkt samen te hangen met het verdwijnen van het taboe op therapie. Een goede zaak. Een kennis die therapeut is, wees me er bovendien op dat sommige van haar patiënten zich geïsoleerd voelen: ze denken dat alleen zij worstelen met hun psychiatrische aandoening. Voor hen kan het genre een verademing zijn. Zo zien we hoe het een van de geportretteerden in *My Word Against Mine* helpt als Corstens voorreken dat 10 procent van de bevolking wel eens stemmen hoort.

Toch bleef ik na het kijken achter met een knagende twijfel. Therapie-docu’s zijn een van de weinige filmniches waarbij ik nog een extreem gevoel van voyeurisme ervaar, bijvoorbeeld als Corstens in gesprek gaat met ‘de stemmen’ en je als toeschouwer het gevoel krijgt mee te kijken in iemands onderbewuste. De makers van beide docu’s lijken integer om te gaan met hun onderwerp, maar voyeurisme verkoopt, dat is bekend. Hoeveel en wat laat je zien als maker? Is er een risico van een glijdende schaal, dat steeds meer en steeds extremere psychiatrische aandoeningen en trauma op het scherm verschijnen? En wat is de motivatie van de geportretteerden en therapeuten om zich te laten filmen? Voer voor gesprek nu deze vertelvorm steeds populairder wordt. Dat kan gelukkig ook tijdens IDFA. Van beide films zijn er vertoningen met een gesprek achteraf tijdens het festival.

Sabeth Snijders is filmredacteur

Still uit de documentaire 'Remake'.

Film over verloren zoon stelt scherpe vragen over ego-documentaires

ACHTERGROND REMAKE

Door zichzelf en zijn gezin te filmen, onderzocht Ross McElwee de wereld. Maar hij zag niet hoe ernstig zijn zoon eraan toe was. Hij brengt nu een hartverscheurende ode aan hem.

Coen van Zwol

AMSTERDAM

Het is zowel een zelfonderzoek als een overpeinzing over beeld, reflectie en geheugen. *Remake* is de eulogie van filmmaker Ross McElwee (78) voor zijn zoon Adrian, die zeven jaar geleden aan een overdosis fentanyl overleed. Hij stelt ons daar – niet voor het eerst – voor aan een sensitieve, intelligente maar labiele jongeman die veel werd gefilmd en veel filmde. *Remake* roept vragen op. Bood de camera inzicht of verhulde het? Bracht film vader en zoon tot elkaar of schiep het afstand? Is filmen überhaupt goed voor een mens?

Ross McElwee geldt sinds *Sherman’s March* in 1985 als pionier en voorman van de ego-documentaire. Als dertiger vatte hij het plan op om een film te maken over de allesverwoestende raid van Unie-generaal Sherman in 1864, voor een reflectie over moderne oorlogsvoering. Maar zijn vriendin maakte het uit en de film veranderde in een onderzoek onder familie, exen en oude vrienden naar zijn romantische falen. Door McElwees geestige, lijkige commentaar – hij is een Woody Allen-achtige *nebbijs* – verzandt het nooit in irritant navelstaren. McElwee oordeelt niet, hij weifelt, denkt hardop.

Ross McElwee vond alsnog een echtge-

note, Marilyn Levine. Grote onderwerpen – de tabaksindustrie, de Koude Oorlog – filmde hij voortaan vanuit zijn gezin: zoon Adrian, en later dochter Mariah, wier ingewikkelde adoptie ook weer een film opleverde: *In Paraguay* (2008). Het is de ‘cinema of me’ in optima forma, een trend die opkwam in de jaren zestig, toen camera’s steeds lichter werden. Als filmmaker kon je daardoor in je eentje op stap – zoals Frans Bromet dat in Nederland deed. Dat bracht het ideaal van de ‘cinema vérité’ naderbij: de realiteit betrappen als ‘vlieg op de muur’. Tegelijk groeide het postmoderne besef dat een documentaire nooit echt is, dat je altijd een verhaal construeert. Voor de lens is iedereen een acteur. Zelfs een beveiligingscamera kiest wat hij in beeld brengt. Beter je keuzes expliciet te maken, zoals Ross McElwee deed.

Maar Ross McElwees zoon Adrian overleed op 27-jarige leeftijd. En nu probeert de filmmaker in zijn beeldarchief alsnog te ontdekken wie Adrian was. Het is slechts een ‘half-levende’ Adrian. Een kleuter die rivierkreeftjes in zijn fuik vangt, maar een grote loslaat „omdat hij anders misschien boos wordt”. Een scholier die ‘dada’ vertelt dat hij graag vist vanwege de „diepe verrassing van de oceaan”. Een adolescent met onzekere, ontwijkende ogen.

McElwee is een lieve vader, Adrian lijkt erg aan hem gehecht. Hij wil zelf iets met film, rommelt met websites, droomt over

Hollywood. Maar Adrian is ook bipolair en krijgt lithium voorgeschreven. Er zijn drank en pillen, kleine overtredingen, arrestaties. In 2011 maakt McElwee een documentaire over hem: *Photographic Memory*. Hij ergert zich aan Adrians stuurloosheid en keert terug naar Bretagne, waar hij zelf als twintiger assistent van een bruidsfotograaf was en ook nog geen idee had wat hij met zijn leven ging doen. Met de sensitieve Adrian komt het vast ook wel goed, stelt McElwee zichzelf gerust.

Blindheid

In *Remake* vervloekt hij nu zijn blindheid. Adrian ging indertijd mee naar de première van *Photographic Memory* in Venetië. We zien hem zweten bij een persconferentie, vader kalm en monter naast hem. Het was moeilijk zichzelf zo op film te zien, zegt hij. Pa benadrukt dat Adrian altijd een veto had. *Sure*, zie je hem denken. Ross McElwee heeft immers de regie: zie een oud fragment waarin hij zijn zoon als kleuter duidelijk maakt dat hij later beslist wat in zijn film komt en wat niet.

Ross McElwee staat mijlenver van moderne ‘influencers’ die hun gezin op YouTube als verdienmodel inzetten. Maar hij stelt zich wel de vraag hoe gezond al dat filmen achteraf was. Zijn gezin was het op zeker moment zat, toont hij. Moeder Marilyn wil niet meer in beeld, dochter Mariah loopt geïrriteerd weg, Adrian houdt

zijn hand voor de camera. Waarom blijft je zelf altijd buiten beeld, vraagt Adrian. „Ik ben saai”, verweert McElwee zich. „Ze willen niet mij zien, maar wat ik zie.”

Was film geen vergif voor Adrian, vraagt hij zich af. We zien Adrian als kind een tekening van God maken: het is een camera. McElwee erft zijn zoons beeldarchief en ziet daar hoe fragiel, depressief en verslaafd Adrian was toen hij naar Colorado verhuisde om daar ski-video’s te maken. Adrian probeert egodocs naar pa’s voorbeeld te maken, aanzettes die in een drugsroes stranden. Adrian filmt zichzelf in 2011 op het Lido van Venetië als een benevelde jet-setter die van rode loper naar discotheek zwalkt. Was dat zelfsatire of de man die hij wilde zijn, vraagt McElwee zich af. Adrian verwijt pa – half grappend – dat hij door zijn films slechts kindster op ‘de D-lijst, of Z-lijst’ werd. Waarom gebruikte hij hem niet voor reclame, waarom ging hij niet voor Hollywood en het grote geld?

Die vraag beantwoordt McElwee met een subplot dat *Remake* enige lichtheid geeft. Hollywood klopt op zeker moment aan de deur: een producer overweegt een remake van McElwees documentaire *Sherman’s March* te maken, nu als speelfilm. Dat plan verdwijnt in wat Hollywood de ‘development hell’ noemt, om weer op te duiken als een mogelijke tv-serie of sitcom. Ik zal u niet verklappen hoe dat afloopt, maar McElwee keert nog eens terug naar zijn geboortestreek. Een oude vriend verloor ook een kind, aan kanker. Zijn vriendin Charleen dementeerde, en verbaast zich over hoe fragmentarisch en willekeurig het geheugen is.

Eigenlijk zoals de beelden van Adrian.

Hoe groot McElwees beeldarchief ook is, het blijven flarden, het is nooit compleet. En wat doen die beelden: het geheugen activeren of herinneringen juist verdringen? Leert McElwee iets nieuws over Adrian of construeert hij – met voorkomenis van de afloop – hier een nieuwe Adrian? *Remake* is een ontroerende overpeinzing over beeld, zelfbeeld, reflectie en geheugen.

Laatste woord

Maar het laatste woord is aan Ross McElwee. Een interview lukt dit weekend niet: ik mis een e-mail van hem, zijn vliegtuig strandt na een noodlanding, hij arriveert pas zes uur ‘s ochtends in Boston. Ik stel hem één vraag per mail. Ooit hoorde ik de dichter Jean-Pierre Rawie spreken over zijn gedicht *Sterfbed*, het meest voorgelezen gedicht op uitvaarten toen. Rawie vertelde over hoe hij zijn verdriet omzette in een gedicht, waar het geleidelijk grondstof werd voor rijm en ritme. Was *Remake* voor hem ook cathartisch, of ligt dat bij een filmmaker anders? Ross McElwee verwerkt geen herinneringen, maar beelden van nog een levende zoon.

Maandenlang was het te pijnlijk om Adrian te zien, antwoordt McElwee. Hij huurde een assistent in die ‘screen grabs’ (losse beelden) maakte van Adrian in al zijn documentaires. Met die beelden schreef hij hoofdstukken van *Remake*, daarna kon hij ook weer *home movies* van Adrian zien: eerst als kind, later als tiener en jongeman. „Ik gebruikte schrijven in zekere zin als brug om deze film te maken. Het is interessant dat u rijm en ritme noemt om – althans deels – over je verdriet heen te komen, zoals Rawie deed. Montage is het vinden van een passend ritme in beeldmateriaal.”

Maar Rawie verloor een vader, en hij een zoon, vervolgt McElwee. Met enige tegenzin verwijderde hij een gesprek met zijn broer uit *Remake*. Dat ging over de muziek van de eindtitels: Schuberts *Erlikönig*. „Dat gaat over een vader die met zijn koortsige zoon door de sneeuw naar een dokter galoppeert om zijn leven te redden. Tientallen jaren terug, toen ik het voor het eerst hoorde, ontroerde dat me enorm omdat het over onze vader leek te gaan, een chirurg die ooit in de vreselijke situatie belandde dat hij moest proberen het leven van zijn jongste zoon te redden na een afschuwelijk ongeluk.”

„Jaren later, toen mij eigen zoon stierf, beseft ik dat het nu ook over mijn eigen ervaring ging. In *Erlikönig* probeert de vader op het paard zijn zoon te kalmeren door hem te vertellen dat de *Erlikönig* die hem verleidt om naar zijn koninkrijk van de dood te komen alleen in zijn koortsige fantasie bestaat. Dat wat er zo angstaanjagend uitziet, slechts bomen zijn die in de wind bewegen. Dat voelt nu als een parallel voor mijn spijt omdat ik me niet volledig realiseerde in welk gevaar mijn zoon was door de drugs waarmee hij experimenteerde.”

Later stuurt McElwee nog een mail. „Ik vergat te beantwoorden of *Remake* cathartisch was. Bij de wereldpremière in Venetië, tijdens de lange ovatie na afloop, met de schijnwerper gericht op mijn balkon, begon ik te huilen. En ik kon niet stoppen, heel gênant. Dus ja, cathartisch.”

Ross McElwee op het filmfestival van Venetië in september 2025. FOTO RICCARDO ANTIMIANI/ANP EPA

THEMA IDFA

Still uit de documentaire 'Coexistence, My Ass!' van Noam Shuster-Eliassi. Hier spreekt ze bij een protest. FOTO PHILIPPE BELLAÏCHE

Irith Fuks
AMSTERDAM

Ik ben maar zeven minuten gevaarlijk, niet zeventig jaar”, grapt komiek en activist Noam Shuster-Eliassi tegen een Israëlsch publiek. Een lachsalvo. Documentaire *Coexistence, My Ass!* volgt haar terwijl ze de gelijknamige onewomanshow ontwikkelt. Via satire draagt ze een vreedzaam ideaal uit en neemt ze het op voor Palestijnse rechten. Haar film, te zien op IDFA, legt vijf jaar persoonlijke, professionele en politieke strijd vast. De Joodse Shuster-Eliassi groeide op in Neve Shalom / Wahat al-Salam, het enige Israëlsche dorp, gelegen tussen Jeruzalem en Tel Aviv, waar Joden en Palestijnen bewust samenleven - ook wel de ‘Oase van Vrede’ genoemd. Ze spreekt vloeiend Hebreeuws, Arabisch en Engels, treedt op voor publiek in Israël, de Arabische wereld en de VS. In 2020 ging ze viraal met een satirisch optreden op de Saoedische televisie, waar ze kroonprins Mohammed bin Salman in het Arabisch ten huwelijk vroeg om de banden tussen Israël en Saoedi-Arabië „te verwarmen”. Vroeger werkte Shuster-Eliassi als vredesactivist voor de VN-organisatie Interpeace. Tot ze het licht zag. Nu gebruikt ze humor als strijdwapen. **Waarom stapte je van activisme over naar comedy?** „Bij de VN zag ik hoe gering de wil is om de status quo echt uit te dagen. Er wordt eindeloos gepraat over het erkennen van een Palestijnse staat, terwijl nederzettingen en geweld dat onmogelijk maken. Ik moest mezelf voortdurend censureren. „Tegelijk zag ik in Oekraïne een Joodse komiek grappen maken over hoe hij als president zou zijn - waar

INTERVIEW **NOAM SHUSTER-ELIASSI** KOMIEK EN ACTIVIST

‘Als mensen eenmaal lachen, staan ze open voor wat ik zeg’

De Israëlsche Noam Shuster-Eliassi neemt het via satire op voor Palestijnse rechten. „Bij mainstream Israëlsch publiek begin ik met herkenbare grappen over single zijn, Tinder, identiteit. Pas daarna begin ik over Palestijnen.”

na hij echt president werd. We leven in een tijd waarin politici komieken zijn en komieken meer worden gehoord dan politici. Daarom koos ik voor comedy. Bij mainstream Israëlsch publiek begin ik met herkenbare grappen over single zijn, Tinder, identiteit. Pas daarna begin ik over Palestijnen, breng ik de politieke boodschap. Als mensen eenmaal lachen, staan ze open voor wat ik zeg.” **Je groeide op in de ‘Oase van Vrede’, waar Joden en Palestijnen uit eigen initiatief samenleven. Dat is vrij uniek.** „Mijn opvoeding heeft me gevormd, maar ieder mens kan kiezen. Een persoon die ‘nee’ zegt, kan levens redden. Ik ben getrouwd met een Israëliër die niet met Palestijnen is opgegroeid, maar politiek bewust is geworden. Veel Israëliërs komen tot inzicht via eigen ervaringen: dienstplicht, getuige zijn van onrecht of simpelweg het nieuws volgen.

„Tegelijkertijd is de groep frustrerend klein. Veel linkse Israëliërs protesteren wel tegen Netanyahu en de oorlog of voor het terughalen van gijzelaars. Maar niet tegen de bezetting, niet tegen Palestijns leed. In Gaza zijn 20.000 kinderen gedood, families weggevaagd. Hoe schud je een zogenaamd liberale beweging wakker die de kern van het probleem negeert?” **In de film zeg je: ‘Ik wil mensen niet verenigen; mijn doel is verzet.’ Wat bedoel je daarmee?** „In Israël bestaat er een valse vorm van eenheid: ‘Samen staan we sterk.’ Tijdens een genocide betekent dat zoiets als: ‘Zwijg, bekritiseer Israël niet, eis hooguit het terughalen van gijzelaars.’ Dat is medeplichtigheid. Mijn doel is het tegenovergestelde: kritiek, alternatieven, weerstand bieden aan blinde loyaliteit.” **Is er meer ruimte in Israël voor Pa-**

lestijns lijdén nu de gijzelaars terug zijn? „Nee. Dat zogenaemde ‘staakt-het-vuren’ is niet echt. Hoewel er opluchting is dat het bombarderen afneemt, zie ik geen reflectie binnen de Israëlsche samenleving. De euforie over de bevrijde gijzelaars maskeert dat gebrek aan bezinning.” **Hoe vrij voel je je om te spreken?** „Vrijer dan Palestijnse vrienden in Israël, die met meer beperkingen te maken hebben. Maar het blijft eng. Een online aanval kan leiden tot bedreigingen of arrestaties. We moeten onze stemmen gebruiken zolang dat nog kan, en ons privilege als Joodse Israëliërs inzetten.” **Je moeders moedertaal is Farsi, die van jou Hebreeuws. De generatie joden uit het Midden-Oosten, die vloeiend Arabisch of Farsi spreekt, verdwijnt. Wat betekent dat voor Israël?**

„Het versterkt de ontkoppeling van deze regio. En die vervreemding beïnvloedt alles: onderwijs, economie, samenleving. De Israëlsche identiteit is gebouwd op een nep-smeltkroes. Toen Israël werd opgericht, was de manier waarop het Asjkenazische establishment Palestijnen behandelde niet zo anders dan hoe ze niet-Europese joden behandelde. ‘Bruine joden’, zoals mijn familie. „De slogan ‘We zijn allemaal Israëliërs nu’ herschrijft die geschiedenis. Maar we moeten die waarheid onder ogen zien, het onrecht dat joden uit het Midden-Oosten werd aangedaan. Dat Israël bepaald niet de veilige haven voor alle Joden was die het pretendeerde te zijn. Die ervaring vormt mijn identiteit en levert ook de beste grappen op.” **Voel je je nog verbonden met de Israëlsche samenleving?** „Ik zal me altijd verbonden voelen met deze plek, maar het is moeilijker geworden. Veel mensen vertrokken en de sfeer is harder, gewelddadiger, racistischer. Mensen lopen met wapens, het taalgebruik is venijnig. Het is een constante strijd: moet ik vertrekken en vanuit ballingschap spreken. Vrijer, maar wel ver weg? Of hier blijven, met minder vrijheid en een kleiner publiek, maar aanwezig? Ik spreek met Iraanse kunstenaars die met datzelfde dilemma leven. Het is een voortdurende strijd. „Wat me in Israël houdt zijn de mensen die ik liefheb: mijn burens, mijn gemeenschap, mijn familie. Ik weet dat er een andere manier van samenleven mogelijk is. Niet als bezetters, niet over de rug van Palestijnen. Veel Joodse Israëliërs geloven dat we alleen kunnen bestaan door onderdrukking. Dat is niet waar. Alleen rechtvaardigheid, gelijkheid en een eind aan het geweld maken deze plek echt leefbaar. Er is hier zoveel om voor te leven, zelfs te midden van dood en vernietiging.”

‘Drie jaar lang gefilmd worden, dan laat je je masker op enig moment wel vallen’

INTERVIEW **ABOOZAR AMINI** FILMMAKER
Mag je een Talibansoldaat humaniseren? Dat vroeg Aboozar Amin zich naar aanleiding van zijn documentaire *Kabul, Between Prayers* af. „Ik wil niet bijdragen aan de cirkel van geweld in mijn land, maar mijn kritiek is wel duidelijk zichtbaar in de film.”

Dana Linssen
AMSTERDAM

Meteen aan het begin van *Kabul, Between Prayers* zit een veelbetekend beeld. De hoofdpersoon van de nieuwe documentaire van regisseur Aboozar Amini (Bamyan, Afghanistan, 1985) is de 23-jarige Talibansoldaat Samin. Hij maakt zich op voor zijn gebed, op een dak boven de Afghaanse hoofdstad. Hij inspecteert zijn machinegeweer, legt het voor zich op zijn gebedskleed en vraagt Allah om de sharia naar de wereld te brengen. Maar hij kijkt ook een paar keer steels de camera in. Daarmee doorbreekt hij de filmische illusie. Hij weet dat hij wordt gefilmd. Er zitten meer van dat soort momenten in de film, dat mensen in de camera kijken, vertelt Amini in IDFA's Documentaire Paviljoen in het Amsterdamse Vondelpark. Zijn film zal volgende week de Nederlandse première beleven tijdens het festival dat hij zeven jaar geleden opende met het eerste deel van zijn Kabul-trilogie: *Kabul, City in the Wind*. „Ik heb ze er in de montage expres in gelaten. Het is een stille dialoog tussen de hoofdpersoon en de toeschouwer. Zijn gebed is echt. Hij rouwt om zijn kameraladen die er niet meer zijn, maar hij grijpt ook de kans om zijn beste gezicht te laten zien. Door die blikken door de film heen te strooien laat ik zien dat ik dat ook weet.” *Kabul, Between Prayers* was eerder dit jaar de enige Nederlandse film op het filmfestival van Venetië. Hij werd geprezen om de zachtmoedige blik op een complex onderwerp. Amini heeft zelf een Hazara-achtergrond, de grootste etnische groep in Afghanistan die door de Taliban wordt vervolgd en vermoord. Hij kwam ooit als veertienjarige naar Nederland en weet als geen ander wat de gevolgen zijn van het rigide extremistische bewind van de Taliban. „We hebben verschrikkelijke dingen meegemaakt. De aanslagen op meisjescholen in West-Kabul waar de Hazara-bevolking woont. De onthoofdingen en kidnappings op de weg van Kabul naar Bamyan, die de ‘dodenweg’ wordt genoemd.” **Alledaagsheid** Hij beschrijft hoe hij na zijn opleiding als filmmaker naar Afghanistan terugkeerde om „onze eigen verhalen te vertellen”. Maar na het vertrek van de Amerikanen in 2021 en de terugkeer van de Taliban werd dat nog gevaarlijker. „De vraag die ik me als filmmaker stelde was: hoe verhoud ik me daartoe? Ik zie alleen naar de gruwelijke daden van de Taliban. Maar in hun ogen ben ik het monster. Daaruit groeide mijn interesse om te proberen echt iets van hen begrijpen. Vergelijk het met *The Zone of Interest*, die heeft me veel beter laten inzien wie de daders van de Holocaust waren dan *Schindler's List*. Het gaat om de alledaagsheid van gewone mensen

Still uit de documentaire ‘Kabul, Between Prayers’.

Still uit de documentaire ‘Kabul, Between Prayers’.

Filmmaker Aboozar Amini tijdens het filmfestival van Venetië in september van dit jaar. FOTO SCOTT A GARFITT/INVISION/AP

die systematisch afschuwelijke daden plegen.” *Kabul, Between Prayers* staat in de traditie van de observerende documentaire waarbij, als de camera maar lang genoeg aanwezig is, mensen op een gegeven moment vergeten dat ze worden gefilmd. We zien Samin niet alleen als soldaat, maar ook als zoon, en als broer, die de veertienjarige Rafi alvast probeert voor te bereiden op de jihad. En we leren hem kennen als ontevreden echtgenoot die aan de telefoon tegen zijn vrouw zeurt over hun kinderloze huwelijk. „Ik geloof in de kunst van cinema, in het landschap van gezichten, in de stilte na mijn vragen die meer vertelt dan wat iemand eigenlijk zegt”, zegt Amini daarover. Het was ook het enige wat hij kón doen, want de vrijheid die hij bij *City in the Wind* had, was er deze keer niet. Toestemming om Samin te filmen kreeg hij uiteindelijk wel, maar er waren veel restricties. „Het was een heel klein raam, maar ik was al dankbaar dat ik er doorheen mocht kijken.” Om veiligheidsredenen regisseerde hij op afstand, via mobiele telefoon en monitor. Zijn cameraman had hem al eerder geholpen bij een online cursus voor vrouwelijke filmmakers die hun opleiding niet konden afmaken toen de Taliban eind 2022 besloten dat vrouwen niet langer naar de universiteit mochten. **‘Film wat je kunt’** „Mijn motto was toen: film wat je kunt. Als het niet op straat kan, dan blijf je in je tuin, in je huis. Nu hebben we bijvoorbeeld soms met een heel lange lens gedraaid. Dan waren we op de brug waar Samin het verkeer controleerde, maar draaiden we de camera naar de mensen die onder die brug leven. We stonden nog naast de macht, maar filmden de onderdrukking.” Natuurlijk was hij zich bewust dat die beperkingen hem het verwijt zouden kunnen opleveren dat zijn film te eenzijdig zou worden. Mag je, kun je, en wil je een Talibansoldaat wel zoveel tijd geven, met het risico hem daardoor te humaniseren, vroeg hij zich af. „Ik dacht ook: ok, laat me dan maar zien wat jullie willen dat ik zie. Natuurlijk zou Samin een geflatteerd beeld van zichzelf geven, maar als je iemand drie jaar filmt laat die op een gegeven moment zijn masker wel vallen. Bovendien denk ik dat ieder mens, hoe donker zijn ziel ook is, nog steeds een paar menselijke kanten in zich heeft. Ik wil niet bijdragen aan de cirkel van geweld in mijn land, mijn visie is duidelijk. Ik hoop dat mensen door te film gaan nadenken hoe dit soort ideologieën en extremisme ten koste gaan van mensen en het leven. „Radicalisering, waar dan ook ter wereld, vormt een blijvend gevaar. Wanneer men zich te sterk vastklampt aan een ideologie, kan dat leiden tot extremisme – iets wat we ook hier in Nederland telkens opnieuw ervaren, zij het in een andere vorm: door velen in pak en stropdas, die evenzeer gevangen zitten in hun overtuigingen.”

movir

PODCAST: SAMEN ZELFSTANDIG

Ondernemen is risico nemen. Maar wat doe je als het tegenzit?

“Het ging beter met Hans, en ik liep over”

#Afl. 2 Zo groot is de impact van uitvallen op de mensen om je heen

Luister hier

THEMA IDFA

22 Tips voor IDFA 2025

Tussen de meer dan 250 documentaires, installaties en zelfs complete theatervoorstellingen die te bezoeken zijn tijdens het International Documentary Film Festival Amsterdam (IDFA) zitten talloze pareltjes. Onze filmredacteurs tippen er 22.

Timestamp

Kateryna Gornostai

Het beste wat je waarschijnlijk kunt doen tijdens een oorlog is zorgen dat kinderen naar school kunnen gaan om over een toekomst te kunnen blijven dromen. *Timestamp* reist een jaar langs verschillende Oekraïense scholen, steeds dichterbij het front, waar tussen de sirenes van het luchtalarm door een schoolfeest wordt georganiseerd. (DL)

It's Never Over, Jeff Buckley

Amy J. Berg

De jong gestorven muzikant Jeff Buckley blijft filmmakers inspireren. Hij bracht in 1994 zijn enige studioalbum *Grace* uit, en verdronk terwijl hij zijn tweede plaat aan het opnemen was. Amy Berg had de beschikking over nooit eerder vertoond archiefmateriaal en vulde de hiaten in met animaties. (DL)

Cover-Up

Laura Poitras en Mark Oberhaus

Na twintig jaar zei de Pulitzer Prijs-winnende journalist Seymour Hersch (die onder meer onthullingen deed over de wandaden van Amerikaanse soldaten in Vietnam en Irak, en een deel van het Watergate-verhaal schreef) eindelijk ja tegen een film over zijn leven. Het is bijna een thriller. Terwijl regisseurs Laura Poitras en Mark Oberhaus hem onder-vragen, is hij druk bezig misstanden in Gaza boven tafel te krijgen. (DL)

I Want Her Dead

Gianluca Matarrese

Twee schoonzussen die elkaar bloed wel kunnen drinken. Het klinkt meer als iets voor een Amerikaanse realityserie, maar in de handen van Gianluca Matarrese wordt deze Zuid-Italiaanse dorpsvet met een kalme grimlach bekeken. De dames zijn heethoofden. De camera is geduldig. Extra pikant: dit zijn Matarrese's eigen tantes. (DL)

Writing Life - Annie Ernaux through the Eyes of High School Students

Claire Simon

Franse scholieren lezen klassikaal de be-

kentenisboeken van Annie Ernaux, dat levert openhartige en ongefiltreerde gesprekken op over klasse, seksualiteit en politiek. (DL)

The Woman Who Poked the Leopard

Patience Nitumwesiga

Nadat ze in de gevangenis belandde, gemarteld werd en een miskraam kreeg wegens belediging van de Oegandese dictator Yoweri Museveni, stelt dichtster en academica Stella Nyanzi zich kandidaat voor de parlementsverkiezingen. Haar vurige, feministische betogen - overheidsbeklag gemixt met geslachtsdelen en lichaamssappen - worden fel afgestraft door het regime. Ze lijkt vooral een symbolische kandidaat. Maar wie zegt dat symbolen niet belangrijk zijn? (TT)

December

Lucas Gallo

In december 2001 komt de sluimerende economische crisis in Argentinië tot uitbarsting, als de overheid de toegang tot bankrekeningen beperkt. Archiefbeelden uit die tijd laten zien hoe het volk vijf weken lang in opstand komt tegen incompetente politici en corrupte bankiers: „Ze moeten allemaal weg!” (AW)

Do You Love Me

Lana Daher

Met zeldzaam archiefmateriaal - Libanon heeft geen Nationaal Archief - uit zeventig jaar Libanese geschiedenis schetst regisseur Lana Daher een levendig portret van Beiroet, dat door veel oorlogen werd geteisterd. Er zijn bommen en explosies, maar er is ook plezier aan zee, op feestjes en bij trouwerijen. (AW)

Below the Clouds

Gianfranco Rosi

De briljante Gianfranco Rosi maakt zich geduldig een plek eigen, kiest zijn helden en slaat dan aan het filmen. Na Irak, Lampedusa en Rome volgt hij in grimmig zwart-wit de stad Napels, een bijenkorf onder dreigende rookpluimen van de Vesuvius. Van krater tot tunnel, *dispatcher* tot grafrover: een oeroud en precair bestaan, als zeepokken op een scheepsrump. (CvZ)

2000 Meters to Andriivka

Mstyslav Chernov

Na zijn Oscarwinnaar *20 Days in Mariupol* volgt Chernov met helm- en handcam een Oekraïens peloton dat tijdens het mislukte zomeroffensief van 2023 door een smal strookje bos tussen mijnenvelden naar dorpje Andriivka ploetert. Haastig, bloedig en heftisch: niets blijft onzichtbaar en boven zoemen de kamikazedrones. Het vuile gezicht van de moderne oorlog in extreme close-up. (CvZ)

individualism in the dead-internet age: an anti-big tech asset flip shovelware rant...

Nathalie Lawhead

Termen als het ‘dode internet’ en ‘verschittificatie’ waren het afgelopen jaar niet weg te denken als het ging over de teloor-gang door AI van het eens utopische internet. In dit interactieve video-essay neemt Nathalie Lawhead je mee naar de achterkamertjes van het ooit wereldwijde web. (DL)

Broken English

Iain Forsyth en Jane Pollard

Het frame is veel te gekunsteld: een ‘Ministry of Not Forgetting’ onder Tilda Swinton onder-vraagt de onlangs overleden Marianne Faithfull. Maar puur door haar persoonlijkheid fascineert en ontroert dit caleidoscopische portret. Als 18-jarige tot It-Girl gekneed, daarna opgejaagd en vernederd. Maar veel meer dan de ex van Mick Jagger, sloerie, junkie. (CvZ)

Love-22-Love

Jeroen Kooijmans

Kunstenaar-filmmaker Jeroen Kooijmans noemt *Love-22-Love* „een archieffilm over liefde en duisternis”. Hij stelde hem samen uit 3.000 uur video en film uit zijn archief dat teruggaat tot 1991. De documentaire gaat over zijn gevecht met depressies, maar ook over de liefde voor zijn partner, kunstenaar Elspeth Diederix. (AW)

Ghost Elephants

Werner Herzog

Werner Herzog gaat op olifantenjacht met bioloog Steve Boyes, die diep in Angola dna hoopt te verzamelen van een nog onbekend ras reuzenolifanten, mogelijk verwant aan de elf ton wegende, opgezette olifant die sinds 1959 in het Smithsonian staat. Uiteraard gaat het meer om vragen dan antwoorden, meer om zoeken dan vinden. (CvZ)

Cutting Through Rocks

Mohammadreza Eyni en Sara Khaki

Komt het door versoepeling van censuur? Of heeft het regime wel wat anders aan het hoofd? In elk geval: er zijn meerdere uitstekende Iraanse documentaires op IDFA dit jaar: *The Vanishing Point*, *All My Sisters*, *A Fox Under a Pink Moon*. De bijzondere is *Cutting Through Rocks*: een portret van Sara Shaverdi, de eerste gekozen vrouw in haar dorpsraad, voorvechter van vrouwenrechten, en motorrijles-instructeur voor meisjes. (TT)

Nothing to See Here

Celine Daemen

Transdisciplinair kunstenaars Celine Daemen en haar team achter prijswinnende VR-ervaringen als *Eurydice*, een *afdeling in oneindigheid* (2022) en *Songs for a Passenger* (2023) maakte een stereoscopische kijkkast waarin je een optische illusie in tuimelt waarin je jezelf ziet staan. (DL)

How to build a Library

Christopher King en Maia Lekow

Uitgever en schrijver Angela Wachuka en Wanjiru ‘Shiro’ Koinange proberen een oude bibliotheek in Nairobi te moderniseren. De bibliotheek werd gebouwd door kolonisten, en is nóg gespeend van enige Keniaanse cultuur. Er volgt een jarenlange worsteling waaruit blijkt hoe hardnekkig de roest van decenniaoud racisme en politieke corruptie is én dat tussen droom en daad soms ook bibliothecarissen staan. (TT)

True North

Michèle Stephenson

Op de vlucht voor dictator François Duvalier zochten veel Haïtianen hun toevlucht in Canada. De onvrede over hun discriminatie leidde in 1969 tot een studentenprotestactie in Montréal die met veel politiegeweld werd beëindigd. Interviews met de studenten van toen worden afgewisseld met krachtig archiefmateriaal. (AW)

Tales of the Wounded Land

Abbas Fahdel

Abbas Fahdel filmde zijn familie tijdens en na de Israëlische bombardementen op Zuid-Libanon, in 2023. Van indrukwekkend kleine emotionele afstand zie je de vlucht en terugkeer: hoe een kapper knipt in zijn verwoeste kapsalon, een man de flarden van zijn boekverzameling weer bij elkaar zoekt. (TT)

Matabeleland

Nyasha Kadandara

Chris Nyathi woont al twintig jaar in Botswana, maar kan nog altijd niet aarden, achtervolgd door herinneringen uit Zimbabwe en een ‘familievloek’. Een emotionele en ook verrassend louterende documentaire, die via één persoon de traumatische echo's van de Gukuruhundi belicht: de genocidale moorden door het regime van Mugabe in 1987. (TT)

Handle With Care

Ontroerend Goed

De Vlaamse theaterperformancegroep Ontroerend Goed is een terugkerende gast in IDFA's DocLab met hun voorstellingen die de rolverdeling tussen spelers en publiek omdraaien. Met behulp van een doos vol aanwijzingen maakt het publiek haar eigen voorstelling. Radicaal theater in tijden van vlieschaamte. (DL)

Under the Same Sky

Khalil Ashawi

Een journalistiek verslag van de genocide in Gaza. 360-graden-camera-beelden plaatsen je midden in de vernietiging. We rijden mee in de perswagen met de Palestijnse journalist Sami die zijn werk doet, terwijl aan de andere kant de Middellandse Zee schittert in de zon. (DL)

De Portugese filmmaker Susana de Sousa Dias. FOTO: IDFA

Met propagandamateriaal machthebbers ontmaskeren

PROFIEL **SUSANA DE SOUSA DIAS** FILMMAKER

De eregast van IDFA maakt als een forensisch detective films met archiefmateriaal dat ze vertraagt, versnelt, herhaalt of waarop ze inzoomt - tot er details zichtbaar worden die je anders over het hoofd zou zien.

Dana Linssen

AMSTERDAM

Het was eigenlijk bij toeval dat Susana de Sousa Dias haar onderwerp als filmmaker vond. De toenmalige filmstudent werd ergens rond het jaar 2000 gevraagd om een documentaire te maken over de Portugese filmgeschiedenis en opeens vroeg ze zich af: wat is dat eigenlijk, de filmgeschiedenis van mijn land? Ze ontdekte dat er archieven vol vergeten films en foto's waren. Ze vond geen vrolijke speelfilms, maar propagandafilms van vijftig jaar militaire dictatuur die een politieke fictie over haar land verkochten.

Sindsdien is ze als een forensisch detective de ene na de andere film gaan maken met archiefmateriaal, dat ze vertraagt, versnelt, herhaalt, waar ze op inzoomt tot er details en patronen zichtbaar worden die anders over het hoofd worden gezien. Ze gaan met name over de periode van de Estado Novo (de Tweede Republiek). Dat was het pro-katholieke en anti-communistische autoritaire regime van António de Oliveira Salazar dat van 1933 tot de Anjerrevolutie van 1974 in Portugal aan de macht was. Net als veel dictaturen maakte het gretig gebruik van de relatief nieuwe massamedia film en radio om z'n ideologie te verspreiden.

De Sousa Dias ging op zoek naar wat er allemaal in dat beeldmateriaal viel te ontdekken? Vooral als er geen vrije en pluriforme pers was die meerdere kanten van een verhaal kon belichten. „Ik gebruik het propagandamateriaal van de fascistische machthebbers om hun verhaal te ontmaskeren”, vat ze zelf in een gesprek de essentie van haar werk samen.

Meer poëtisch dan politiek

Tegelijkertijd zijn de films van De Sousa Dias op het eerste gezicht meer poëtisch dan politiek. Neem bijvoorbeeld *Natureza morta* (*Still Life*, 2005) en 48 (2009). Beide films bevatten eindeloze reeksen arrestatiefoto's en zijn daardoor een onbedoeld tweeluik geworden. Kijken naar archiefmateri-

aal is hypnotiserend. Zeker als het meer dan een halve eeuw oud is. De film wordt een tijdreismachine. Vragen buitelen in je hoofd door elkaar? Wie zijn deze mensen? Waarom werden ze gearresteerd?

De Sousa Dias toont die beelden niet zomaar. Ze past subtiele interventies toe. Ze legt de foto's niet zomaar onder een camera, maar filmt ze opnieuw op celluloid, waardoor het lijkt alsof ze ademen, zachtjes

Idfa tips

Susana de Sousa Dias

Criminal Case 141/53 (2000) en Post Criminal Case (2025)

Tijdens de dictatuur van António de Oliveira Salazar was het voor verpleegsters verboden om te trouwen. Twee zussen vertellen in deze vroege film van Susana de Sousa Dias hoe ze die wetten probeerden te omzeilen, en dat met gevangenisstraf moesten bekopen. De Sousa Dias maakt veel films in reactie op eerder werk, met hetzelfde archiefmateriaal, omdat elke foto, elke film meerdere verhalen in zich draagt. In *Post Criminal Case* keert ze terug naar haar eerste film en vraagt zich af: hoe beïnvloedt collectieve geschiedenis het individuele geheugen, en wat wordt er precies bewaard in een archief en wat niet?

Fordlandia malaise (2019) en Fordlândia panacea (2025)

Autofabrikant Henry Ford stichtte in 1928 een rubberplantage aan de Amazone om een goedkope grondstof voor zijn autobanden te produceren. Hij deed het voorkomen alsof hij beschaving en voorspoed in een soort niemandsland kwam brengen. De koloniale mythe. In deze twee films ontrafelt Susana de Sousa Dias dat verhaal met behulp van Fords eigen archieven. Er worden wel degelijk al mensen in dat gebied. Dat ook ooit het territorium was van prehistorische dieren.

opflikkeren in de duisternis die tijd heet. Stil materiaal vergezeld van geluiden, zuchten, ritselen, alsof de persoon die fotografeerd is in een parallel universum nog leeft.

Haar films raken je door hun methodische precisie. Al die gezichten. Het hadden haar ooms, haar broers kunnen zijn, zei ze eens. En ze realiseerde zich nog iets: de mannen die in de propagandafilms opdoken, waren soms dezelfde die vijftig jaar later een einde maakten aan het autoritaire regime van António de Oliveira Salazar. Of: wie crimineel was volgens het regime, is nu door de geschiedenis tot held verklaart. Daarom spoorde ze de arrestanten op - en liet ze vertellen. Zo ontdekte ze dat de troste blik in de camera die we op veel foto's zien een daad van verzet was. Ze keken dwars door de camera recht in de ogen van hun onderdrukker. Die blik heeft niemand ze afgenomen. Kippenvel als je ernaar kijkt.

Binnen de filmgeschiedenis is de archieffilm een geliefd genre. Wie opnieuw naar oude beelden kijkt, ontdekt vaak dingen die voor de oorspronkelijke toeschouwers verborgen bleven, zoals de betekenis van wat er per ongeluk op de achtergrond te zien is. Geen wonder dat De Sousa Dias als eregast van IDFA voor haar Top Tien ook werk van filmmakers selecteerde die hetzelfde doen. Het Engelse onderzoekscollectief Forensic Architecture bijvoorbeeld, die met open source materialen milieuovertredingen en oorlogshandelingen onderzoeken. Of het Italiaanse duo Yervant Gianikian en Angela Ricci Lucchi die al sinds de jaren zeventig toonaangevend zijn door de manier waarop ze archiefmateriaal binnenstebuiten keren om de geschiedenis van het Italiaanse fascisme bloot te leggen.

Met de keuze van De Sousa Dias kijkt IDFA niet alleen naar het verleden. Het stelt ook de vraag: wat zijn de archieven van de toekomst? Wat zeggen de beelden die er nu worden geproduceerd over de tijd waarin we leven? En wat zullen toekomstige media-archeologen eruit kunnen afleiden?

De ‘kille geborgenheid’ tussen vader en zoon

DRAMA

‘The Kiss of the Grasshopper’ zit vol vervreemdende scènes, desondanks – of daardoor – wordt de eenzaamheid van hoofdpersoon voelbaar.

André Waardenburg

AMSTERDAM

In de openingsminuten van *The Kiss of the Grasshopper* zien we hoofdpersoon Bernard zijn arm om het schaap slaan met wie hij op bed ligt. Het is een surrealistisch beeld dat ons iets leert over zowel Bernard als de film zelf. De kijker die realisme verwacht, zal meteen zijn verwachtingen bijstellen: dit wordt een ietwat ongebruikelijke film die zijn eigen wereld creëert. Tevens laat de scène zien dat Bernard een diep verlangen heeft naar warmte en intimiteit, al is het met een schaap. Die behoefte aan omhelzingen, liefde en geborgenheid keert meermaals terug in de tweede film van Elmar Imanov. Het contrast met de grauwe buitenwereld is bovendien groot. Imanov gebruikt een kil kleurenpalet, met veel grijs en ijzige

Lenn Kudrjawizki als Bernhard in 'The Kiss of the Grasshopper'.

blauwtinten. Daarnaast filmt hij meerdere scènes in een betonnen metrostation, met uitstapjes naar een brutalistische undergroundclub waar Bernard de sprinkhaan uit de titel (opnieuw) ontmoet. Ook Imanovs beeldcomposities zijn vrij formalistisch. Zijn verzorgde mise-en-scène botst zo mooi op de meer en meer ontregelende inhoud. De film zit vol vreemde en vervreemdende scènes, desondanks – of juist daardoor – wordt de existentiële eenzaamheid

en verregaande onthechting van Bernard voelbaar. De scène waarin zijn vader naar een documentaire kijkt over via geluidsgolven communicerende walvissen, illustreert terloops Bernards moeite met communicatie. Een aantal personages cirkelt om schrijver Bernard heen, onder andere vriendin Agata en vader Carlos. Enerzijds verwijt Bernard zijn vader allerlei dingen, anderzijds slaapt hij met hem in één bed, met zijn hoofd op Carlos’ buik. Bernard omschrijft

hun relatie dan ook treffend als ‘kille geborgenheid’. Met vriendin Agata gebeurt hetzelfde: soms is zij hecht met Bernard, dan weer wil ze bij hem weg. Het maakt van *The Kiss of the Grasshopper* een bij vlagen cryptische film die de toeschouwer uitdaagt: wat wil de maker zeggen? Waarom zien we bijvoorbeeld zoveel scènes in metro’s of op het treinstation? Wie goed oplet, ziet dat Bernard het boek *Transit* van Anna Seghers in zijn boekenkast heeft staan. Is Ber-

nard iemand in transit, maar waarheen dan?

Af en toe frustrerend

The Kiss of the Grasshopper is een (af en toe frustrerend) abstracte maar fascinerende film, waarbij het helpt te weten dat het verhaal ook persoonlijk is. De in Azerbeidzjan geboren Elmar Imanov woont sinds zijn dertiende in Keulen, waar de film zich afspeelt. Zijn relatie met zijn (overleden) vader diende als inspiratie voor Bernard en Carlos.

Uiteindelijk centreert de plot zich rond Carlos, bij wie een hersentumor wordt ontdekt. Zijn kans op overleven is 50 procent, iets waarmee Bernard moet leren omgaan. Opeens ziet hij steeds groter wordende sprinkhanen, aan de bar of in de nachtclub. Ze zien er een beetje uit als het exemplaar uit David Cronenbergs hallucinante verfilming van William S. Burroughs’ *Naked Lunch*. Hier staat de sprinkhaan vooral symbool voor transformatie, voor metamorfose. Wie gaat Bernard worden?

Recensie Drama

The Kiss of the Grasshopper Regie: Elmar Imanov. Met: Lenn Kudrjawizki, Michael Hanemann, Sophie Mousel. Lengte: 128 min. ●●●●○

André Waardenburg

AMSTERDAM

Bijna vijftiger Patrick (Tibor Lukács) woont nog bij zijn dominante moeder (Olga Zuiderhoek). Overdag werkt hij bij augurkenfabriek Kesbeke, bekend van het televisieprogramma *De Augurkenkoning*, in het weekend gaat hij uit met zijn luidruchtige collega’s. Als de nietsnut dronken thuiskomt, leest hij de brief die zijn moeder eerder die dag snel in een la verstopte. Het blijkt een bericht van zijn vader, van wie hij dacht dat die dood was. Zijn op sterven liggende vader heeft op Bonaire een vakantieresort. De aartsluie Patrick erft dit zieltogende resort en wil deze vakantiebestemming weer winstgevend maken. Dat gaat niet van een leien dakje, maar het maakt Patrick wel in één klap volwassener.

Volgens de distributeur is *Augurk aan Zee* een ‘zoetzure’ komedie. De door Martin van Waardenberg (*De Marathon*, *De terugreis*) geschreven film is de derde regie van acteur Frank Lammers. Hij heeft zelf een geestige cameo als gangster, in een scène die overduidelijk refereert aan Marlon Brando in maffiaepos *The Godfather* (1972) en verwijst middels beeldcitaten naar meerdere filmklassiekers, waaronder Vietnamdrama *Apocalypse Now* (1979), spaghetti-western *Once Upon a Time in the West* (1968) en de pottenbakscène uit *Ghost* (1990). Samen met de op Keith Richards lijkende kok zijn dat stiekem de leukste momenten uit een verder flauwe komedie waarin (ezel)poep- en seksgrappen sterk vertegenwoordigd zijn.

Van Waardenberg is een meester in het schrijven van volkse types, maar hier zitten ze (te) dicht tegen karikaturen aan. Het vol schaamteloze sluikreclame zittende *Augurk aan Zee* is vooral een boertige klucht, met gemakzuchtige humor zoals een oversekste Duitse resortmedewerker (Jelka van Houten). De zoetzure komedie beklijft totaal niet, maar dat is misschien helemaal niet erg.

Jelka van Houten en Tibor Lukács in 'Augurk aan Zee'.

Een goede komedie heeft personages nodig om wie je geeft

Ahmet (Arif Jakup, rechts) en zijn gevoelige broertje Naim (Agush Agushev) in 'DJ Ahmet'.

Onverstoorbare schapen

Dan is de Macedonische film *DJ Ahmet* veel betere feelgood, vooral omdat hij authentieker is en de personages levensechter zijn. De vijftienjarige Ahmet, zijn broertje Naim en hun vader wonen op het platteland van Noord-Macedonië. Ze maken deel uit

van een Turks sprekende minderheid, de conservatieve Yörük-moslimgemeenschap. Ahmet wordt door zijn vader van school gehaald om te helpen met de schapen. Naim praat niet meer, wat voor zijn strenge vader aanleiding is hem mee te nemen naar een alternatieve genezer. Op

een avond dwaalt Ahmet door het nabijgelegen bos, waar hij op een dansfeest stuit. De beats spreken hem intuïtief aan, ook leeftijdsgenoot Aya valt hem weer op. In een eerdere scène zag hij haar voor het eerst, wat een onuitwisbare indruk op hem maakte. Dit wordt benadrukt

door alles in slow-motion te filmen, een stijlmiddel dat regisseur-scenarist Georgi M. Unkovski iets te vaak inzet. Meer dan in *Augurk aan Zee* valt er echt wat te grinniken of te lachen in *DJ Ahmet*. Zoals de onverstoorbare schapen die het illegale dansfeest verstoren, een roze geschilderd schaap dat opeens opduikt en de plaatselijke imam die niet zo goed met technologie overweg kan. Zo kan het gebeuren dat het Windows-opstartmuziekje uit de luidsprekers schalt bij de oproep tot gebed.

Maar in de kern is Unkovski’s debuutfilm een serieuze aangelegenheid. Het is een bekend verhaal over de botsing van traditie en moderniteit, zie bijvoorbeeld de musicals *Fiddler on the Roof* (1971) en *Footloose* (1984). Zo dreigt de eigengereide Aya tegen haar zin uitgehuwelijkt te worden, ze vindt Ahmet eigenlijk veel leuker. Ook mag Aya niet naar de muziek van haar idool Shakira luisteren, dus dat moet stiekem. Op hun beurt hebben Ahmet en zijn broertje te maken met een dominante vader die alles bepaalt. Het is aan de jonge generatie deze conservatieve gemeenschap om te vormen, wat een plot oplevert die een tikje voorspelbaar is.

Het mooiste van *DJ Ahmet* is de fraaie tekening van de warme verhouding tussen Ahmet en zijn gevoelige broertje Naim. Die subtiele schets laat bovendien goed zien dat je voor een overtuigende film, ook komedies en feelgood, altijd personages nodig hebt om wie je werkelijk geeft, mensen van vlees en bloed. Een wijze les die het platte *Augurk aan Zee* best had kunnen gebruiken.

Recensie Komedies

Augurk aan Zee

Regie: Frank Lammers. Met: Tibor Lukács, Jelka van Houten, Peter van den Begin. Lengte: 88 min.

●●●○○○

DJ Ahmet

Regie: Georgi M. Unkovski. Met: Arif Jakup, Dora Akan Zlatanova, Agush Agushev. Lengte: 100 min. ●●●○○○

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs 995,00
795,-

LOUIS POULSEN

PH5 hanglamp

› Tijdloos en iconisch design
› Ontworpen in 1958 door Poul Henningsen
› Gemaakt van metaal, glas en staal

Een design dat tijd en ruimte overstijgt: dát maakt de PH5 lamp tot een icoon. Poul Henningsen ontwierp de PH5 in 1958 als antwoord op de voortdurende veranderingen in de vorm en grootte van gloeilampen. Met de PH5 werd een lamp gecreëerd die met elke lichtbron kon worden gebruikt. Het iconische ontwerp is gebaseerd op het driekappenprincipe van Henningsen, dat zorgt voor zacht, aangenaam en volledig verblindingsvrij licht. De PH5 is daarmee de perfecte hanglamp voor in de eetkamer of woonkamer.

Bestel nu › nrcwebwinkel.nl/ph5

Rachel Sennott wil de absurditeit van een stad én een generatie vatten

SERIE Komiek en actrice

Rachel Sennott is het gezicht van een generatie die zichzelf met ironie ontmaskert. Ze heeft nu een eigen HBO-serie: ‘I Love LA’

Leontine van der Elst

AMSTERDAM

Voor wie de Amerikaanse komediewereld de afgelopen vijf jaar volgt, is Rachel Sennott (1995) een bekend gezicht: grote ogen, gejaagde energie, opvallende lach. In een tijd waarin ironie bijna de moedertaal van haar generatiegenoten is geworden, excelleert Sennott in een specifieke toon: het type personage dat zichzelf doorziet en daar vervolgens aan ten onder gaat. Sennott begon haar carrière in de alternatieve comedy-scene van New York. Ze liet zichzelf live zien in kleine kelderpodia, maar vooral online, met korte,

Sennott is bedenker en hoofdrolspeeler van ‘I Love LA’. BEELD MORGAN MAHER / HBO

nerveuze video’s op Twitter en Instagram. Het idee: als je je publiek via de traditionele weg niet kunt vinden, dan zoek je het op deze manier. In 2019 verscheen een sketch die veel zegt over waar Sennott vandaan komt. „De trailer voor elke filmset in LA”, roept ze, waarna ze met een hysterische energie clichés over ambitie, drugs en eeuwige zelfoptimalisatie debiteert. Het is ruw en onge-

structureerd – maar je ziet iemand die precies weet waar ze de absurditeit van een stad én van een generatie moet zoeken. Jaren later duikt ze opnieuw in Los Angeles, dit keer met een serie bij HBO, de plek waar eerder ook *Girls* verscheen. De doorbraak van Sennott kwam met de film *Shiva Baby* (2020), waarin ze een student speelt die op een joodse rouwbijeenkomst verstrikt

raakt in geheimen, ouders en sociale druk. Het is een film die de paniek van eeuwige prestatiedruk en sociale claustrofobie bijna voelbaar maakt. Daarna volgden *Bodies Bodies Bodies* (2022) en *Bottoms* (2023). Nu is er *I Love LA*, een komische dramaserie waarvoor Sennott uitvoerend producent is, en waarin ze de rol speelt van een ambitieuze jonge vrouw die carrière probeert te maken in Los Angeles. Dat doet ze in een omgeving van influencers en mensen die bezig zijn met „een project” – zonder dat iemand precies weet wat dat project is. Personages die zichzelf verkopen en daarna beseften dat ze iets zijn kwijtgeraakt, maar niet precies weten wat. Iedereen probeert authentiek te zijn in een omgeving waarin het woord authenticiteit een clichéwoord is geworden. De serie ademt dezelfde nervositeit als haar vroege internetwerk; de aangescherpte zelfspot, de vraag of ambitie in deze stad een motor is of

een ziekte. Sennott zei in interviews dat ze geen satire op Hollywood wilde maken, maar een serie over de manier waarop jonge mensen zichzelf vormgeven, online en offline, en zo hopen dat ze iemand kunnen worden die ze graag willen zijn. Dat maakt dat *I Love LA* niet alleen een komedie is, maar ook gaat over digitale identiteit, vriendschap en status. De recensies in de VS zijn gemengd. Sommige critici roemen haar scherpe blik en haar vermogen oppervlakkigheid te tonen zonder neerbui-gend te worden. Anderen vinden dat er te veel zelfspot is en te weinig emotionele diepgang. Ironie kan een schild zijn, schreef een recensent, maar een schild is geen hart – wat misschien wel gelijk het dilemma van Sennotts generatie samenvat: zijn we nog bezig een leven te *leiden*, of gaat alle energie zitten hoe we onszelf in dat leven *presenteren*. **I Love LA** is te zien op HBO Max. Wekelijks, elke maandag een aflevering.

De beste series volgens

NRC

WAYNE JOHNSON, ACTEUR ‘The Smashing Machine’ is een unieke arthouserol voor Hollywood-ster Dwayne Johnson. En zeer persoonlijk: voor zijn vertolking van MMA-vechter Mark Kerr putte hij uit zijn moeilijke jeugd, de band met zijn vader en zijn relatie met pijn.

Dwayne ‘The Rock’ Johnson: ‘Eindelijk kon ik iemand spelen die gebroken is’

Sabeth Snijders
VENETIË/AMSTERDAM

Het eerste antwoord dat Dwayne Johnson geeft tijdens de persconferentie van *The Smashing Machine* op het filmfestival van Venetië, is slecht verstaanbaar. „Mijn eerste keer in Venetië,” zegt de 53-jarige acteur met zijn kenmerkende, ontwapenende Hollywoodglimlach, nadat regisseur Benny Safdie hem erop heeft gewezen dat hij op het microfoonknopje moet drukken voor hij spreekt. „Deze film is niet alleen surreëel voor Mark, maar ook voor ons.”

The Smashing Machine belicht hoogte- en dieptepunten uit de carrière van Mark Kerr, een ongeslagen Amerikaanse mixed martial arts (MMA)-kampioen uit de jaren negentig. Op veel plekken in de VS was de gewelddadige sport waarin verschillende vechtstijlen worden gecombineerd destijds verboden - het werd gezien als „menselijke hanengevechten”. We zien Kerr - een stier van een man - daarom vechten in Japan, waar kampioenschappen worden gehouden en duizenden fans de wedstrijden volgen. Maar Kerr worstelt ook met een pijnstillerverslaving en wanneer hij voor het eerst eens niet wint, belandt hij in een diep dal. Ook de relatie met zijn vriendin Dawn, gespeeld door Emily Blunt, lijkt een aaneenschakeling van extreme pieken en dalen.

In Hollywood is Johnson al decennia een van de meest populaire én best betaalde sterren. Een zwaar arthousedrama dat meedingt naar de hoofdprijs op een van Europa's meest prestigieuze filmfestivals, is een radicale verschuiving ten opzichte van zijn eerdere werk. Voorafgaand aan zijn acteercarrière was Johnson jarenlang showworstelaar. Tijdens zijn eerste jaren - waarin hij soms vocht voor slechts 100 à 150 mensen - leerde hij naar eigen zeggen dat je mensen tevreden naar huis moet sturen. Later werd hij onder de bijnaam ‘The Rock’ een icoon binnen het showworstelen, de crowdpleasementaliteit uit zijn beginjaren nam hij mee bij zijn overstap naar Hollywood. Nadat hij via blockbuster *The Mummy Re-*

turns (2001) zijn eerste stappen in de filmindustrie had gezet, werd hij de koning van heerlijk hersenloos amusement. Hij speelde in familiefilms en actiekomedies waarin hij het contrast tussen zijn immens gespieerde bouw en een lief karakter inzet voor slapstickgrappen (*Central Intelligence*, *Jumanji: Welcome to the Jungle*) en in actiefilms als straatracefranchise *Fast & Furious Presents: Hobbs & Shaw*.

Turbulente jeugd

Johnson, die ook filmproducent is, kocht de rechten op het levensverhaal van Kerr nadat er een documentaire over hem was gemaakt. Vervolgens benaderde hij Safdie met het verzoek het verhaal in een speelfilm te gieten. In Venetië krijgt hij de vraag of hij het gevoel had dat hij nog iets te bewijzen had op acteergebied? „Nee, dit ging over mezelf en iets wat ik zelf al lange tijd wilde. Als je in Hollywood werkt, jaag je recettes na, daardoor word je in een bepaalde richting geduwd: ‘Dit is jouw pad, dit is wat het publiek wil en dit is wat de filmindustrie wil dat je bent’. Ik begreep dat, dus maakte die films. En het was leuk om te doen. Sommige waren goed, andere iets minder. Maar een stemmetje vanbinnen zei steeds: ‘Wat als er meer is, wat als ik meer kan.’”

Als Johnson later via Zoom met een klein groepje journalisten verder praat, raakt een opmerkingover kwetsbaarheid een snaar. Die eigenschap stond nooit centraal in de rollen die Johnson eerder speelde. In *The Smashing Machine* zien we Kerr binnen de ring tegenstanders tot pulp slaan, maar daarbuiten lijkt hij de zachtheid zelf. Hoe was het voor de acteur om eens niet ‘de sterke man’ te moeten zijn op het scherm? „Oh, hier zou ik een uur over kunnen praten. Ik koos er zelf voor om grote en soms bombastische, prikkelende rollen te spelen. Het ty-porollen waarbij ik mezelf niet de kans gaf om de diepte in te gaan en eens niet alle antwoorden te hebben, niet degene die alle problemen oplost. Maar ik verlangde er wel naar, want ik voelde dat de personages die ik speelde geen weerspiegeling waren van wie ik zelf ben. Ik weet zelf namelijk heel veel dingen niet. In *The*

Nadat hij via blockbuster ‘The Mummy Returns’ zijn eerste stappen in de filmindustrie had gezet, werd hij de koning van heerlijk hersenloos amusement

2 The Chair Company
In zijn nieuwe serie giet komiek Tim Robinson, bekend van de bizarre sketchshow *I Think You Should Leave*, zijn ongemakshumor in een detectiveverhaal. *HBO Max*.

3 Mr. Scorsese
Regisseur Martin Scorsese is een meesterverteller. Niet alleen in zijn films, maar ook over zijn leven. In de docuserie *Mr. Scorsese* hang je vijf uur aan zijn lippen. *Apple TV+*.

Mark Kerr (Dwayne Johnson) loopt naar de ring voor een gevecht.

Smashing Machine kon ik eindelijk iemand spelen die gebroken is en gebreken heeft, terwijl mensen naar hem kijken alsof hij alle antwoorden heeft. Mark Kerr was een ‘berg van een man’, er lag zoveel druk op hem.”

Johnson weet hoe het is als je een imago waar moet maken, vertelt hij. Maar hij kon ook „de dingen” uit zijn eigen jeugd gebruiken in zijn spel, voegt hij later toe. Die was turbulent: hij moest vaak verhuizen en van school veranderen door het werk van zijn vader, een showworstelaar. Op een bepaald moment hadden zijn ouders het financieel lastig en was er veel ruzie thuis. Gefrustreerd en kwaad over zijn armoedige thuissituatie begon de jonge Johnson te stelen en belandde in gevechten, hij werd een paar keer gearresteerd.

Tot een coach hem wierf voor het American footballteam van zijn middelbare school. Johnson: „Ik heb bepaalde dingen ervaren als kind en adolescent die behoorlijk ruw waren. Ik heb mijn ouders zien doen waarvan ik zelf als vader niet zou willen dat mijn kind ze zag. Ik was enig kind, dus kon die gedachten en gevoelens niet delen. In het huishouden waar ik opgroeide was dat bovendien niet gebruikelijk. Ik leerde al op mijn dertien-de, veertiende: ‘Je bent nu een man’. Dus ik hield alles voor me. Maar naarmate je

ouder wordt, leer je dat dat niet zo gezond is.”

„Op een bepaald moment realiseerde ik me dat ik al die dingen uit het verleden kon inzetten voor wat ik echt leuk vind, namelijk verhalen vertellen en acteren. Dat ik het kon gebruiken in de rollen die ik kies. Dat was enorm bevrijdend. Al die traumatische gebeurtenissen, de angst en de pijn die ik heb gevoeld, goot ik in hoe Mark Kerr vecht, in hoe hij verliest en in zijn relatie met Dawn.”

Bij de persconferentie in Venetië viel Johnson even stil toen iemand een vraag stelde over zijn vader. Waarom was dat? „Het raakte me. Het was iets als: ‘Was de tederheid van je vader inspirerend bij het spelen van Mark Kerr?’ Maar ik heb nooit enige tederheid van mijn vader ervaren - ik zou willen dat het wel zo was. Wat ik wel van hem leerde - en kon gebruiken bij het spelen van Mark Kerr - is zijn verlangen om te werken, om tegenslagen te overwinnen. Mijn vader werd op zijn dertien-de uit huis gezet en was vervolgens dakloos. Door deze ervaringen was zijn vermogen om me lief te hebben beperkt. Maar er was wel liefde, al was het maar een beetje, omdat dat alles was wat hij kon geven, besefte ik later.”

Een groot deel van Mark Kerrs leven als MMA-vechter, een extreem harde sport, werd beheerst door pijn. Het leidde

‘The Smashing Machine’ portretteert de beleefdste vechtjas ooit

Recensie Biopic

The Smashing Machine. Regie: Benny Safdie. Met: Dwayne Johnson, Emily Blunt. Lengte: 123 minuten.
●●●○○

The Smashing Machine is eigenlijk drie films ineen: een verslag van de opkomst van één van de populairste vechtsporten ter wereld, een portret van een tragische kampioen, en een commentaar op de sportfilm.

Het zit allemaal in het verhaal van Mark Kerr (Dwayne Johnson). In 1997 was hij een kampioen in mixed martial arts (MMA), destijds een opkomende niche, grotendeels in Japan. Min of meer spelenderwijs werden er regels verzonnen. „Vanaf vandaag zijn knietjes op het achterhoofd verboden!”, kondigt een wedstrijdlerider in *The Smashing Machine* aan. Daar gaat de populairste move! Aanvankelijk lijkt Kerr de ultieme mascotte voor MMA. Binnen de ring beukt hij opponenten met vuisten als valhamers meedogenloos door het canvas, buiten de ring is hij een diplomaat. Eindelijk geduld met journalisten, zacht als een kinderarts tegen piepjonge fans: „Niet vechten!”

Het blijkt een masker van zelfbeheersing. Daaronder sluimeren twee verslavingen: aan pijnstillers en aan winnen. Als die dubbele golf eindelijk klappt, stort Kerr in. Hij wordt apathisch en ruziet met vriendin Dawn: „Jij zou de cactus toch trimmen?!” Alle emoties komen eruit. Tijdens zijn huilbuien bedekt hij zijn gezicht met zijn enorme handen - niemand mag zijn tranen zien. Je verwacht in die scènes soms dat in zijn imposante borstkas een luikje open zal gaan, waar een bang kind uit tuimelt.

In *The Smashing Machine* blijft Kerr helaas wat cartoonesk. De film is een verwarrende mix tussen drama, heldenverhaal, of commentaar op de sportfilm. Zo castte Safdie voor de authenticiteit voormalige vechtsporters in hoofdrollen: Bas Rutten, Ryan Bader, Dwayne Johnson. Maar hij plaatst ze in een waaierge plot en een plastic wereld, vol gestileerde referenties aan entertainment uit de *nineties*: homevideo's, sitcoms, sportregistraties, zelfs exploitatietalkshows als *The Jerry Springer Show*. Het idee daarachter lijkt om een soort anti-sportfilm te maken. Een commentaar op de gebruikelijke ‘winner-takes-it-all’-moraal: het idee dat je pas een kampioen bent als je *alles* opoffert om je publiek te vermaken. De grootste overwinning die Mark Kerr uiteindelijk boekt is niet dat hij zijn tegenstanders verslaat, maar dat hij zijn verslaving aan winnen weet te beteugelen.

De personages komen in die ideeënwereld niet echt tot leven. Kerrs vriendschap met mede-vechter Mark Coleman (Bader) komt niet verder dan een omhelzing tussen knoestige mannen. En vriendin Dawn (Emily Blunt) wordt clichématig afgeschilderd als een giftig moederfiguur: ordinair, labiel, gevaarlijk. Dwayne Johnsons gebruik van zijn stem, ogen en spieren tijdens het spelen van Kerr intrigeert. Maar uiteindelijk wordt ook de acteur een slachtoffer van de kunstmatigheid van de film: vooral door het expressie-loze masker van protheses dat hij draagt.

Tristan Theirlynck

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen
of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of ga
naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673,
1001 NR Amsterdam,
t.a.v rubriek, redactie of
persoon.
T: **020 - 755 3000**
(algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen?
Stuur maximaal 250 woorden naar **opinie@nrc.nl**.
Vermeld naam, adres en
tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel
E: klantenservice@
nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen
Wij streven ernaar NRC te
bezorgen voor 700 uur, op
zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572**
(ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-
13.00)

Omgang persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt
van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2025. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering
●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Mark Kerr (Johnson) houdt de kampioensriem omhoog.

Alle ruimte voor jouw ambitie

Zet je volgende carrièrestap met YER

Detachering • **Recruitment** • Consultancy

Scan de QR-code en
bekijk alle vacatures
www.yer.nl/nrc

Business Partner (ondernemer)

Bedrijf | Hovingh & Partners is dé autoriteit in sales- en onderhandelings-technieken. Met een bewezen formule, sterke reputatie en ervaren team bieden zij commerciële professionals de kans om hun eigen praktijk te bouwen en organisaties naar een hoger niveau te tillen. **Functie** | Word Business Partner en start jouw onderneming! Jij bent een salesleider met drive, ondernemersgeest en coachend vermogen. Je helpt organisaties groeien, werkt met C-level én frontline teams, en bouwt aan je eigen succes met Hovingh & Partners als krachtige basis.

📍 Hybride 📁 Consultancy 🎓 Wo/bachelor
🕒 +10 jaar 💶 Ondernemend verdienmodel

Contactpersoon YER:

Janne Knipping, +31 6 23 64 28 87

Jurist Food & Feed

Bedrijf | Skal Biocontrole is dé onafhankelijke organisatie voor het toezicht houden op de hele biologische keten in Nederland. Door toezicht te houden, te certificeren en te informeren zet Skal zich in voor een aantoonbaar betrouwbaar biologisch product voor de consument. **Functie** | Als Jurist Food & Feed behandel je toezichtsdossiers, bezwaar- en beroepsprocedures en adviseer je op basis van Europese en nationale regelgeving. Bouw mee aan een betrouwbare biologische voedselketen. Bij Skal verbind je juridische diepgang met maatschappelijke impact.

📍 Zwolle 📁 Non-profit 🎓 Wo
🕒 +5 jaar 💶 Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:

Faye Fartoux, +31 6 516 015 13

Contracts & Service Specialist

Bedrijf | YER is een toonaangevend internationaal arbeidsbemiddelingsbureau, gespecialiseerd in werving voor vaste en interim-posities. **Functie** | Als administratief expert ben jij de spil in het contractproces. Je schakelt moeiteloos tussen het opstellen van contracten, klantvragen en procesverbetering. Met jouw scherpe blik, zelfstandigheid en oog voor kwaliteit zorg je dat alles soepel verloopt. Je bent een rots in de branding én een sparringpartner die kennis deelt en processen slimmer maakt. Jij houdt het overzicht en tilt onze dienstverlening naar een hoger niveau.

📍 Amsterdam 📁 Staffing 🕒 +5 jaar
💶 Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:

Joris Jansen, +31 6 575 309 28

Contracts & Service Officer

Bedrijf | YER is een toonaangevend internationaal arbeidsbemiddelingsbureau, gespecialiseerd in werving voor vaste en interim-posities. **Functie** | Ben jij een ervaren regelaar die energie haalt uit het ondersteunen van professionals? Zorg jij dat alles administratief tot in de puntjes klopt? Dan zoeken we jou. Jij stelt contracten voor onze YER-professionals foutloos en op tijd op, schakelt moeiteloos met consultants en houdt grip op verlofaanvragen en documentatie. Dankzij jouw scherpe blik en gestructureerde aanpak loopt alles op rolletjes.

📍 Amsterdam 📁 Staffing 🕒 3-5 jaar
💶 Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER:

Joris Jansen, +31 6 575 309 28

YER. Al bijna 40 jaar specialist in topfuncties binnen het hogere segment.

YER
ambitions in motion